

HET SOCIALE UTILISME VAN BENTHAM

J. H. J. A. GREYVENSTEIN

HET SOCIALE UTILISME VAN BENTHAM. ∴ ∴ ∴ ∴

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE GODGELEERDHEID AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS Mr. D. SIMONS, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID, TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT VOOR DE FACULTEIT DER GODGELEERDHEID, TE VERDEDIGEN OP VRIJDAG 27 JANUARI 1911, DES NAMIDDAGS TE VIER UUR, DOOR

JAN HENDRIK JACOBUS ANTONIE GREYVENSTEIN

GEBOREN TE BARKLY OOST, KAAPKOLONIE.

:: :: UTRECHT - A. OOSTHOEK - 1911 :: ::

:: AAN MIJN OUDERS ::
OPGEDRAGEN IN HARTELIJKE
LIEFDE EN DANKBAARHEID

Met dit geschrift neem ik afscheid van de Utrechtsche Universiteit. Ik doe het met een warm gevoel van dankbaarheid.

Allereerst mijn oprechten dank aan U, Hoogleeraren der Theologische Faculteit. Uw onderwijs heeft een grooten invloed gehad op mijn geestelijke vorming. Uw persoonlijke vriendelijkheid en welwillendheid zal steeds zeer hoog door mij worden gewaardeerd.

Mijn hooggeachten Promotor, Professor Visscher, breng ik in dubbele mate mijn dank voor de hulpvaardigheid en bizondere aandacht aan mijn werk geschonken. Uw persoonlijke belangstelling zal mij altijd in aangename herinnering blijven.

Tegelijk neem ik afscheid van Utrecht en van het schoone, vrije Nederland. Dikwijls zal ik met verlangen terugdenken aan het land van de Oranjes *met zijn schitterend verleden. Veel heb ik daar geleerd, veel echte hartelijkheid, vriendelijkheid en belangstelling ondervonden. Mijn innigen dank aan allen, die ze mij hebben bewezen!*

INHOUD.

BLADZ.

HOOFDSTUK I. Inleiding 1

HOOFDSTUK II. Bentham's Leven en Werken . 33

HOOFDSTUK III. Zijn Theorie der Zedelijkheid . 64

HOOFDSTUK IV. De Toepassing zijner Grondbeginselen op 't politieke en sociale Leven 107

HOOFDSTUK V. Waardeering en Beoordeeling . 179

INLEIDING.

Met het oog op hare methode kan men de geschiedenis van de Ethiek in twee groepen indeelen. Niet altijd zijn de grenslijnen even scherp getrokken. Soms kruisen ze elkander. In hoofdzaak echter staan ze tegenover elkander. Ze gaan uit van verschillende standpunten.

De speculatieve methode begint met algemeene begrippen, met axiomen en definities en tracht langs deductieven weg tot de gewenschte resultaten te komen. De empirische methode begint met de waarneming van zedelijke feiten, in de geschiedenis gegeven of gelijktijdig zich openbarend op de verschillende gebieden van 't zedelijk leven. Langs inductieven weg komt men dan tot algemeene wetten. Voor beide methoden blijven de problemen dezelfde, maar men tracht ze langs verschillende wegen op te lossen.

Een typisch voorbeeld van de empirische methode vinden wij in het utilisme van Bentham. Bowring, die Bentham's letterkundige nalatenschap redigeerde, zegt: „Mr. Bentham has mentioned, that in all his pursuits and inquiries one idea was constantly

operating on his mind. If Bacon with his „Experimentalize"! was justly honored for doing more than any man who had preceded him for the diffusion of the philosophy of physics, Bentham with his ever present maxim „Observe"! — is entitled to the first rank among those who have successfully labored for the advancement of the philosophy of morals" [1])

Niet alleen uit het oogpunt van de methode, maar ook in de behandeling van de vraag naar het doel van ons leven is er een antithese in de moraal. Aan den eenen kant heeft men een idealistische opvatting van dat doel, en kent men aan het geluk slechts een begeleidende beteekenis toe. Aan den anderen kant ziet men in het geluk 't hoofddoel van ons bestaan. Deze eudaemonistische opvatting van de moraal openbaart zich in verschillende vormen al naar omvang en inhoud van het geluk, dat men zich als levensdoel voorstelt. De meest klassieke vorm is 't Epicurisme. En het Epicurisme is het type, waartoe 't Utilisme behoort. Beide èn in de methode èn in de opvatting van het levensdoel was Epicurus de voorlooper van Bentham. [2]) Dit nauw verband eischt een inleidende behandeling van het Epicurisme.

Onbevredigd door de platonische wijsbegeerte en ontevreden met de politieke, maatschappelijke en godsdienstige toestanden, begon Epicurus de zelfstandige beoefening der philosophie. Afgezonderd van 't gewoel

[1]) *Deontology* I, p. 316.

[2]) Vgl. J. St. Mill, *Utilitarianism,* 1863, p. 8.

der groote wereld, vergaderde hij in zijn tuin te Athene een aantal toegewijde leerlingen. Boven den ingang van zijn tuin plaatste hij de vriendelijke uitnoodiging „Vreemdeling, hier zal het U welgaan, hier is het hoogste goed, de lust". In eenvoud en trouwe vriendschap leefde hij daar met zijn leerlingen. De onzelfzuchtigheid en mildheid van zijn aard, de zuiverheid van zijn gezindheid en de onbevangenheid van zijn oordeel hebben een diepen indruk gemaakt op zijn volgelingen, die hem vurig vereerden.

Na den dood van Epicurus bleef de school langen tijd te Athene voortbestaan. Hoewel zijne geschriften alle zijn verloren gegaan, ging toch zijn invloed uit over Griekenland en later over de Romeinsche wereld. Omstreeks 150 v. C. gaf L. Amafinius de leer van Epicurus in 't Latijn terug. In 90 v. C. leerde de Epicurist Phaedrus te Rome, waar hij onder zijn hoorders ook Cicero telde. De man, die vooral ertoe bijdroeg om de leer van Epicurus in de klassieke oudheid en in den modernen tijd te verbreiden, was de Romeinschen dichter Lucretius, 94—54 v. C. Zijn gedicht: „de natura rerum" vormt een van de beste bronnen voor de kennis van 't Epicurisme. Naast de Stoa was de leer van Epicurus langen tijd een heerschende macht in de beschaafde Heidenwereld. Onder alle rangen telde ze aanhangers. Plotina, de gemalin van Trajanus, was een overtuigde Epicuriste. Eerst in de vierde eeuw moest het Epicurisme wijken voor 't overwinnend Christendom. Dat het zelfs toen nog groote macht en aantrekkelijkheid bezat, blijkt uit 't getuigenis van Augustinus.

Hij verwierp het alleen op grond van de loochening der onsterfelijkheidsleer.[1]) Seneca spreekt met hooge achting van Epicurus, als van iemand, die goede en juiste zedelijke voorschriften heeft gegeven getuigende van grooten ernst. [2]) Marcus Aurelius verwijst naar hem als een waardig voorbeeld, hoe men de krankheid dragen moet. Toen Epicurus ziek was, dacht hij niet aan zijn ziekte en sprak daar niet over, maar hield zich bezig met de vraag, hoe men naar den geest gelukkig en vrij van zorgen kon zijn.[3])

Bij Epicurus stond op den voorgrond het actueele leven. De vraag, die hij zich stelde en trachtte te beantwoorden was: wat moet ik doen om gelukkig te zijn? Hij moest dus onderzoeken waarin 't geluk bestond en hoe men het bereiken kon. In zijn onderzoek paste hij de empirische methode toe. Zijn opmerkzaamheid werd gevestigd op het feit, dat alle levende wezens de smart vlieden en uit een natuurdrang de lust zoeken. In deze twee factoren: de smart en de lust, had Epicurus zijn uitgangspunt gevonden. En dit uitgangspunt was tevens de vingerwijzing naar 't einddoel. Dit einddoel was de realisatie van de lust en de negatie van de smart. Hierin vond Epicurus den inhoud van het geluk.

Daartegenover werd hij getroffen door de smart

---

[1]) *Confessiones*, Lib. VI. Cap. XVI. Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo nisi ego credidissem post mortem restare animae vitam.... quod Epicurus credere noluit.

[2]) Vgl. Dessoir und Menzer, *Philosophisches Lesebuch,* 2 Aufl., S. 60.

[3]) Marcus Aurelius, *Meditations,* p. 16. *(Casaubans Translation, in Everymans Library London).*

en de ellende, zoodat hij gedrongen werd ook de oorzaken daarvan op te sporen. Hij vond die in onkunde, bijgeloof en vrees. Onkunde omtrent het worden en wezen der dingen en bijgeloof en vrees als onvermijdelijk gevolg van die onkunde.[1]) Met het doel den mensch hiervan te bevrijden en hem op die wijze het geluk te verzekeren, stelde hij een theorie van de wereld op. Hij wordt dus niet door waarheidsdrang gedreven, niet geleid door de begeerte om de dingen te verklaren, maar door praktische overwegingen met een bepaald doel. Hij wil de menschen verlichten om daardoor de goden en 't bijgeloof uit de wereld te verdrijven en hen vrij te maken van de vrees. Zijn bekendheid met de atomistiek van Democritus gaf hem hiertoe het gewenschte middel in de hand. Met enkele wijzigingen sloot hij zich dan ook bij Democritus' atomentheorie aan.

Dit leidt er ons toe eerst stil te staan bij de Physica van Epicurus. Het axioma van zijn Physica is: niets ontstaat uit niets en niets wordt tot niets. De grondbeginselen aller dingen zijn dus eeuwig en onvernietigbaar. Die beginselen zijn de atomen en de ledige ruimte. De atomen zijn oneindig in getal, hoewel ze niet oneindig zijn in verscheidenheid. Ze verschillen alleen in vorm, grootte en gewicht. Van iedere verscheidenheid is er een oneindig aantal. Daar ze eeuwig en onvernietigbaar zijn, is een deeling tot in

---

[1]) Ook Bentham ziet in de onkunde een groote oorzaak van ellende, onkunde omtrent den weg tot waar geluk. Een ander oorzaak vindt hij in de politieke en maatschappelijke toestanden.

't oneindige uitgesloten. Door hun gewicht zijn ze in eeuwige beweging. Voorwaarde van die beweging is de ledige ruimte waarin noch boven, noch beneden is en waaraan geen grenzen zijn. Wij *denken* ons de beweging naar beneden. In de ledige ruimte is alle beweging even snel, merkte Aristoteles met juistheid op. Democritus heeft dus volgens Epicurus ongelijk als hij beweert, dat de atomen elkander aantreffen door de ongelijke snelheid van hun beweging. De oorzaak van hun ontmoeting is een andere en ligt in hun eigen wezen. Er is in de atomen een vrije, spontane drang een weinig af te wijken van de lijnrechte valbeweging. Hierdoor botsen ze tegen elkander aan en kunnen dus samenvloeien. Uit deze samenvloeiende en samengevloeide atomenmassa zijn ontstaan de verschillende deelen van ons wereldsysteem en van een oneindig aantal werelden en tusschenwerelden. De aarde is het middelpunt van ons systeem. Dat het in al de voorstellingen van Epicurus niet zoozeer te doen was om de juiste verklaring als om een verklaring, die aan zijn praktisch doel beantwoordde, bewijst het feit dat zijn volgeling Lucretius ons vrij laat in de keuze tusschen de verschillende verklaringen van 't zelfde natuurverschijnsel. [1])

Uit de aarde is achtereenvolgens ontstaan het planten- en het dierenrijk. Uit het levenlooze is het levende, organische opgekomen. Voor den overgang verwijst Lucretius naar het voedings- en naar het

---

[1]) Vgl. Lucretius, *De rerum natura.* Uitgaaf van 1701 door Jan de Wit met Hollandsche Vertaling, Amsterdam, Lib. V. Sectio XI.

ontbindingsproces. Ontstaan en vergaan is verbinding en ontbinding van stofatomen, die in voortdurende beweging zijn.

In den aanvang bracht de aarde uit haar rijkdom en jeugdige krachten allerlei grillige wezens voort. Deze waren echter niet bestand tegen den strijd om te bestaan en niet geschikt voor voortplanting en gingen derhalve onder. Door kracht en moedigheid, sluwheid en snelheid handhaafden zich andere soorten en werden vermenigvuldigd. Eindelijk verscheen ook de mensch als natuurproduct. Krachtig en gespierd, ruw en wreed was die oermensch. Geen kleeding had hij noodig. Van nature had hij voldoende weerstandsvermogen tegen koude en hitte. In woeste horden zwierven ze rond op de bergen en in de wouden. De vruchten der aarde verschaften voedsel en water vonden ze in de rivieren en in de beken, die er ruischen langs de bergen. Ze sliepen in bosschen en holen en bedekten zich met takken. Sterkere vijanden ontvluchtten zij en zwakkere vielen ze aan. Hun wapens waren de handen, nagels en tanden, later ook steenen en knodsen. De menschen onderling bekommerden zich niet om elkander. Ieder zorgde voor zich zelf. De zelfzucht was de eenige drijfveer aller handelingen. [1]) Het was een toestand zooals Hobbes dien later bespreekt als een oorlog van allen tegen allen. [2]) Ieder mensch was de wolf voor den ander. Later begonnen ze hutten te

---

[1]) Dit is een van de grondbeginselen van Bentham.

[2]) Vgl. Hobbes, *Leviathan*, Reprinted from the Edition of 1651, Clarendon Press, Oxford, p. 94 vv. Of the Naturall Condition of Mankind, as concerning their Felicity, and misery.

bouwen en zich met vellen te kleeden. Man en vrouw kwamen onder één dak samen te wonen en dit was de oorsprong van het familieleven. Het kind in zijn hulpeloosheid en gehechtheid aan de ouders werkte verteederend op hen. De dicht bij elkander wonenden kwamen overeen vriendschap te sluiten en de vrouwen, kinderen en zwakken te beschermen. Geluiden en gebaren dienden als communicatiemiddel. Hieruit ontwikkelde zich later de taal. De bliksem bracht het vuur op aarde, of de wrijving van takken door den wind tegen elkaar gedreven. Men ontdekte het vuur en nam het in dienst. Door de werking van 't vuur werden de metalen ontdekt en gebruikt. De landbouw en nijverheid kwamen op en bloeiden. Steden en vestingen werden gebouwd. Men stelde koningen aan, personen, die uitblonken door hun lichamelijke gestalte of kracht, en later door hun rijkdom. Met eer en aanzien kwamen ook nijd en vijandschap, die allereerst de koningen trof, zooals de bliksem 't eerst de hoogste boomen treft. Een toestand van geweld en wanorde was het gevolg. Doch men werd er spoedig moede van en kwam overeen wetten te maken, en zich vrijwillig daaraan te onderwerpen. De overtreders werden door het gezag gestraft. En al ontdekte men ze niet, dan werden ze toch door vrees van ontdekt te worden gekweld, want het kwaad beloont zijn meester. Kunsten en wetenschappen werden in het leven geroepen en vlijtig beoefend. Maar met de vooruitgang in ontwikkeling en beschaving nam ook de weelde toe. Men verloor al meer en meer zijn vroegeren eenvoud. Men wilde schitterende en kostbare gewaden, prachtige

huizen met marmeren fonteinen en beelden. Men jaagde naar zilver en goud en kende slechts als eenig doelwit het genot. Vandaar zooveel onrust, strijd en smart. De macht, die deze ontwikkeling geleid heeft, is het toeval. De onbewuste en bewuste strekking van alles is het *nut*. In de bezielde natuur waren de werkende factoren lust en onlust. De regelmaat en orde, die we in de natuur zien, is een bloot toevallige. Er is geen doel. Alles is toeval. Door juiste kennis der dingen trachtte Epicurus de goden, den godsdienst en het bijgeloof uit de wereld te verwijderen. Niet dat hij het bestaan van goden ontkende. Hij geloofde aan hun bestaan, zooals Cicero meent, als bescherming tegen den volkshaat, waarschijnlijk ook, zooals anderen meenen, om ze als idealen van gelukzaligheid voor te stellen. Die goden leven ergens in de tusschenwerelden, met onsterfelijke lichtlichamen en genieten de eeuwige gelukzaligheid. Ze kennen geen leed of smart. Geen gevaren kunnen hen bereiken. Zij bekommeren zich evenmin om het roepen en zuchten en bidden der menschen als om hun lasteren en misdaden. Ze worden evenmin bewogen tot medelijden door offers, als tot toorn door overtreding. Dat zij zich niet bemoeid hebben of bemoeien met het ontstaan, 't onderhouden en bestieren der dingen, blijkt ook uit zooveel onvolkomenheid en ondoelmatigheid in de natuur. Waarom treft dan soms de bliksem de tempels opgericht tot hun eer? Vanwaar hebben ze dan het plan van alles? Vanwaar de macht om dat alles te doen?

De domme menigte weet niet de oorzaken der dingen en roept in onkunde de goden te hulp in den

nood. Als de storm woedt, de bliksem verblindend licht, de donder rolt, als de aarde rommelt en beeft, dan wordt de menigte door vrees aangegrepen. Die vrees drijft ze naar tempels en altaren, in onkunde opgericht. Zij stellen feest- en vastendagen in, en brengen offers, altijd nutteloos en vruchteloos, soms onmeedoogend wreed. Niet alleen in angstige toestanden openbaart zich dit godsdienstig bijgeloof, maar het doordringt het gansche gebied des levens. Het eenige middel om al dit kwaad, oorzaak van zooveel ellende, te bestrijden is de natuurwetenschap. [1]) Verlichting is verlossing. Kennis is macht. Lucretius roemt Epicurus als den eerste, die het heeft durven wagen zich te verzetten tegen de drukkende lasten der goden, de eerste, die licht bracht in de duisternis van 't bijgeloof. [2])

Voor Epicurus is de mensch niets meer dan een natuurwezen, product van atomen en toeval. De ziel van den mensch is samengesteld uit de fijnste lucht-, warmte- en damp-atomen. Hierbij komt een vierde element zóó fijn dat men er geen naam aan geven kan, en dat zich nergens mede vergelijken laat. Dit naamloos gedeelte heeft zijn zetel in de borst en is drager van het gevoel. Het beheerscht en bestuurt de zieledeelen, terwijl het gevoel zich door de andere zielatomen over het heele lichaam verspreidt. Als de dood intreedt, dan wordt de ziel ook ontbonden. Er is dus geen leven na dit leven, er is geen onsterfelijkheidsbeginsel in den mensch. De dood is het einde. De

---

[1]) Lucretius, l. c. Lib. I, Sec. V.
[2]) Lucretius, l. c. Lib. I, Sec. III, Lib. III, Sec. I, e. a.

mensch heeft dus niet te vreezen voor de afschuwelijke straffen der onderwereld, vrucht van bijgeloovige phantasie. Zoolang wij er zijn, is de dood er niet, en als de dood er is, zijn wij er niet. Met tal van argumenten tracht Lucretius in het derde boek van zijn gedicht het onsterfelijkheidsgeloof te bestrijden. Op deze wijze wil het epicurisme de vrees, bron van zooveel ellende, vernietigen om het geluk in dit leven te verzekeren. De mensch is naar zijn wezen zuiver materie. Bij zulk een opvatting laat zich de theorie der kennis gemakkelijk vaststellen. Onze kennis is kennis der materie. De zinnelijke waarneming is de eenige kenbron en de toetssteen van al onze kennis.[1]) Van de oppervlakte der natuurvoorwerpen stroomen voortdurend naar alle kanten heen, kleine beeldjes van die dingen. Deze beeldjes treffen onze zintuigen en brengen door middel van de zintuigen de zielatomen in beweging. Deze beweging veroorzaakt de gewaarwording, is de gewaarwording. De overgang van beweging tot bewustzijn wordt ons niet verklaard. Door herhaalde waarneming van dezelfde objecten met behulp van onze herinnering vormen we ons begrippen, die we door middel van de taal bewaren en die we in de toekomst projecteeren [2]) als van toepassing op alle soortgelijke waarnemingen. Zoodra wij boven het gebied der waarneming uitgaan, komen wij op dat van de meening. [3]) En hier loopen wij gevaar te dwalen. Dit is het geval met het oordeel over

[1]) Lucretius ontwikkelt de theorie der kennis in het vierde Boek van zijn *De rerum natura*.

[2]) Een *πρόληψις*.

[3]) *ὑπόληψις*.

toekomstige gebeurtenissen en de verborgen gronden der verschijnselen. De eenige vaste grond, dien we hebben, is de zinnelijke waarneming en we moeten hieraan alles onderwerpen. Ze is de eenige norm der waarheid. Als we daaraan twijfelen ontnemen we ons alle zekerheid in denken en handelen. Ze is altijd waar en onze zintuigen verdienen, ieder op zijn eigen gebied, ons volstrekt vertrouwen. Het eene zintuig kan het andere niet tegenspreken of verbeteren. Het zinsbedrog bewijst niets hiertegen. De waarneming is ook hier waar en het zintuig vertrouwbaar. De dwaling is het gevolg van een onjuist oordeel des verstands, dat het waargenomene met het werkelijke vereenzelvigt. Welke kenmerken het psychisch beeld, dat met de werkelijkheid overeenkomt, onderscheiden van een psychisch beeld, waaraan geen werkelijk object ten grondslag ligt, zegt Epicurus ons niet. De wijze moet het maar weten!

De zelfwerkzaamheid van den geest berust eveneens op lichamelijke aanraking en beweging. Ieder oogenblik is het bewustzijn met zijn psychischen inhoud een complex. Ontelbare kleine beeldjes van allerlei gestalte, raken voortdurend onzen geest aan. We merken ze niet op, omdat zij zoo klein en fijn zijn en omdat wij er onze aandacht niet aan geven. Als onze wil de aandacht doet waken, dan worden we gewaar wat we wenschen gewaar te worden. Wij moeten onzen geest voorbereiden en concentreeren op wat we willen waarnemen.[1]) Epicurus verklaart ons niet, hoe wij onzen geest op iets kunnen voorbereiden, iets kunnen

[1]) Vgl. Lucretius, l. c. Lib. IV, Sec. XVI.

wenschen zonder een voorafgaande voorstelling er van.

Dat we dikwijls verwarde denkbeelden hebben, verklaart hij uit de vermenging en samensmelting van voorstellingen, die door verschillende objecten zijn opgewekt. Vandaar zulke beelden als sirenen en centauren. [1]) De werkzaamheid van den geest in droomen is een voortzetting van de werkzaamheid in wakenden toestand. Dan helpen ons echter de aandacht en het geheugen niet, en derhalve is de beeldengang zoo ongeregeld. [2])

Onze wil is waarneming omgezet in lichamelijke beweging. De wil is volkomen vrij en die vrijheid wordt opgevat in den zin van indifferentie. [3]) Deze wilsvrijheid wordt gegrond op de spontaneiteit in de afwijkende beweging der atomen. Aan den anderen kant wordt naar den vrijen wil des menschen verwezen om de vrijheid der atomen te rechtvaardigen. [4]) We hebben dus een cirkelreduceering. Epicurus handhaaft de vrijheid van den wil om den mensch te verlossen van het noodlot.

De eigenschappen, die we aan de dingen waarnemen, zijn deels objectief en onafscheidenlijk aan de dingen verbonden, zooals warmte aan vuur. Ze hangen af van de samenstellende atomen en wijze van samenstelling. Andere eigenschappen zijn toevallig en subjectief. Ze zijn aan verandering en vernietiging onderworpen. De kleur, 't geluid, de smaak, de reuk behooren tot deze

---

[1]) Lucretius, l. c. IV, Sec. XV.

[2]) Lucretius, l. c.

[3]) Lucretius, l. c. Lib. II, Sec. VI.

[4]) Lucretius, l. c.

eigenschappen.[1]) Zij zijn 't gevolg van toevallige verhoudingen en werkingswijze der atomen.

Iedere gewaarwording gaat gepaard met een aangenaam of onaangenaam gevoel, met lust of onlust. Hierin is gegeven de positieve basis van de ethiek van Epicurus. Zijn Physica en Kanoniek was voorbereiding tot de Ethiek. De eenige wezenlijke factoren voor Epicurus zijn de atomen in de ledige ruimte, het toeval in de atomenwereld, de zinnelijkheid als wezen van den mensch en als uitgangspunt maatstaf en grens van al onze kennis. Het is dus heel natuurlijk, als wij in de ethiek het atomisme en het sensualisme op den voorgrond zien treden. 't Object van de zedelijkheid is de individu, als zinnelijk wezen. De vraag naar het „summum bonum", die kenmerkend is voor de Grieksche wijsbegeerte, is ook de groote vraag voor Epicurus. Het hoogste goed vindt hij in een gelukzalig leven. En „het begin van een gelukzalig leven is de Lust". De natuur zelf wijst dit aan door een lustdrang in alle levende wezens. De lust is doel en maatstaf van ons leven. Het eenige absoluut goede is de lust. Het eenige absoluut kwade is de onlust. Maar hoewel iedere lust goed is, bestaat er toch een verschil in de lust. Wat op zichzelf goed is, kan pijnlijke gevolgen hebben. Om aan dit bezwaar te ontkomen en de juiste waarde van de lust te bepalen zoekt Epicurus naar het eigenlijk doel van de lust. Dat vindt hij in de bevrediging van behoeften. Hij gaat onze behoeften na en onderscheidt drie groote groepen, de natuurlijke en noodzakelijke, de natuurlijke

[1]) Lucretius, l. c. Lib. II, Sect. XVI, XVII.

maar niet noodzakelijke, de onnatuurlijke en derhalve ook niet noodzakelijke. Deze laatste groep is rijk aan smart. De bron daarvan is de ijdelheid en eerzucht. Ze worden te duur betaald en moeten als waardeloos afgewezen en veracht worden. De tweede groep geeft kleur en afwisseling aan 't leven. We moeten ons daardoor echter niet laten binden en beheerschen, maar vrij daar tegenover staan en ze aan ons onderwerpen. De eerste groep kan men noemen de biologische groep. Het levensbehoud eischt hun vervulling, en smart is het gevolg, als ze niet vervuld worden. Het doel van de lust is dus meer negatief dan positief. Als in de levensbehoeften voorzien is, dan is dat doel bereikt. Ons geluk bestaat niet in de veelheid van kunstmatige behoeften en verfijnde middelen om daaraan te voldoen. Het eenvoudige natuurleven wordt het ideaal. Het streven naar rijkdom en pracht, het leven in weelde, het jagen naar eer en roem, het roemen op hooge afkomst, dit alles vermeerdert de smarten. Het is een gevolg van gebrek aan oordeel en inzicht. De wijsheid moet ons te hulp komen. Hier wordt de verlichting ook de verlossing. De wijsheid wordt het beste middel om de gelukzaligheid te bereiken, en als zoodanig ook hoogste deugd. De wijze wordt als het ideaal geteekend. Hij is als de man, die veilig aan den wal staat, terwijl de groote menigte is als de drenkeling, die door de woeste golven van den onstuimigen oceaan heen en weer geslingerd wordt. [1]) De wijze bezit de voorwaarde tot geluk in eigen gemoedstoestand. Gemoedsrust, innerlijke harmonie, blijmoedigheid van geest is zijn deel,

[1]) Vgl. Lucretius, l. c. Lib. II, Sec. I.

terwijl rusteloosheid, gejaagdheid en disharmonie in eigen innerlijk leven anderen al hun geluk ontnemen. Vrijheid van lichamelijk lijden en de rust des gemoeds door middel van de wijsheid, dit is voor Epicurus het hoogste goed. De wijsheid is hoogste deugd, de samenvatting van alle deugd. De deugd is het eenig middel tot geluk. Zoo hoog stelt Epicurus de wijsheid, dat hij beweert dat het beter is ongelukkig te zijn door *met verstand* te handelen, dan geluk te hebben bij een onverstandige daad. Epicurus maakt dus een groot onderscheid in de lust en stelt het innerlijke en geestelijke, het blijvende veel hooger dan het zinnelijke, het momenteele en voorbijgaande. Hierin overtreft hij verre Aristippus, die in de positieve lust en in het oogenblikkelijke zingenot, het hoogste goed ziet. Zeer dicht komt Epicurus bij het ideaal van den stoicijn. Dit reinigt hem van den spreekwoordelijken laster op zijn naam gelegd, en redt hem van de eenzijdige gevolgtrekkingen van enkelen zijner leerlingen. Maar toch blijft het waar, dat het verschil door hem gemaakt in de lust niet berust op de zelfstandige waarde van het geestelijke, doch alleen op het feit, dat het voorwaarde is voor het grootst mogelijk geluk. „Sapiens semper beatus". „Clamat Epicurus non posse jucunde vivi, nisi sapienter, honeste justeque vivatur." [1])

De wijsheid als hoogste deugd en beste middel tot geluk openbaart zich in verschillende vormen. Met het oog op het tegenwoordige is zij *Temperentia*, zelfbeheersching. Door deze deugd onthoudt men zich van

[1]) Cicero: *De Fin,* I, 18. — door Scholten aangehaald, *Geschiedenis der Godsdienst en Wijsbegeerte,* blz. 113.

alle genot, dat door zijn gevolgen het ware geluk vernietigt, men offert de toekomst niet aan 't oogenblik op. Zij is *Fortitudo* als men de dingen goed onder de oogen ziet en zich weet te beschermen tegen dreigend gevaar.

De philosophie moet de mensch te hulp komen als de ware levenswijsheid en levenskunst. Hierin alleen ligt haar waarde. Epicurus spoort aan om op iederen leeftijd de wijsbegeerte te beoefenen.

Als de wijze zijn leven zoo inricht, dat hij zich duidelijk rekenschap geeft van den weg, die naar het geluk leidt en dien weg bewandelt, dan hoeft hij niets te vreezen. Wordt hij ook soms door smart overvallen dan zet hij er zich overheen door de herinnering aan het verleden en door de hoop op toekomstig geluk. De wijze is altijd gewapend tegen de smart. De smart zelf is of scherp en hevig, maar dan is zij snel voorbij, of als ze lang duurt is ze licht en dragelijk. En wordt de smart ondragelijk, dan kan hij zich bevrijden door zich te werpen in de armen van den dood. Hij opent de poorten der eeuwige rust [1]). Epicurus kent geen ander levensdoel dan om te genieten. Daar zijn geen hoogere idealen, waaraan de mensch zich wijden kan. De smart is het absolute kwaad. Ze is geen middel voor hem tot vorming van het karakter en tot opvoeding van de persoonlijkheid.

Hoewel in het atomistische systeem van Epicu-

---

[1]) Haeckel spreekt zich in zijne *Welträtsel* (Taschenausgabe S. 125) op dezelfde wijze uit:

„Das beste was wir uns nach einem tüchtigen, nach unserem besten Gewissen Gut angewandten Leben wünschen können ist der ewige Friede des Grabes: „Herr schenke ihnen die ewige Ruhe".

rus alleen plaats is voor den individu en het individueele geluk is de individu toch ook lid van de gemeenschap en als zoodanig staat hij in verschillende verhoudingen tot anderen. Hoe laat zich nu het geluk van den individu in overeenstemming brengen met dat van anderen? Dit kan alleen geschieden door al de levensverhoudingen dienstbaar te maken aan eigen welzijn. Al wat het geluk van den kant der samenleving bedreigt, moet men zooveel mogelijk vermijden. Als zoodanig wordt het familieleven beschouwd. Het huwelijk bindt de vrijheid en is bron van veel ellende. De liefde is tijdelijke waanzin en brengt veel smart. Het huwelijk moet derhalve niet gezocht worden. [1])

Naast het huisgezin wordt ook het politieke leven beschouwd als oorzaak van verdriet. De aanleiding tot deze beschouwing lag gedeeltelijk in de toestanden van zijn tijd. Hopelooze verdeeldheid op staatkundig gebied begunstigde Philippus van Macedonië om Griekenland aan zich te onderwerpen. Tevergeefs hadden Demosthenes en anderen er zich tegen verzet. De nieuwe staatsvorm bracht groote verandering in het maatschappelijk leven. „Van persoonlijke vrijheid, van republikeinsche gelijkheid was geen sprake meer; de despotie heerschte en begon den vrijen Griekschen geest te knevelen. Aan den anderen kant gaf het hof het voorbeeld van weelde en verkwisting, dat door de rijken en aanzienlijken maar al te gaarne werd gevolgd. De betrekkelijke eenvoud van het vroegere Grieksche leven maakte plaats voor steeds luxueuser pracht. De nieuwe wereldsteden waren even vol paleizen als

[1]) Vgl. Lucretius, l. c. Lib. IV, Sec. XXI.

vroeger Athene vol burgerwoningen. De weelde in kleeding en huisraad was ongeloofelijk. Ook het open bare leven werd hoe langer hoe kostbaarder; de publieke feesten in Alexandrië, Antiochië en Athene gegeven, overtroffen in prachtige schittering alles wat tot dusverre ergens was gezien". [1]) Geen wonder dat meer ernstige geesten zich allengskens terugtrokken en in eigen innerlijk leven en innerlijke onafhankelijkheid heil zochten. De opkomst van de twee groote nieuwe philosophische scholen, de Epicureische en de Stoicnijsche, valt juist in dezen tijd. Ze kenmerkten zich ook beiden door hun afkeer van het gewoel der wereld. [2]) Epicurus staat onverschillig tegenover het staatsleven. De staat heeft voor hem alleen waarde als middel om het individueele geluk te dienen. Zijn taak is den individu te beschermen. Het doel van alle wetgeving en straf ligt in de veiligheid en vrijheid van den individu. De wetten zijn voor de boozen en dwazen. De wijze heeft ze niet noodig, want hij onthoudt zich van onrecht, omdat hij het nadeel er van inziet. De boozen kunnen wel de wet ontduiken en de wettige straf ontgaan. Ze blijven echter niet vrij, want ze worden gekweld door de vrees van ontdekt te zullen worden. Lucretius symboliseert de onderaardsche straffen van de Grieksche mythologie en past ze toe op misdadigers, in dit leven. [3])

---

[1]) *Algemeene Geschiedenis* door Dr. H. Brugmans en Dr. G. W. Kernkamp, Leiden, I blz. 312.

[2]) Vgl. Prof. Dr. Fritz Schultze, *Stammbaum der Philosophie,* Leipzig, 1899, Taf. III.

[3]) Lucretius, l. c. Lib. III, Sec. XIX.

Bij de Epicureische beschouwing van het recht en van de straf geeft ook weder het nut den doorslag. De handhaving van 't gezag is een geweldsdaad, die ingrijpt in het recht, dat ieder krachtens de natuur op alles heeft. Het recht bij Epicurus is het recht van de meerderheid en van den sterkste. Macht is recht. De verplichting tot gehoorzaamheid aan de wetten rust op het eigenbelang.

De eenige vorm van het gemeenschapsleven, die Epicurus ten volle handhaaft, is de vriendschap. Maar ook de vriendschap staat in dienst van het persoonlijk geluk. Epicurus grondt de vriendschap op den wederkeerigen steun en bescherming, die voorwaarde is van levensrust en levensgeluk. Doch het praktische leven maakt ware vriendschap alleen mogelijk op grond van belangeloosheid. Die belangeloosheid kan men beschouwen als middel van 't eigenbelang. Dit past in zijn systeem, maar Epicurus zelve was ruimer dan zijn systeem. Voor hem was de vriendschap iets meer dan eigenbelang. Voor hem kon de vriendschap zoo nauw samenbinden, dat de dood van een vriend pijnlijker is dan 't verlies van eigen leven. Wat hij, naar 't algemeen karakter der oudheid, niet vond in 't huwelijk, wat hij niet vond in 't staatsleven, dat vond hij in de vriendschap. En naast de pythagoreische kent de oudheid geen beter voorbeeld van oprechte en reine vriendschap dan het ideaal, dat Epicurus daarvan aanprees. Door middel van de vriendschap trachtte Epicurus te voldoen aan de eischen van de menschelijke natuur als sociaal wezen. „Epicur und seine Jünger haben geworben und die

Gemeinschaft fest organisiert. Durch ganz Griechenland erstrekte sie sich, ein Staat im Staate mit faster Verfassung, zusammengehalten nicht nur durch Briefwechsel und Wanderpredigt, sondern durch gegenseitige materielle Unterstützung. Epicur verstand es einen Gemeinsinn wachzurufen, der mit recht dem in den alten Christengemeinden lebenden verglichen ist." [1])

Het systeem van Epicurus is geen verdediging van het zinnelijk genot, maar een protest daartegen en tegen de verfijnde weelde van maatschappelijke oververzadiging. Het is echter een systeem zonder kracht. De individu als zinnelijk wezen is uitgangspunt en einddoel. Er kunnen geen hooge idealen zijn, die het leven verheffen en den mensch bezielen met het vuur der toewijding. Als de mensch zijn geluk verloren heeft door eigen schuld of door de schuld van anderen, is er geen vooruitzicht om het ooit terug te krijgen. In de grootste teleurstellingen, in het bitterste lijden is het eenige uitzicht de dood. Het oppervlakkige optimistische Epicurisme kan leiden tot innerlijke ledigheid en wanhoop.

Alleen het Evangelie met zijn boodschap van verlossing, overwinning en eeuwig leven kon en heeft het Epicurisme overwonnen. Die overwinning was echter tijdelijk omdat het Christendom zelf in den loop der eerste eeuwen op verkeerde banen werd geleid en vervormd. De idee van het oude Romeinsche Rijk, schijnbaar vernietigd, trad op in een nieuwen vorm in de Roomsch Katholieke Kerk. Het Christendom

[1]) Ivo Bruns, aangehaald door Eucken, *Lebensanschauungen der grossen Denker,* 4 Aufl. 1902, S. 92.

werd een kerkelijke en staatkundige organisatie, die met geweld trachtte alles te omvatten en te beheerschen. Het actueele leven daalde in de waardeering door overschatting van de traditie en de historie aan den eenen kant en van het toekomstig leven aan den anderen kant. Een scherpe tegenstelling werd er gemaakt tusschen God en natuur. De theologie was de hoogste wetenschap en regina Scientiarum. De natuurwetenschap werd weinig beoefend en stond onder sterken theologischen invloed. Waar kerk en theologie en een dogmatisch geloof alleen heerschen willen, daar is de individueele vrijheid uitgesloten en heeft de individu slechts beteekenis als lid van de kerk. Het Epicurisme kan echter alleen bloeien op den bodem van het individualisme. Door Renaissance en Hervorming werd het recht van den individu en de vrijheid van persoonlijke overtuiging herwonnen. Daarmede werd de voorwaarde geschapen voor de vrije beoefening der wetenschap. Waar in de middeleeuwen de nadruk gelegd werd op het bovennatuurlijke, kwam in den nieuwen tijd meer het natuurlijke op den voorgrond. De natuurwetenschap, gebouwd op de empirie, begon al meer en meer de heerschappij der theologie te verdringen. De consequente vertegenwoordiger van het naturalisme in de oudheid was Epicurus. De herleving van het Epicurisme lag dus in den geest van den nieuwen tijd. Als vertolker daarvan verscheen Gassendi (1592—1655). „Seine Erneuerung des Epicureismus hat durch die Anknüpfung an die neuere Naturforschung einen ungleich höheren Werth in der

Geschichte der Wissenschaft als die Erneuerung irgend eines anderen antiken Systems.". [1])

Reeds op 16jarigen leeftijd was Gassendi professor in de Rhetoriek. Later te Parijs werkzaam als professor in de Mathematiek, verzamelde hij rondom zich een groot aantal hoorders, mannen van naam en van verschillenden leeftijd. In een werk, waarin hij de wijsbegeerte van Aristoteles bestrijdt, komt zijn voorliefde voor Epicurus aan den dag. Hij handhaaft de leer van het oneindig aantal werelden en prijst de moraal van Epicurus aan. In 1647 schreef hij in acht boeken „De vita et moribus Epicuri". In dit werk verdedigt hij Epicurus tegen den laster in den loop der eeuwen aan zijn naam verbonden. „Epicurus zag dat alle menschen door den drang hunner natuur voortgedreven worden naar de eene of andere lust. Hij onderzocht alle soorten van lust en vond, dat er niets algemeener, standvastiger en gemakkelijker te verkrijgen was dan de gezondheid van het lichaam en de rust des gemoeds. Dit beschouwde hij derhalve als het hoogste goed en voegde erbij, dat de deugd alleen het meest geschikte middel was om deze lust te verkrijgen. De wijze, de deugdzame is hij, die door matigheid en zelfbeheersching zorg draagt voor zijn lichamelijke gezondheid, voor zoover zijn natuurlijke gesteldheid het toelaat, maar die vooral zich moeite geeft om de gemoedsrust te behouden door een deugdzaam leven en de overwinning der hartstochten ..... De ware en echte lust bestaat niet in de daad zelf

---

[1]) Ueberweg—Heinze, *Grundriss der Geschichte der Philosophie,* IX Aufl., Berlin, 1901—1905, III S. 101.

of in de beweging, gelijk Aristippus wil, maar in de vrijheid van lichamelijk lijden en geestelijke onrust". [1])

In de physica sluit Gassendi zich zeer nauw aan bij Epicurus. In tegenstelling met dezen heeft de physica voor hem niet slechts ethische waarde. Gassendi is in de eerste plaats natuur-philosoof. De grondelementen zijn de ledige ruimte en de atomen. De atomen zijn naar hun wezen één, zij verschillen alleen in grootte, gewicht en vorm. Ze zijn onvernietigbaar en derhalve niet deelbaar tot in het oneindige. Ze zijn in voortdurende beweging krachtens hun gewicht en hun onverliesbaren „impetus" door God hun ingelegd. De samengestelde lichamen brengen elkander in beweging. De aarde en 't water brachten planten- en dierenrijk voort. Alle verandering is beweging der atomen, alle vergaan is ontbinding van atomen. Voor het wereldsysteem is de hypothese van Copernicus de eenvoudigste, maar, daar de Bijbel het leert, moet men aannemen, dat de aarde in rust is en moet men zich bij Tycho de Brahe aansluiten. Gassendi erkent de onmogelijkheid om de gewaarwording langs mechanischen weg te verklaren, maar een andere hypothese kan haar evenmin verklaren. Om den schijn van orthodoxie te redden, neemt hij aan, dat God de eerste oorzaak van alles is, de Schepper der atomen.

De invloed van Gassendi werd niet alleen in Frankrijk, maar ook in Engeland ondervonden. Lord Herbert of Cherbury (1581—1648) zond aan hem zijn hoofdwerk: „Tractatus de veritate", waarop

[1]) Vgl. *De vita et moribus Epicuri*, Lib. III Cap. I. Opera Tom. V. p. 192, 193.

hij van Gassendi een langen brief ontving. Hobbes maakte kennis met hem te Parijs en kwam onder zijn invloed. En Hobbes was de man, die den stoot gaf aan de ontwikkeling der Ethiek in Engeland [1]), negatief door den tegenstand, dien hij wekte bij Cudworth en anderen, en positief door de moraal los te maken van de Theologie en op onafhankelijken bodem te plaatsen. Vooral was zijn invloed groot op de school van Bentham. [2])

Ontevreden met de scholastiek te Oxford, legde Hobbes zich toe op de mathematische wetenschappen. Evenals Cartesius en Spinoza vond hij in de mathematiek de eenige zuivere methode. Maar deze mathematische methode vulde hij aan door de empiristische van Baco. De materie en de bewegingswetten zijn de grondfactoren van zijn systeem. In tegenstelling met Epicurus en Gassendi vat hij echter niet de materie atomistisch op, maar corpusculair zooals Descartes en Spinoza. Uit deze twee factoren tracht hij nu alles mechanisch te verklaren. De lichamen verdeelt hij in twee groote groepen, de natuurlijke lichamen, waaraan hij grootte en beweging toeschrijft, en de kunstmatige. Tot deze laatste behoort de staat, 't „corpus politicum". Op de grens van beide neemt de mensch zijn plaats in als factor en bewerker van den staat. [3])

---

[1]) Sidgwick, *History of Ethics,* Oxford, 1886, p. 156.

[2]) Martineau, *Types of Ethical Theory,* Third Edition, Revised, Oxford, 1901, II, p. 311.

[3]) In het eerste gedeelte van Leviathan, dat ten doel heeft, „to describe the Nature of this Artificiall man", d. i. den Staat, handelt hij over „the Matter thereof and the Artificer; both which is Man". *Leviathan,* Reprinted, Oxford, 1909, p. 9.

Voor Hobbes zijn alle psychische werkzaamheden niets anders dan resultaat van beweging, of beter uitgedrukt, niets anders dan soorten van beweging, want „motion produceth nothing but motion”. [1]) De gewaarwording als zoodanig is „Fancy”. „Sense in all cases, is nothing els but originall fancy, caused by the pressure, that is, by the motion, of externall things upon our Eyes, Eares, and other organs thereunto ordained.” [2]) Alle kennis brengt hij terug tot de gewaarwording. Verbeelding is „decaying sense”. [3]) Herinnering is verbeelding uit een ander oogpunt beschouwd. 't Verstand is de verbeelding, in beweging gebracht door woorden of willekeurige teekenen. [4]) De spraak, de voornaamste en meest voordeelige ontdekking van den mensch, onderscheidt hem van het dier. Zij stelt hem in staat redelijk te denken en de wetenschappen te beoefenen. Denken is een rekenen met termen. [5]) De waarheid bestaat in de zuiverheid der definitie. [6]) De gewaarwording en de gedachte is echter niet willekeurig maar een noodzakelijk gevolg van al wat in de ervaring voorafgegaan is. Alles wordt beheerscht door de wet der mechanische noodwendigheid. Ook op dit punt wijkt Hobbes af van Epicurus en komt hij overeen met latere materialisten.

Niet alleen theoretisch, maar ook practisch reageert

---

1) l. c. p. 12.
2) l. c. p. 12.
3) l. c. p. 13.
4) l. c. p. 18.
5) l. c. p. 32 v.v.
6) l. c. p. 28. „*Truth* consisteth in the right ordering of names in our affirmations”.

de mensch op de buitenwereld. In deze praktische reactie vindt Hobbes de natuurlijke basis der moraal. De gronddrang der menschelijke natuur is de drang naar 't levensbehoud. De lust en de onlust worden de drijfkrachten des levens. De lust bevordert 't levensbehoud en is goed, de onlust belemmert het en is kwaad. Het ethische gaat op in het biologische. Krachtens hun natuur streven alle menschen dus naar lust. Ieder mensch heeft recht op alles wat hem lust verschaffen kan.[1]) En zoo is de eene mensch van nature de wolf voor den ander. „Homo homini lupus". De natuurlijke toestand is derhalve een „Bellum omnium contra omnes".[2])

Er is geen zedewet. Goed en kwaad zijn individueel en relatief. Maar waar allen op alles recht hebben, is niemand van iets zeker, daar hij allen tegen zich heeft. De eerste voorwaarde voor het levensbehoud is veiligheid en vrede. Deze voorwaarde wordt in den natuurlijken staat gemist. Terwille daarvan is men tot een overeenkomst gekomen.[3]) Ieder moest een deel van zijn recht en vrijheid opgeven. Daar dit maatschappelijk verdrag dus conventioneel was, kon het ieder oogenblik vernietigd worden. Om dit te voorkomen heeft men alle macht en vrijheid overgedragen op een enkelen wil, die alzoo de drager en vertegenwoordiger van den gemeenschappelijken wil werd. Als beste vorm van zulk een gemeenschappelijken

---

[1]) l. c. p. 99. Vgl. „Every man has a Right to everything; even to one anothers body".

[2]) Vgl. l. c. p. 94.

[3]) l. c. p. 128. v.v. Ch. „Of the Causes Generation and Definition of a Common-Wealth".

wil beschouwt Hobbes de absolute monarchie. De absolute monarch heeft recht op alles, omdat de oorspronkelijke toestand in hem is gecentraliseerd. Hij bepaalt wat goed en kwaad, wat recht en onrecht is. Boven allen en alles verheven, is hij alleen God verantwoordelijkheid schuldig. Zijn onderdanen hebben persoonlijk geen macht en geen recht meer. Hun oorspronkelijk recht op alles is overgegaan in volkomen rechteloosheid. De anarchie is veranderd in 't absolutisme. In den absolutistischen staat ligt de kunstmatige, conventioneele basis van de moraal. Ook hier is goed en kwaad, recht en onrecht, individueel en relatief. De willekeur van een despoot wordt de hoogste zedewet.

Evenals bij Epicurus rust bij Hobbes de moraal aan den eenen kant op naturalistische basis en aan den anderen kant met den staat op conventie, en zijn de groote drijfkrachten des levens lust en onlust, die identisch zijn met goed en kwaad, recht en onrecht. Minder consequent spreekt Hobbes ook nog van een Goddelijke wet der rede als maatstaf voor het zedelijke, van 't geweten, van naastenliefde en edelmoedigheid zelfs in den natuurstaat. [1]) De lijn door Epicurus, Gassendi en Hobbes gevolgd, trekt nu Helvétius door. Consequent verkondigt hij, dat er geen ander drijfveer tot handelen is dan de *zinnelijke lust*. Als student reeds bestudeerde deze Locke's „Essay concerning human Understanding" en werd een aanhanger van dezen wijsgeer, wiens empi-

---

[1]) l.c. p. 99 v.v. Hobbes houdt vast aan natuurwetten, „Justice gratitude modesty equity, mercy etc." — The true Doctrine of the Laws of Nature, is the true Morall Philosophy.

risme en sensualisme hij tot het uiterste doorvoerde in de moraal. In 1758 verscheen zijn werk „De l'Esprit", dat heftigen tegenstand wekte. Onder invloed der geestelijkheid werd dit boek door de Sorbonne veroordeeld en op last van 't Parlement openlijk verbrand. Men gaf voor dat het de vermogens van den mensch beperkte tot de zinnelijkheid, de ondeugd begunstigde en edele motieven tot de deugd miste. Helvétius herriep herhaaldelijk zijn stellingen, doch te vergeefs. Hij moest zijn betrekking aan 't hof nederleggen, trok zich terug op een landgoed in Normandie, waar hij zich wijdde aan de wijsbegeerte en de bevordering van landbouw en nijverheid.

Zijn boek begint hij met een aanhaling van Lucretius:

„Unde animi constet videndum
Qua fiant ratione et qua vi quaeque gerantur
In terris" ....

Dit geeft ons een aanwijzing naar 't gedachtenverband, waarin 't systeem van Helvétius thuis hoort. Het is zuiver materialistisch en sensualistisch. Het wezen van den mensch is de zinnelijkheid, en de zinnelijke lust, positief en negatief, is de eenige drijfveer van al onze handelingen.

Saint-Surin vat den inhoud van de vier boeken, waaruit „De l'Esprit" bestaat, aldus samen: [1])

1. Al onze vermogens laten zich terugbrengen tot de zinnelijkheid (sensibilité physique); zich herinneren, vergelijken, oordeelen zijn in wezen niets

---

[1]) Vgl. *Nouvelle Biographie Universelle.* — Art. *Helvétius* par Louvat.

anders dan gevoelen; wij verschillen van de dieren alleen door uiterlijke organisatie.

2. Het belang (l'intérêt) gegrond op zucht tot genot en vrees voor smart is de eenige drijfveer van ons oordeel, onze handelingen en aandoeningen. Wij hebben geen vrijheid van keuze tusschen 't goede en 't kwade; het absoluut goede bestaat niet; de begrippen van recht en onrecht veranderen met de gewoonten.

3. De ongelijkheid van verstand hangt niet af van veel of weinig aanleg. De oorzaak ligt in de ongelijkheid van begeerte naar onderricht, en die begeerte spruit voort uit de hartstochten, voor welke alle normale menschen in gelijke mate vatbaar zijn; wij kunnen dus allen den roem najagen met hetzelfde enthousiasme; wij zijn alles verschuldigd aan de opvoeding.

4. De schrijver stelt vast, welke ideeën men hecht aan de verschillende benamingen van den geest, zooals genie, verbeelding, talent, smaak, gezond verstand, vernuft, enz.

Lust en onlust zijn dus de drijfkrachten in het leven. Zij openbaren zich in de hartstochten, die in dienst staan der ontwikkeling. De mensch zonder hartstocht blijft onontwikkeld. Al de persoonlijke en sociale deugden zijn gevolg van opvoeding. Het is de taak der opvoeding de persoonlijke en sociale belangen in overeenstemming te brengen. De beste opvoeder en moralist is de wetgever, die door middel van loon en straf de eenheid van het persoonlijke en het algemeene welzijn bevordert. Het nut van 't algemeen wordt op deze wijze gemaakt tot doel en norm van al ons streven.

Het oordeel over het werk van Helvétius is zeer verschillend. Voltaire zegt dat de titel dubbelzinnig en het boek vol is van gemeenplaatsen of oppervlakkigheden, het nieuwe dat het bevat, is onwaar of twijfelachtig. Niemand heeft het hooger lof toegezwaaid dan Dr. Bowring, die Bentham's werken redigeerde. „Great indeed was the contribution which that book brought to the science of morals and legislation; but it would be most difficult, in a few sentences, or even pages, to convey a correct estimate of all it did, and all it left to do. For sometimes it blazes forth in the splendor of a midday sun, throwing light and truth over the whole domain of thought and action, — anon that light is veiled in clouds of darkness, leaving the gazer to wonder how it should be so suddenly withdrawn. There are to be found flashes of eloquence, rather than the steady lustre of reason; the lightning that dazzles, for a moment with more than needful splendor, which the oppressed eye would often fain exchange for the regular and quiet illumination which the ordinary lamps of evening provide". [1])

Op Bentham heeft Helvétius een beslissenden invloed uitgeoefend. Meer dan iemand anders had Helvétius hem voor het beginsel der utiliteit gewonnen, en zijn levenstaak bepaald. [2]) Het boek, dat hem met ijver en vuur bezielde voor 't Utiliteitsbeginsel was *„De l'Esprit"*. „It was from thence he

---

[1]) *Deontology,* I p. 296. — Onjuist legt M. Guyau deze woorden Bentham in den mond. Vgl. *La Morale D'Epicure et ses rapports avec les doctrines contemporaines.* Quatrième Edition, 1904 p. 239.

[2]) Vgl. *Works,* X. p. 27.

took encouragement flattering his efforts with the assurance that they would not be useless" [1]. Helvétius was feitelijk de eenige van wien Bentham erkende, dat hij hem veel was verplicht, „the first moralist, who turned with steady eye to the utilitarian principle". [2])

En zoo zijn wij gekomen tot Bentham, wiens arbeid voor de ontwikkeling van het utilisme de grootste beteekenis heeft gehad en die daardoor een diepgaanden invloed heeft geoefend op het geestesleven van West-Europa.

---

[1] *Deontology,* I. 296.
[2] *Ibid.,* II. 31.

HOOFDSTUK II.

JEREMY BENTHAM.

Zijn leven en zijn werken.

Jeremy Bentham zag het levenslicht op 15 Febr. 1748 in Red Lion Street, Houndsditch, Londen. Zijn vader was procureur en hoewel hij geen drukke praktijk had, wist hij genoeg te verdienen door het koopen en verkoopen van land. Hij was iemand van een gebiedend, rusteloos en eerzuchtig karakter, niet bizonder fijn beschaafd. Hij vond, dat het eene noodige was, „vooruit" te komen.

Zijn moeder, Alicia Grove, was de dochter van een koopman, een zachte, edele vrouw. Van haar spreekt Bentham altijd met liefde en teederheid.

Jeremy was een klein, zwak en tenger kind, uiterst gevoelig van aard. Reeds vroeg gaf hij blijken van buitengewonen aanleg en van liefde tot de studie. Als kind van drie jaar vond men hem eens verdiept in het lezen van Rapin's *History of England* [1]). En later getuigde hij, dat hij het met voldoening gelezen had.

[1]) Vgl. *Works,* X. p. 7.

Toen hij nog geen vier jaar was begon zijn vader hem de elementen van Latijn en Grieksch te leeren. Het Grieksche Nieuwe Testament was een van zijn leerboeken. Doch de vader begreep zijn zoon niet. Het waren twee geheel verschillende karakters. De zoon was terughoudend en schuchter. De eerzuchtige vader was onvermoeid in zijn pogingen om het gevoelige kind vooruit te drijven. Iedere gelegenheid nam hij waar om de aandacht van anderen op hem te trekken. En dan had hij de onverstandige gewoonte om anderen te vertellen van de groote gaven van zijn zoon, terwijl deze er bij was. Men noemde hem den „kleinen wijsgeer" en bracht hem onder den indruk, dat hij een genie was. Men leerde hem met minachting op andere kinderen neer te zien en ze als dom te beschouwen. Een heel enkel keer mocht hij met kinderen van zijn leeftijd omgaan. Prettige kinderboeken werden hem ook onthouden. Wat hij lezen mocht? Rapin, Burnet's *Theory of the Earth*, Cave's *Lives of the apostles*, Stow's *Chronicles*. Zoo werd ijdelheid en trotschheid bij hem aangekweekt en zijn jeugd versomberd door de eenzaamheid. Later klaagde hij over de „solitude and insipidity of my existence". [1])

Zijn jeugd was echter niet enkel somberheid. Prettige herinneringen had hij van het leven buiten de stad, te „Barking" bij de ouders van zijn vader, en vooral te „Browning Hill" bij zijn grootmoeder Grove. Hier had alles voor hem een bekoorlijkheid, de tuin, de boomen en de kerkklokken van Boghurst, zoo onbeschrijfelijk rein en helder. Browning Hill was

[1]) Vgl. *Works,* X. p.p. 25-26.

voor hem een „paradijs". Hij bleef altijd een vriend der natuur, van velden, bloemen en planten.

Toevalligerwijze kreeg hij ook enkele boeken, die hem boeiden, Richardson's *Clarissa Harlowe*, *Gil Blas*, *Gulliver's Travels*. Zijn Fransche onderwijzer leerde hem een boek kennen, dat op hem een zeer diepen indruk maakte en van beslissenden invloed was op zijn geestelijke vorming. Het was de *Télémaque* van Fénélon. Vooral de beschrijving van de koningskeuze op Kreta en de antwoorden op de vraag naar den besten regeeringsvorm trokken zijn levendigste belangstelling. Een van die antwoorden was hem een vingerwijzing naar het Utilisme. Hij las ook de *Candide* van Voltaire en enkele van zijn historische werken, doch begreep er niet veel van.

Van zijn zevende tot zijn twaalfde jaar bezocht hij de Westminster school. [1]) Het was voor hem een ongelukkige tijd. Ziekelijk gevoelig van aard werd hij gekweld door angst. Kinderlijke overtredingen knaagden aan zijn geest. Zijn zwakke gezondheid en sombere terughoudendheid lieten hem niet toe deel te nemen aan de kinderlijke spelen. 't Onderwijs was slecht. De onderwijzers deden geen moeite om hem te begrijpen. Toch maakte hij flinke vorderingen. Hij leerde den Catechismus van buiten en kon zijn Latijn en Grieksch zoo goed, dat sommige leerlingen hem meermalen hun werk lieten doen.

In 1759 stierf zijn moeder aan wie hij zeer gehecht was. Het volgende jaar werd hij door zijn vader

---

[1]) *Works,* X. p.p. 26 et seq.

naar Oxford gebracht en daar als „commoner" ingeschreven van Queen's College.[1]) Hier was hij niet minder ongelukkig dan op Westminster school. Hij was zeer jong en zeer klein voor zijn jaren en dan in studentenkleeding! Om de aandacht nog meer op hem te trekken liet zijn vader hem een zijden toga dragen, terwijl de andere studenten toga's van gewone stof droegen. Hij moest de Negen en dertig Artikelen der Anglicaansche Kerk onderteekenen en had er ernstige bezwaren tegen. Toen hij die uitsprak, werd hem het zwijgen opgelegd. Men antwoordde hem, dat onwetende, onkundige jongelingen hun oordeel niet mochten stellen tegenover dat van de heiligste, beste en wijste mannen die er geleefd hebben. Hij onderteekende, maar met innerlijken afkeer en had er altijd berouw van. In latere werken [2]) sprak hij hierover met bittere verontwaardiging en beschouwde zulk een handelwijze als een middel om valschheid en onverschilligheid voor de waarheid aan te kweeken.

Bentham kreeg als „tutor" een zekeren Jefferson, een zwaarmoedige, norsche „protestantsche monnik". Hij gaf zich geen moeite uit te vinden, wat zijn „pupillen" reeds wisten. Bentham werd dus gedwongen zich bezig te houden met hetgeen hij al geleerd had. Slechts Watt's *Logic*, Sanderson's *Compendium artis Logicae* en Rowning's *Compendious System of Natural Philosophy* werden er bij gevoegd.

De toelage, die hij van zijn vader ontving, was niet voldoende. Hij geraakte in schuld en groote ver-

---

[1]) *Works,* X. p.p. 35 et seq.

[2]) B.v. *„Swear not at all"*-Works, V. pp.. 187 et seq.

legenheid, doch hij had den moed niet zijn vader hierover te spreken. Een ander moest het in orde brengen. Zijn vader had nooit zijn vertrouwen kunnen winnen. Toen hem eens al zijn geld te Oxford ontstolen werd, vertelde hij ook dit niet aan zijn vader.

Het oordeel van Bentham over Oxford is scherp. De tutors brachten de morgenuren door met nuttelooze herhalingen en hun avonden met kaartspel. De „Seniores" van de universiteit, waaronder ook sommige professoren en tutors, waren over het algemeen losbandig, onvriendelijk en vervelend. De „undergraduates" waren lang niet matig in eten en drinken. „Mendacity and insincerity, — in these I found the effects the sure and only sure effects of an Englisch University Education". [1])

In 1763 verwierf hij den graad van B. A. en ging terug naar huis. Zijn vader had hem voor de rechten bestemd en hij werd in ditzelfde jaar lid van „Lincoln's Inn". Tegen het eind van 't jaar ging hij terug naar Oxford om Blackstone te hooren. Blackstone hield een reeks van lezingen, die in hoofdzaak den inhoud vormden van zijn commentaren (1765–1769). Ze konden Bentham's aandacht niet boeien. „I immediately detected his fallacy respecting natural rights". [2]) Intusschen woonde hij ook enkele zittingen bij in de „Court of King's Bench" waar de zaak van Wilkes werd behandeld en Lord Mansfield presideerde. Lord Mansfield was een van de weinige personen,

---

[1]) Vgl. C. B. Roylance Kent, *The English Radicals,* Londen, 1899, p. 173.

[2]) *Works*, X. 45.

die Bentham bewonderde. „He was one of the Gods of my idolatry". [1]) Hij betooverde Bentham door zijn „grimgibber", [2]) d. i. zijn hoogdravende redevoeringen. In 1766 verkreeg Bentham den graad van M. A. en in 't volgend jaar verliet hij Oxford voor goed. Hij ging naar Londen om daar als advocaat te praktizeeren. Zijn vader koesterde de hoop, dat hij spoedig tot den hoogsten trap van roem en eer zou stijgen. Bitter werd hij teleurgesteld. Bentham kreeg een paar zaken om te behandelen, maar zijn eerste gedachte was steeds ze zoo spoedig mogelijk uit den weg te ruimen. Nooit trad hij openlijk op om te pleiten. Zijn arbeidsveld zou niet de balie zijn, maar de studeerkamer. In 1759 reeds las Bentham de Memoirs van Teresa Constantia Philips. „Strong as was the first draught, which I had taken from the sweet fountain of Telemachus, still stronger was the second." [3]) De beschrijving van een rechtszaak in verband met het ongelukkig huwelijk van Teresa, maakte een diepen indruk op hem. „Particulars are not remembered, nor matters it that they should. What is remembered is — that while reading and musing, the Daemon of Chicane appeared to me in all his hideousness. What followed? I abjured his empire. I vowed war against him. Mij vow has been accomplished". [4]) Zijn beroep bracht hem nu in onmiddellijke aanraking met de rechtstoestanden. De eerlijke Bentham vond ze

---

[1]) *Works*, X. 121.

[2]) *Ibid.*, X. 45.

[3]) *Ibid.*, X. 35.

[4]) *Ibid.*, X. 35, 77; *Rationale of Judice al Evidence, Works* VII. 219—220.

een „Augias-stal", die gereinigd moest worden. Vurig verlangde hij naar verbetering, naar hervorming. Hier vond hij dus zijn aangewezen taak. Doch hij stond als in een doolhof, waarin hij den weg niet wist. In de jaren 1768 en 1769 legde hij zich met ernst toe op de studie van de heerschende philosophie. Hij voelde zich aangetrokken tot Locke en Helvétius, Hume en Priestley, Montesquieu en Beccaria. Bij Locke vond hij vorm en methode, bij Helvétius de stof. „A digest of the Laws is a work that could not have been executed with advantage before Locke and Helvétius had written". [1]) Toen hij het derde boek van Hume's „Treatise on Human Nature" las, was het hem als voelde hij schellen van zijne oogen vallen [2]).

Bij Priestley, in zijn Essay on Government (1768) vond hij deze gedachte uitgedrukt, „That the greatest happines of the greatest number is the foundation of morals and legislation". [3]) Hier had hij den weg gevonden door den doolhof heen, een stroom om door den Augias-stal heen te leiden. Evenals Archi-

[1]) *Works*, X. 70.

[2]) *Ibid.*, I. 268 (Aant.).

[3]) *Ibid.*, X. 142. Priestley in zijn *„Essay on Government"* zegt p. 17: „The good and happiness of the members, that is of the majority of the members, of any state is the great standard by which everything relating to that state must be finally determined". Vgl. Leslie Stephen, *The English Utilitarians*, I. p. 178 n. Beccaria drukt zich op een dergelijke wijze uit in de Inleiding van zijn verhandeling over Misdaad en Straf (1766). Vgl. Duitsche vertaling van M. Waldeck, Leipzig. „Das höchste Glück ist das, welches auf die grösste Anzahl vertheilt ist".

m e d e s riep hij in verrukking uit „Heureka”.[1]) Hoe hij daarop te werk ging, zegt hij zelf. „I got hold of the greatest happiness principle: I asked myself how this or that institution contributed to the greatest happiness. Did it contribute? If not, what institution would contribute to it?”[2]) Bij het licht van dit beginsel ging hij niet alleen de openbare instellingen onderzoeken, maar ook de grondslagen van staat en maatschappij, van zedelijkheid en godsdienst. Met onvermoeiden ijver heeft hij zich toegelegd op den arbeid. Meer dan vijftig jaren heeft hij zelden minder dan acht uren per dag gewerkt, dikwijls meer. Gemiddeld schreef hij tien tot vijftien folio pagina's per dag. Hij koesterde de hoogste verwachtingen van zijn werk. Hij hoopte niet minder te zijn dan een Newton in de staatkundige en moreele wereld, zoowel in zijn vaderland als daarbuiten. Hij wilde den scepter van een alleenheerscher over die wereld zwaaien. 't Is een kernmerk van nieuwe ideeën of nieuwe vormen van oude ideeën, dat ze komen met het gezag van een alleenheerscher. B e n t h a m meende het utiliteitsidee in al zijn omvang ontdekt te hebben en dat deze ontdekking even belangrijk was als die van de wet der zwaartekracht. Hij hoopte van alle kanten de warmste belangstelling te zullen ondervinden. Doch koudheid en onverschilligheid werd zijn deel. Hij was als de stem eens roependen in de woestijn. Vooral van de zijde der juristen ondervond hij dit. Zij legden er zich op toe elk onderzoek naar de gronden van den staat en het recht zorgvuldig tegen te werken. B e n t h a m kon geen woorden vin-

---

[1]) *Works*, X. 143.
[2]) *Works*, X. 581.

den scherp genoeg tegen de „vervloekte juristen", die alleen hun eigenbelang op 't oog hadden. Ironisch zegt hij: „Barristers are so called a Barrando from barring against reformation the entrance of the Law". [1]) Aan den Hertog van Wellington schreef hij in 1828: „Omtrent zestig jaar geleden heb ik het leger der juristen verlaten en sedert dien tijd heb ik voortdurend een guerilla oorlog tegen hen gevoerd". [2]) Het hoeft nauwelijks gezegd te worden, dat zijn ijver hem tot overdrijving en eenzijdigheid voerde.

Een brief aan zijn vader in 1776 leidt ons in zijn studie in. „I am now upon my capital work, I mean „The critical Elements of Jurisprudence, — collecting materials and putting them into the form in which I propose that it should stand .... The part that I am now upon is the law of Personal Injuries: from thence I shall proceed to the law relative to such acts as are Injuries to property and reputation. This will include the whole of the Criminal Law relative to such offences as have determinate Individuals for their object. This part may be characterized by the name of the Law relative to Private Wrongs. The remainder will come under the Law relative to Public Wrongs [3]) ... Previous to this will come that part of the work which contains the general principles by which the execution of those details is governed. Of this preliminary part the plan is pretty well settled and the materials in good part collected". [4])

[1]) *Works,* X. 12.
[2]) *Ibid.*, XI. 9.
[3]) *Ibid.*, X. 77.
[4]) *Ibid.*, X. 77.

Elders [1]) blijkt, dat hij zich voorgesteld had zijn beginsel toe te passen in een reeks van werken, die hij achtereenvolgens in het licht wilde geven, nl.: 1. Principles of legislation in matters of civil law; 2. Principles of legislation in matters of penal law; 3. Principles of legislation in matters of procedure; 4. Principles of legislation in matters of reward; 5. Principles of legislation in matters of constitutional law; 6. Principles of legislation in matters of political tactics; 7. Principles of legislation in matters of international law; 8. Principles of legislation in matters of finance; 9. Principles of legislation in matters of political economy; 10. Nomography, method and terminology. Over al deze onderwerpen heeft hij werken nagelaten, doch niet in deze systematische volgorde geschreven en ook niet alle voltooid.

In 1776 verscheen zijn eerste werk anoniem, „*The Fragment on Government*". Dit werk maakte grooten opgang. Men schreef het toe aan verschillende beroemde mannen: Lord Mansfield, Lord Camden, Dunning. Het werd geschreven naar aanleiding van enkele stellingen uit de bovengenoemde commentaren van Sir William Blackstone, die aan een heftige critiek onderworpen werden. Door de onverstandigheid van zijn vader kwam het uit, dat Bentham de schrijver was. Opmerkelijk is het, dat toen men wist, wie de schrijver was, het boek dadelijk minder verkocht werd. En „niemand uit de groote wereld kwam om zijn fakkel aan te steken bij dat

[1]) *The Principles of Morals and Legislation,* Reprint, Oxford, 1907, Preface, p. VIII.

kaarsje". Toch had dit werk een zeer belangrijk gevolg voor Bentham. Het was de aanleiding van een kennismaking met Lord Shelburne, later Markies van Lansdowne. Er ontstond een warme en blijvende vriendschap tusschen hen. Het was een keerpunt in Bentham's leven. De verlegene, overgevoelige jongeman, weinig geschikt om zich aan de groote wereld op te dringen, vond hier een bron van hoop en moed. „Lord Shelburne raised me from the bottomless pit of humiliation and made me feel I was something".[1]) Hoewel zijn toewijding aan de groote zaak der menschheid reeds aanwezig was, toch werd er een krachtige stoot aan gegeven door de vriendelijkheid van Lord Shelburne en het gezelschap, dat hij in diens huis aantrof. Op zijn eerste bezoek aan Bowood, 't verblijf van Lord Shelburne, bleef hij er meer dan een maand. Vele prettige herinneringen heeft hij van daar in zijn leven meêgenomen. Daar ontmoette hij een nicht van Lady Shelburne, Miss Caroline Fox, toen dertien of veertien jaar. In 1805, toen Bentham bij de zestig was en zij elkander in geen zestien jaren hadden gezien, vroeg hij haar ten huwelijk. Dit verzoek werd afgewezen en Bentham bleef ongehuwd. Op zijn ouden dag heeft hij meermalen met tranen in de oogen gesproken van herinneringen uit vervlogen dagen.

Te Bowood had Bentham een gunstige gelegenheid zich op de hoogte te stellen met de praktische politiek. Lord Shelburne was minister-president in 1782—1783. Bentham schatte hem zeer hoog als

[1]) *Works*, X. 115.

persoon, doch niet als wijsgeer en politicus met zijn „vague generalities". Doch hij behoorde tot de meer liberale sectie van de Whigs en dat was voor Bentham een punt van groot gewicht. Verder had hij overal connexies. Hij was een vriend van Franklin en van Priestley. Lord Chatham, William Pitt, Lord Camden, Dunning en anderen uit de politieke wereld behoorden tot zijn kennissen. Bentham had dus de gelegenheid met vele van deze invloedrijke personen kennis te maken. Zijn oordeel over hen is ongunstig. [1]) Lord Camden was een „hobbledehoy and had no polish of manners". William Pitt was ruw, „His manners had little grace or kindness". „Pitt was like a great schoolboy, scorning and sneering and laughing at everything and everybody, in terms of great insolence and pretence".[2]) „I was monstrously frightened at him, he seemed frightened at me".

Bentham scheen niet veel indruk op deze hooge gasten gemaakt te hebben. Lord Chatham, William Pitt, Lord Camden en Banks hadden eens met elkander afgesproken zich ten koste van hem te vermaken. Ze zaten samen koffie te drinken. Bentham zei iets en daarop begonnen ze allen hardop te lachen. Toen hij vroeg waarom, begonnen zij opnieuw. En telkens als hij sprak, herhaalden zij hun grap. Natuurlijk bedoelden zij het niet als een hatelijkheid, maar de gevoelige natuur van Bentham werd diep gekrenkt.

---

[1]) *Works*, X. 88 et seq.
[2]) *Ibid.*, X. 565.

De groote fout, die hij bij al deze personen vond, was hun conservatisme. „They all seemed to be wanting in the great elements of statesmanship; always engaged in discussion about what was, and seldom or never about what ought to be". [1])

In dezen tijd ontmoette hij ook Johnson en Goldsmith in „Mitre Tavern". Johnson was „the pompous vamper of commonplace morality — of phrases often trite without being true". [2]) Van Goldsmith zegt hij: „I was angry with Goldsmith for writing the Deserted Village. I liked nothing gloomy; besides it was not true, for there were no such villages". [3]) Het bezwaar van „onwaarheid" wierp hij vroeger ook tegen „Gullivers Travels" op. Dit is wel een praktisch bezwaar, maar tegelijk uiting van den door en door prozaischen geest van Bentham. Het ontbrak hem aan verbeeldingsvermogen. Het lezen van een gedicht was voor hem tijdverkwisting. Het was geen toeval, dat hij schreef: „The quantity of pleasure being the same, pushpin is as good as poetry". De ironie van 't lot bracht hem in het bezit van het huis, waar Milton eens woonde.

Intusschen hield hij zich druk bezig met allerlei werkzaamheden. Hij vertaalde uit het Fransch en volgde met warme belangstelling de vragen van den dag. In 1778 gaf hij in het licht zijn „*Observations on the Hard Labour Bill*" van Eden en Blackstone. Vooral de ethische en juridische studiën legden

[1]) *Works*, X. 122.
[2]) *Ibid.*, X. 142.
[3]) *Ibid.*, X, 124.

op hem beslag. In 1780 werd zijn belangrijk werk: *„An Introduction to the Principles of Morals and Legislation"* [1]) gedrukt, doch eerst later in 1789 uitgegeven.

Ook de buitenlandsche toestanden trokken al meer en meer zijn aandacht, Amerika en vooral Frankrijk. Het was de vooravond van de Fransche Revolutie. Reeds in 1770 maakte Bentham een reisje naar Parijs. Dit had niet veel ten gevolge. In 1778 echter onderhield hij een drukke briefwisseling met enkele voorname personen, zooals D'Alembert, de abbé Morellet. Hij schreef aan D'Alembert; „It is indeed high time that the human race should be freed from all the absurdities or rather, all the atrocities of our criminal jurisprudence; and if we may not speedily hope to see this great change, it is a happiness for which philosophers like you are preparing the way by your writings, — useful as they are to society and honourable to yourself".[2]) Wat de onmiddellijke aanleiding geweest is tot die briefwisseling, is niet duidelijk. Het kan zijn, dat Bentham begon met de toezending van zijn *„Fragment on Government"*.[3]) Hij zocht overal naar aanknoopingspunten voor zijn denkbeelden, vooral bij de liberaal gezinden. In Engeland begon er zich langzamerhand een groep van vrienden en geestverwanten rondom hem te vormen. De eerste was John Lind, die echter reeds in 1781 stierf. Deze was vroeger predikant geweest, ging daarna naar Polen als „tutor" van een Poolschen prins en keerde

[1]) In 1823 verscheen een tweede uitgaaf. Deze werd in 1907 herdrukt te Oxford, Clarendon Press.

[2]) *Works*, X. 87.

[3]) Leslie Stephen, l. c., p. 180 n.

toen terug naar Londen, waar hij als journalist werkzaam was. Behalve Lind waren er James Trail, advocaat en lid van 't parlement, George Wilson, een rechter en Romilly, een trouwe vriend en warme voorstander van Bentham's denkbeelden in 't Parlement.

In 1785 ondernam Bentham een reis naar Rusland, waar zijn jongere broeder Samuel in dienst was bij Prins Potemkin. Hij bleef er twee jaren, doch vond in Rusland weinig, dat zijn belangstelling wekte. In afzondering, in de buurt van Kritchew, hield hij zich bezig met intellectueelen arbeid. Hij schreef daar zijn „*Defence of Usury*", met een bijgevoegden brief aan Adam Smith. Ongeveer tien jaar te voren was het beroemde werk van dezen „*The wealth of Nations*" verschenen. In strijd met zijn algemeene beginselen was Smith een aanhanger van de woekerwet van Pitt. Bentham paste deze algemeene beginselen ook op de renteregeling logisch toe. Adam Smith zei van dit werk: „The work of a superior man. He has given me some hard knocks, but in so handsome a manner that I cannot complain". [1]) Hij gaf toe dat de schrijver gelijk had. Het boek werd ook hooggeroemd door Dr. Thomas Reid van Glasgow.

Gedurende zijn verblijf in Rusland werd hij door zijn broeder op het denkbeeld gebracht van het „Panopticon"-schema, een nationaal verbeteringsgesticht, waar hij jarenlang vergeefschen arbeid aan besteedde.

Zijn vrienden in Engeland, drongen ongeduldig bij hem aan terug te keeren. Allerlei hervormingsplannen

[1]) *Works*, X. 176.

waren hangende, vooral de herziening der armenwetten en Bentham was noodig om zijn invloed te doen gelden. George Wilson schreef hem, dat in zijn afwezigheid anderen inbreuk maakten op zijn gebied. „There is a Mr. Paley, a parson and archdeacon of Carlisle, who has written a book called Principles of Moral and Political Philosophy, and it has gone through two editions, with prodigious applause. It is founded entirely on utility, or, as he chooses to call it, the will of God, as declared by expediency, to which he adds as a supplement, the revealed will of God." Niettegenstaande enkele zwakke punten, zooals de eed, 't onderschrijven van geloofsartikelen, was het een uitstekend boek, het beste dat volgens Wilson in Engeland geschreven was over dit onderwerp. Bijna al wat Paley over de moraal, de regeering, de grondwet beweerde, oordeelde hij gezond, praktisch en vrij van het alledaagsche. Daar was veel overeenkomst tusschen zijn denkbeelden over straf en die van Bentham. „I could almost suspect if it were possible that he had read Your Introduction". [1]) Dit was natuurlijk uit de lucht gegrepen, hoewel Wilson er later nog eens op terugkwam. [2]) In antwoord op deze zinspeling van Wilson op Paley schreef Bentham: „I had ordered horses for England, to take triumphant possession of the throne of Legislation but finding it full of Mr. Paley, I ordered them back into the stable. Since then I have been tormenting myself to no purpose to find out some blind alley in the career of fame, which Mr. Paley's magnanimity may have disdained.

[1]) *Works,* X. 163.
[2]) *Ibid.*, X. 195.

After all I have been obliged to go a-begging to my brother, and borrow an idea of his, which I have dressed up with a little tinsel of my own". [1])

In 1787 keerde hij terug naar Engeland over Berlijn door Holland. Het is vreemd, maar deze reis had bijna geen invloed op de ontwikkeling van zijn geest. In den grond der zaak had Bentham eigenlijk alleen oog voor zijn eigen denkbeelden. Heel weinig had hij van anderen geleerd.

Na zijn terugkomst ging hij wonen op een boerenhoeve te Hendon, dicht bij Londen, om rustig te kunnen arbeiden. Bij Lord Lansdowne maakte hij kennis met Dumont. Dit was voor hem in hooge mate belangrijk. Dumont was een Protestantsche predikant te Genève, maar moest om politieke redenen Genève verlaten. Hij werd een trouwe volgeling van Bentham. Zijn verder leven heeft hij gewijd aan een Fransche bewerking van Bentham's geschriften om diens beginselen te verbreiden in Zwitserland, Frankrijk en elders. Dumont zou onder andere aan Mirabeau, zijn vriend en leermeester, uit Bentham's werken de stof verschaft hebben voor enkele schitterende redevoeringen [1]). Bentham noemde Mirabeau in een brief aan Wilson „an incorrigible blackguard, and also very deficient in common sense". [2]). Dit is een van die populaire waardeeringswijzen, zooals wij ze meermalen bij Bentham aantreffen.

In latere jaren, na een bijna twintigjarige vriendschap, kwam er verwijdering tusschen Bentham

[1]) *Works,* X. 185.
[2]) *Ibid.*, X. 212.

en Dumont, tengevolge van enkele onbeduidende aanmerkingen van deze. Bentham weigerde een bezoek van hem te ontvangen en zei: „He does not understand a word of my meaning". [1] Dit was zeker in hooge mate onbillijk tegenover iemand aan wien hij hij zoo veel te danken had. Ook de vriendschap met George Wilson hield geen stand.

Wat Frankrijk betreft, de belangstelling van Bentham groeide met de ontwikkeling der toestanden aldaar. Hij verlangde te deelen in den strijd voor vrijheid, gelijkheid en broederschap, doch op een andere wijze dan men in Frankrijk deed. Lord Lansdowne schreef hem op 3 Jan. 1789: „I am very glad to hear that you intend to take up the cause of the people in France" [2]). Het gevolg hiervan was het schrijven van verschillende werken. Zijn „*Political Tactics*" was bestemd voor de „Staten-Generaal". — „From the best and purest motives possible", schreef Lansdowne aan de la Rochefoucauld er aan toevoegende: „The work of no ordinary person". [3]) Het heeft de strekking om de gebruiken in het Engelsche „House of Commons" aan te bevelen en bedoelt als leiddraad te dienen bij het organiseeren en besturen van politieke lichamen. Hij zond een deel ervan aan den abbé Morellet, in de hoop dat het geheel klaar zou zijn vóór de bijeenkomst van de Staten-Generaal. In 1816 werd het voor 't eerst door Dumont uitgegeven.

In 1790 richtte hij tot de Nationale Vergadering

---

1) *Works*, X. 185.
2) *Ibid.*, X. 195.
3) *Ibid.*, X. 226.

zijn „*Draught of a Code for the Organisation of the Judicial Establishment of France*". Hiermede had hij op het oog de organisatie van het rechtswezen in Frankrijk. Het volgende jaar zond hij aan de Nationale Vergadering een exemplaar van zijn „*Panopticon*". — „A mill for grinding rogues honest and idle men industrious" [1]), zegt hij in een brief aan Brissot. Hij bood zijn persoonlijke diensten aan om een model gevangenis te komen inrichten en „to become gratuitously the gaoler thereof". [2]) De tijd was er echter niet naar. Het is eenigszins vermakelijk te zien, hoe de goedhartige en vreedzame Bentham de woeste hartstochten trachtte te bedwingen door zijn dorre logika! Toch bleven de Franschen niet onerkentelijk tegenover hem en verleenden hem in 1792 den titel van Fransch Burger, mede met Priestley, Th. Payne, James Mackintosh, Wilberforce, Washington en anderen. Zelfs hartelijke waardeering viel hem ten deel. Brissot, met wien hij vroeger kennis had gemaakt, sprak met grooten lof van hem, als den weldoener van zijn geslacht, den meest diepzinnigen rechtsgeleerde van alle tijden, den philosoof, wiens geschriften de menschheid verlichtten en de zaak der vrijheid bevorderden, ja noemde hem een Engel des Vredes. [3])

In 1790 voelde hij een sterk verlangen om een zetel in het parlement te verkrijgen. Hij hoopte dat Lord Lansdowne hem daarin zou steunen, doch

---

[1]) *Works,* X. 226.

[2]) *Ibid.*, X. 270.

[3]) Vgl. *Works,* X. p.p. 192—194.

werd teleurgesteld. Hij schreef aan Lord Lansdowne een brief van een-en-zestig bladzijden, waarin hij aantoonde dat deze zijn verwachting had opgewekt en zich nu terug trok. Er kwam een tijdelijke verkoeling. Doch het geschil werd spoedig bijgelegd en de vriendschap hersteld.

Bentham begon nu met ijver aan de uitvoering van 't Panopticon-schema. De hervorming van de gevangenis had reeds zijn belangstelling gewekt door den arbeid van Howard. De „Hard Labour Bill" van Blackstone en Eden vestigde opnieuw zijn aandacht daarop. De oplossing van 't vraagstuk meende hij te geven in zijn Panopticon. Jaren van arbeid, moeite en kosten besteedde hij er aan. Doch het liep alles op teleurstelling uit. In het begin werd zijn schema gunstig ontvangen. In 1792 werd het in 't Parlement besproken en in 1794 werd een wetsontwerp aangenomen om een model-gevangenis op te richten. Het ministerie sloot een contract met hem. Zelfs werd een stuk grond aangekocht, doch verder kwam het niet. Scherpe woorden schreef hij tegen het ministerie Portland over diens trouwelooze handelwijze. Steun vond hij bij Wilberforce, die hem echter aanraadde om een verdraagzame houding aan te nemen. De zaak bleef hangende tot 1811. Toen kwam 't einde. Er werd een commissie aangesteld om rapport uit te brengen en dat was ongunstig. Het gewichtigste bezwaar was, dat de directeur het voordeel van den arbeid der gevangenen ontving. En hoewel Bentham's karakter waarborg was tegen misbruik, werd de mogelijkheid daarvan niet uitgesloten bij zijn opvolgers. Bentham ontving

een geldelijke vergoeding voor zijne bemoeiingen. Doch de heele zaak liet een diepe teleurstelling en pijnlijke herinnering bij hem achter. „I do not like to look upon Panopticon papers. It is like opening a drawer where devils are locked up, it is breaking into a haunted house." [1])

Niet alleen het gevangeniswezen, maar ook het armenwezen dacht Bentham door zijn Panopticon-beginsel te hervormen. Het pauperisme had zich onrustbarend uitgebreid tengevolge van de groote economische veranderingen in de laatste helft der 18e eeuw. [2]) Pitt bereidde een „Armenwetsontwerp" voor in 1797, dat Bentham aan strenge kritiek onderwierp. Die kritiek werd niet gedrukt, doch droeg krachtig er toe bij, het plan te laten varen. [3]) Hij schreef een reeks van artikelen over het armenwezen in „Arthur Young's Annals of Agriculture", die later uitgegeven werden onder den titel van *„Poor Laws and Pauper Management"*. [4]) Natuurlijk met de mislukking van het Panopticon-schema voor de gevangenissen, kwam er ook niets van voor de armen.

In 1805 verloor Bentham zijn trouwen, invloedrijken vriend Lord Lansdowne. Drie jaren later knoopte hij vriendschap aan met iemand van minder directen invloed, maar van groote beteekenis voor zijn beginselen. Het was James Mill, de vader van

---

[1]) *Works,* X. 250.

[2]) Vgl. Gibbins, *English Social Reformers,* London, 1902, p.p. 111 et seq. en diens *Industrial History of England,* 14th Ed. 1907, p.p. 143 et seq.

[3]) *Works,* VIII. 440.

[4]) *Ibid.,* VIII. 358—461.

John Stuart Mill. Ook deze vriendschap bleef niet altijd ongestoord. Mill was een buitengewoon bekwaam man, maar was zich ten volle bewust van die bekwaamheid en hoogmoedig. Bentham zei van hem: „His creed of politics results less from love for the many than from hatred of the few". „He expects to subdue everybody by his domineering tone, to convince everybody by his positiveness". [1]) Bentham zelf was licht geraakt en lastig, hoewel hulpvaardig en hartelijk. Dat de vriendschap oprecht was, bleek uit een brief van Mill aan Bentham in 1812, waarin hij de opvoeding van zijn zoon John Stuart aan Bentham toevertrouwde, ingeval hij zelf vroegtijdig stierf. Door Mill maakte Bentham ook kennis met Ricardo. Schertsend zegt deze van Ricardo: „I was the spiritual father of Mill and Mill was the spiritual father of Ricardo, so that Ricardo was my spiritual grandson". [2]) Dikwijls wandelden ze samen in Hyde Park en dan vertelde Ricardo wat er in het Parlement omging.

Sedert 1802 trok opnieuw het Rechtswezen Bentham's aandacht. Hij schreef een „*Introductory View of the Rationale of Evidence*" en de „*Rationale of Evidence*" in vijf boeken, later (1827) door J. St. Mill uitgegeven. Lord Grenville zond hem een uitnoodiging om tegenwoordig te zijn op een vergadering, om te overwegen naar de beste middelen om het Rechtswezen in Schotland te hervormen; hij weigerde, maar dit gaf hem aanleiding tot het schrijven van zijn

---

[1]) *Works,* X. 450.
[2]) *Ibid.,* X. 498.

„Letters on Schotch Reform". Tot dezelfde periode behoort ook zijn *„Summary View of a Plan for a Judicatory"*. Toen Lord Sidmouth aan de regeering kwam, koesterde Bentham de hoop zijn idealen verwezenlijkt te zien. In een onderhoud gaf Lord Sidmouth hem te kennen, dat hij gaarne zijn raad zou willen inwinnen voor de hervorming van het Rechtswezen. Tengevolge daarvan bood hij aan kosteloos een wetboek van strafrecht samen te stellen. Het conservatisme echter stond hem in den weg en zijn plan werd niet ten uitvoer gebracht.

Teleurgesteld in zijn pogingen om 't Gevangeniswezen, het Armenwezen en het Rechtswezen te hervormen, teleurgesteld door het koude, onverschillige „officialisme", werd hij gedreven tot de dieperliggende oorzaken. Hij begon in te zien, dat men de middelen tot „'t grootste geluk voor 't grootste getal" niet wilde, omdat men dat doel zelf niet wilde. Er was dus noodig een radicale hervorming van de staatsinrichting. Hij zag in, dat de fout lag bij de „Matchless Constitution", zooals hij de Engelsche constitutie ironisch noemde; „our aristocracy-ridden and lawyer-ridden constitution (in royal and ministerial language, yclept, „matchless constitution". [1]) „We have not a constitution worth naming" [2]). Bentham zegt dat hij tot deze gevolgtrekkingen gekomen was reeds vóór 1809. Zijn voornaamste werk zou nu zijn Radikale Hervorming, de reorganisatie van den Staat. Hierin stond hij niet alleen. Er waren al verschillende Radikalen

[1]) *Works,* XI. 36.
[2]) *Ibid.,* X. 601.

bezig met het werk der Hervorming. Cobbet met zijn „*Register*", John Hunt met zijn „*Examiner*", Sir Francis Burditt, Lord Langdale, Brougham, de latere kanselier e. a. Bentham had weliswaar geen direct aandeel in het politieke leven, maar van achter de schermen, door zijn geschriften en beginselen, was zijn invloed des te grooter. Burdett verzocht hem om een plan voor de parlementaire hervorming, dat opgenomen werd in een reeks van resoluties, voorgesteld in 't Parlement door Burditt in 1818. Een geestverwant vond Bentham in den Ierschen advocaat, den vurigen Katholiek Daniel O'Connell, die zich noemde: „an humble disciple of the immortal Bentham".[1] De heftige O'Connell, een hartstochtelijke voorvechter voor de emancipatie der katholieken, gaf Bentham wel eens moeite door zijn onverdraagzaamheid en aanvallen op partijgenooten.[2]

Allengs ontstond er een radicale partij. Met een gemeenschappelijk doel, op gemeenschappelijken grondslag, traden de Utilitaristen op in het politieke leven. In 1823 stichtten zij een orgaan, de „*Westminster Review*", waarvan het eerste nummer verscheen in April 1824. Het kapitaal dat noodig was, verschafte Bentham.

De voornaamste werken van Bentham die tot deze periode behooren, zijn de „*Catechism of Parliamentary Reform*", „*Radical Reform Bill, with explanations*", „*Radicalism not dangerous*", „*Elements of the*

---

[1]) *Works,* X. 594.

[2]) *Ibid.*, X. 602.

Art of Packing as applied to Special Juries, especially in Cases of Libel Law", „*Swear not at all* ", „*Observations on a speech by Peel"*, „*Indications respecting Lord Eldon"*.

Ook in andere richtingen was Bentham in dezen tijd werkzaam. Het was de tijd der kinderslavernij in Engeland, toen duizenden kinderen, beneden twaalf jaar, gedwongen werden om te arbeiden zestien en achttien uren per dag, onder de afschuwelijkste omstandigheden.[1]) Toen Robert Owen, aan 't hoofd van de New Lanark-fabrieken kwam, vond hij daar vier of vijfhonderd van die arme fabriekskinderen tusschen vijf en tien jaren oud, uit andere parochiën daarheen vervoerd. Dadelijk begon hij met verbeteringen aan te brengen, de arbeiders verstandelijk en zedelijk op te heffen. Zijn beschouwing was, dat hoe deugdzamer en gelukkiger de arbeiders waren, hoe voordeeliger het was voor de onderneming. De winst was echter niet hoog genoeg om al de aandeelhouders te bevredigen. Owen kon dus zijn plannen niet ten volle uitvoeren. Het gelukte hem echter de heele zaak over te nemen en die, met de hulp van anderen, op een anderen voet in te richten, waar de winst niet hooger mocht zijn dan vijf procent. Een van zijn ondersteuners was Bentham. Vooral toonde deze levendige belangstelling in de kinderen en de bewaarscholen.

Het onderwijs in het algemeen trok zijn aandacht. In 1815 vinden wij hem bezig met een plan om een z.g. „Chrestomatische" school te stichten, waar degelijk

---

[1]) Vgl. Gibbins, *English Social Reformers*, 111—150. Vrg. *Die Arbeiterfrage u. s. w.* von Dr. Heinrich Heckner, Berlin, 1908. S. 23.

onderwijs gegeven zou worden op utilistischen grondslag. Brougham, Place, Ricardo, William Allen, Sir James Mackintosh waren onder de medewerkers. Bentham bood de plaats aan. Het plan werd echter niet verwezenlijkt. Bentham schreef een reeks van verhandelingen over de opvoeding, in 1816 uitgegeven onder den titel van „*Chrestomathia*". Het bleef echter niet bij de school. Hij vond dat de kerk hem in den weg stond en viel het heele kerkelijke systeem aan, vooral den rijkdom der episcopalen en de gewoonte van de hoogere geestelijkheid om elders dan in hun parochiën te verblijven. Sarcastisch zegt hij: „The humility of the church of England is to be clad in purple and fine linnen and to live upon turtle, venison and pine apples". [1]) Hij deed een aanval op de „Catechism" en de „39 Artikelen" van de Anglicaansche Kerk in zijn „*Church of Englandism*" en zelfs op Paulus in zijn „*Not Paul but Jesus*". Ook schreef hij den inhoud van wat Grote in 1822 onder den pseudoniem van Philip Beauchamp verwerkte in „*An analysis of Natural Religion*". [2])

De laatste twaalf jaren van zijn leven hield Bentham zich meer bepaald bezig met de Codificatie. Hij beschouwde het als een beginsel van recht, dat de wetten kenbaar zullen zijn en achtte voor dat doel de codificatie absoluut noodzakelijk. In de „*Codification Proposals*", (1823), verklaarde hij zich bereid een alomvattend wetboek samen te stellen voor ieder volk met liberale denkbeelden. Hij bood zijn diensten aan in Amerika, Rusland, Beieren en Spanje. Hij begon

---

[1]) *Works*, X. 586.

[2]) Leslie Stephen, l. c. II. 338.

ook met het groote werk „*The Constitutional Code*", dat hij nog voor zijn dood voltooien kon. Zijn roem was nu reeds gevestigd en verbreidde zich al meer en meer. Het waren de gelukkigste dagen van zijn lange leven. Overal zag hij teekenen van waardeering. In 1810 reeds schreef hij aan een vriend „Now at length, when I am just ready to drop into the grave, my fame has spread itself all over the civilized world; and, by a selection only that was made A. D. 1802 from my papers, by a friend, and published at Paris [1]), I am considered as having superseded everything that was written before me on the subject of Legislation. In Germany as well as France, lawyers, commissioned by their sovereigns to draw new and complete codes of penal law, have sought to do themselves credit by references to that work. In the Russian language, two translations of it were made by authority. In Spain [2]) it was received with enthusiasm, and was about to be made use of had things turned out well there, by the constituted authorities. In my own country of course, less said of me than in any other: but still my fame spreading, frequent references and quotations in books, and every now and then a panegyric in Parliament. Meantine, here I am sitting and scribbling on in this my hermitage never seeing anybody but for some special reason, always bearing reference to the service of mankind". [3])

---

[1]) „*Traités des Législation* de M. Jérémie Bentham" door Dumont.

[2]) Borrow, *Bible in Spain,* vgl. Leslie Stephen, l. c. I. p. 222.

[3]) *Works,* X, 458.

Uit Spanje en Portugal, uit Noord- en Zuid-Amerika, uit Rusland en Frankrijk ontving hij blijken van waardeering. In 1823/24 was hij lid van het Grieksche Comité [1]) met twee zijner volgelingen, Blaquière en Stanhope en onderhield een briefwisseling met Mavrocordato en andere Grieksche leiders. Stanhope nam een exemplaar van Bentham's „*Table of the Springs of action*" mede naar Griekenland en trachtte Byron daarin te onderrichten. Doch deze kende de drijfveeren van het handelen beter uit eigen ervaring. In 1825 bezocht Bentham Parijs. Toen hij een gerechtshof binnen kwam, stonden al de advocaten op om den ouden man te verwelkomen en de president bood hem een zetel aan zijn rechterhand aan.

Langzamerhand deden de gebreken van den ouderdom zich gevoelen. Veel last had hij van zijn oogen en zijn geheugen begon hem in den steek te laten. Den 6en Juni 1832 was zijn kracht gesloopt. Kalm ging hij heen, zonder lijden en zonder strijd. Zijn laatste woorden zijn kenmerkend voor zijn leven en zijn leer. „I now feel that I am dying; our care must be to minimize the pain. Do not let any of the servants come into the room and keep away the youths; it will be distressing to them and they can be of no service. Yet I must not be alone; You (Bowring) will remain with me and you only; and then we shall have reduced the pain to the least possible amount".

Zoo stierf Bentham, de vriend der menschheid, zonder grenzen en perken, „though an Englishman by birth, a citizen of the world by naturalization". [2])

[1]) Vgl. Leslie Stephen, l. c. I. p. 222.
[2]) *Works*, X. 439.

Geen stand of rang, geen godsdienstige overtuiging sloot hij buiten zijn kring van belangstelling. Katholieken en Dissenters vonden bij hem steun. Een vriend van armen en verdrukten. De vrijheid in al haar vormen vond in hem een verdediger, de vrijheid van het individu en van 't volk, de vrijheid van denken en spreken.

Vrij en gezellig in den omgang in zijn kleineren vriendenkring, was hij ongenaakbaar en ongenietbaar voor anderen. „An inoffensive recluse, in whom everyman has a friend, though no man has a companion." [1]) Niemand wilde hij ontvangen dan met een bepaald doel. Toen er eens iemand uit de hoogte zich aanmeldde „Tell Mr. Bentham that Mr. Richard Lovell Edgeworth desires to see him", antwoordde hij „Tell Mr. Richard Lovell Edgeworth that Mr. Bentham does not desire to see him". [2]) Toen Madame De Stael in Londen was, wilde zij hem een bezoek brengen. Zij vroeg Dumont haar voor te stellen en voegde er bij „Tell Bentham I will see nobody, till I have seen him". „Sorry for it for then she will never see anybody" zei Bentham en weigerde haar te ontvangen. [3]) Dr. Parr, zijn vriend en bewonderaar, wilde Fox aan hem voorstellen, doch hij wilde hem niet ontmoeten. „I have nothing in particular to say to Mr. Fox."

Bijna in onnatuurlijke afzondering leefde hij in zijn „hermitage". Geregeld las hij de nieuwsbladen en

---

[1]) *Works,* X. 439.

[2]) *Ibid.,* XI. 79.

[3]) *Ibid.,* X. 467.

iedere gebeurtenis trok zijn aandacht. Vele boeken las hij niet. Hij heeft dan ook heel weinig van anderen geleerd. Zelden of nooit las hij de kritiek op zijn werk. „Why should I be put out of my way". „I have much to do I have little time to do it in." Hij was kinderlijk ingenomen met zijn eigen denkbeelden en geloofde met al zijn hart, dat ze op den duur triomfeeren zouden.

De somberheid van zijn jeugd en zijn jongelingsjaren veranderde in ongestoord geluk en vroolijkheid. Op 80jarigen leeftijd schreef hij „I am surrounded with young men and am merrier than most of them". Hij wist zijn eigen raad op te volgen: „To look always on the sunny side of things. To forget as speedily as possible all evils that cannot be remedied. To hunt for cheerful thoughts. To be busied with no portion of the sorrows of the past, but that out of which some instruction or some felicity is to be derived."

Bij al het goede dat hij had, is hij niet vrij te pleiten van lichtzinnigheid. Toen hij met het ministerie-Portland overhoop lag over „Panopticon", deinsde hij er niet voor terug het godsdienstig karakter van Lord Balgrave aan te vallen. De edele Wilberforce vroeg hem verwijtend in een brief: „is it for Mr. Bentham, the reformer of the vicious to laugh at any one as a propagator of Christianity?" [1])

Bentham was niet arm aan eigendunk. Hij vertelt dat zijn vader slechts één maatstaf had naar welke hij het gedrag van anderen, die hij niet begreep, beoordeelde. 't Was of „infatuation" of „mystery".

[1]) *Works,* X. 393.

Doch hij zelf beschouwde ieder, die van hem verschilde als „either a fool or a rogue". Burke noemde hij: „a madman, incendiary, a caster of verbal filth and possessed by unqualified thirst for lucre [1]); Cobbet was „a vile rascal" filled with the odium humani generis. His malevolence and lying were beyond everything". [2]) Zoo zouden we meer voorbeelden kunnen aanhalen. Bentham was zonder twijfel eenzijdig. Hij had slechts één idee. Zijn eenzijdigheid was echter die van den hervormer. Geen gebeurtenis en geen maatschappelijk verschijnsel of hij bezag het bij 't licht van zijn grondidee. En met zijn praktischen aanleg vervolgde hij het tot in zijn verste vertakkingen. Zijne werken zijn ongenietbaar door zijn verdeelingen en onderverdeelingen. Als hij geen woorden vond voor zijn gedachten, maakte hij ze. 't Engelsch heeft aan hem te danken woorden als „international", „codify", „codification", „maximize", „minimize" en andere.

Als wij in acht nemen den aard en den omvang van zijn geschriften, zijne oorspronkelijkheid en onafhankelijkheid, staat hij voor ons als een onovertroffen voorbeeld van de belichaming eener machtige gedachte en van de toewijding des levens aan éene zaak.

---

[1]) Vgl. Montague, Introduction, p. 17. (In zijne uitgaaf van Bentham's *Fragment on Government*.

[2]) *Works,* X. 471, 570.

HOOFDSTUK III.

De Theorie der Zedelijkheid.

Naar het oordeel van Bentham kunnen alle stelsels van ethiek herleid worden tot drie grondbeginselen, „*the Principle of Asceticism*" „*the Principle of Sympathy and Antipathy*" en „*the Principle of Utility*". Alleen dit laatste erkent hij als het echte beginsel der zedelijkheid. De beide andere staan vijandig tegenover het beginsel der Utiliteit en behooren mede tot de voornaamste oorzaken van onzedelijkheid [1]). Om als zoodanig aangemerkt en afgewezen te worden, moet men ze in het rechte licht bezien. De veronderstelling van 't beginsel der ascese is het streven naar geluk. Dit streven nu heeft in sommige gevallen meer smart dan geluk ten gevolge. Door eenvoudig hierop te letten kwam men er toe om het geluk als iets kwaads te beschouwen, dat vermeden moest worden. Men ging zelfs zoo ver, dat men de smart voor iets goeds hield. Bijgeloof en hoogmoed werkten mede. Door het bijgeloof neemt het ascetisch beginsel een religieusen vorm aan en vindt dan vooral onder de domme menigte zijn aanhangers [2]). In de uiterste gevallen leidt het

---

1) *Deontology,* I. p. 122.

2) *Principles of Morals and Legislation*, p. 9.

tot zelfkastijding. Hoogmoed zet er een wijsgeerige stempel op. Minder consequent verwerpt men op dit standpunt alleen het geluk in zijn lagere vormen, maar zoekt het in de hoogere, in 't „honestum", 't „decorum" of iets dergelijks. Dit wijsgeerig ascetisme vindt vooral bij de meer beschaafden bijval. Alle handelingen beoordeelen wijsgeerig en religieus ascetisme beide naar hare verhouding tot het geluk. Maar men noemt slecht en keurt af wat 't geluk dient, en omgekeerd noemt men goed wat het geluk vernietigt. De diepere grond echter van de goedkeuring en afkeuring blijft het streven naar geluk, men keurt af, omdat men vreest voor straf, d. i. voor smart, men keurt goed, omdat men hoopt op belooning, d. i. op toekomstig geluk. De zedelijke overtuigingen van de groote meerderheid der menschen zijn gekleurd door 't beginsel der ascese. En hoewel het in zijn toepassing meestal beperkt blijft tot het persoonlijk leven, is het toch soms de oorzaak van veel ellende. Hiervan getuigt het fanatisme, dat dikwijls de aanleiding is tot godsdienstige vervolgingen en heilige oorlogen.

Het tweede beginsel, dat vijandig tegenover het utilisme staat, is 't beginsel van sympathie en antipathie. [1]) Dit komt feitelijk neer op de negatie van alle beginsel en is in wezen, niets anders dan willekeur. Het zedelijk oordeel heeft hier geen anderen grond en geen andere rechtvaardiging dan de persoonlijke meening. De zedelijke maatstaf is dus zuiver subjectief. Men treft dit pseudo-beginsel aan op alle gebieden des levens en in de veelvuldigste vormen. De meeste

---

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p.p. 13 et seq. *Theory of Legislation,* p.p. 6 et seq.

stelsels van ethiek zijn uitingen daarvan.[1]) Nu eens doet het zich voor als „het zedelijk Bewustzijn" (Moral Sense) dan weer als het „gezond Verstand" (Common Sense), of als „Natuurwet" (Law of Nature) of de „Natuur der Dingen" (Fitness of Things), enz. Al deze theoriën over de zedelijkheid verschillen wel in naam, maar ze wortelen in den gemeenschappelijken bodem van het subjectivisme, dat gelijk staat met willekeur. En waar men dit verdedigt, heeft ieder evenveel recht als anderen om zijn eigen meening tot algemeenen gedragsregel te proclameeren en dan krijgt men een toestand van zedelijk anarchisme. In de politiek komt dit beginsel aan den dag in allerlei declamaties over recht en gerechtigheid, vrijheid en gelijkheid. De wetgeving en vooral het strafrecht geeft tal van voorbeelden van de nadeelige gevolgen van dit anarchistisch of despotisch beginsel. Ook de geschiedenis levert haar bewijzen daarvan.[2])

Naast deze twee pseudo-beginselen noemt Bentham een derde, waaraan hij echter geen zelfstandige waarde toekent, het „theologische Beginsel"[3]). Hier verheft men den „wil van God" tot maatstaf van goed en kwaad, van recht en onrecht en tot onfeilbaren en universeelen gedragsregel. Bentham wijst hier op het gemis aan eenstemmigheid. De theologische moraal van Paley is anders dan die van Nicole; er is groot verschil tusschen Protestanten en Katholieken,

---

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 17 n.

[2]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 16. *Theory of Legislation,* p. 9.

[3]) *Principles of Morals and Legislation,* p.p. 19 et seq. *Theory of Legislation,* p. 21.

tusschen Jansenisten en Jesuiten. En toch allen beroepen zij zich op den wil van God. Het groote bezwaar is te bepalen, wat de inhoud van Gods wil is en hoe die gekend wordt. Men beroept zich op de Heilige Schrift als de Openbaring van dien Wil. Maar die Openbaring bevat geen systeem van politiek en moraal en men verschilt in de uitlegging daarvan. Bentham keert de zaak om en zegt, dat we veilig kunnen aannemen, dat hetgeen recht en goed is, dat is Gods wil, maar juist daarom hebben we eerst een maatstaf noodig om uit te maken, wat recht en goed is en dan eerst weten we wat Gods wil is. Het „theologisch Beginsel" is dus of een vorm van 't beginsel der ascese of van de sympathie en antipathie of van de utiliteit.[1])

Vóór Bentham kon opbouwen, moest hij eerst afbreken en het puin van „vague generalities" en „dogmatisms of theorists" wegruimen. We vinden bij hem echter geen ernstige en billijke kritiek. [2]) De kern van zijn bezwaren tegen alle andere systemen is dat „they consist all of them in so many contrivances for avoiding the obligation of appealing to any external standard, and for prevailing upon the reader to accept of the authors sentiment or opinion as a reason for itself.[3]) Hiermede is aangewezen wat Bentham eigenlijk wil. Hij wil een „external standard". Hij wil de moraal en de politiek op den grondslag van feiten stellen, onafhankelijk van theologische en metaphysische bespiegelingen. De theologie maakt hij onder-

[1]) Vgl. *Principles of Morals and Legislation,* p. 125.

[2]) Vgl. *Deontology,* I. p.p. 72, 73.

[3]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 17.

geschikt aan zijn eigen beginsel of verwijst ze naar de pseudo-beginselen. Zijn afkeer van wijsgeerig denken toont hij in de waardeering van Socrates en Plato. „Socrates and Plato were talking nonsense under the pretence of teaching wisdom and morality". [1]) Hun moraal bestond in woorden. En „vain is the attempt to teach morals by declamation, or to build theories out of facts opposed to every thing we know." [2]) Van de klassieke schrijvers was het alleen Epicurus, die het ware beginsel der moraal kende, [3]) en het is een ongerijmdheid te denken dat zijn leer leidde tot de gevolgtrekkingen, die men er uit gemaakt heeft. Het idealisme van Berkeley beschouwt Bentham als een paradox. Hij tracht het op naief praktische wijze te weerleggen. „Suppose the non-existence of corporeal substances, of any hard corporeal substance that stands opposite you, make this supposition and as soon as you have made it, act upon it, pain, the perception of pain will at once bear witness against you". [4])

De metaphysica is onderdeel van de logica. [5]) De voornaamste taak der logica is, juiste en heldere begrippen tot stand te brengen om daardoor de wetenschap als middel tot het menschelijk geluk te bevorderen. [6]) De methode der logica is de Porphyriaansche, de „bipartite", „dichotomous" of „exhaustive", die

---

1) *Deontology,* I. 39.
2) *Ibid.,* II. 73.
3 *Theory of Legislation,* p. 17.
4) *Works,* VIII. p. 197.
5) *Ibid.,* VIII. p.p. 220 et seq.
6) *Ibid.,* p. 241, 222.

bestaat in telkens herhaalde tweeledige verdeeling van 't onderwerp. Ze is volgens Bentham de eenige volmaakte methode [1]) en wordt dan ook zoo veel mogelijk door hem toegepast.

De metaphysica heeft te doen met een aantal der algemeenste termen „names of entities". Deze moet ze analyseeren. Resultaat dezer analyse is de indeeling van „entities" in „real" en „fictitious entities", een indeeling, die Bentham heeft overgenomen van D'Alembert. [2]) Tot de „fictitious entities" rekent hij al die begrippen, die geen concreten inhoud hebben („which do not raise up in the mind any correspondent images"). [3]) Als typische voorbeelden daarvan kunnen „deugd" en „plicht" dienen. Van deze groep moet men onderscheiden de „fabulous entities", die wel is waar een concreet beeld voor den geest kunnen roepen, maar dat geen werkelijk bestaan heeft. Tegenover „fictitious entities" staan „real entities", namen van werkelijk bestaande dingen, wier wezen bestaan insluit. Hiertoe behooren de materieele voorwerpen, waarvan we het bestaan kennen zonder reflectie, door het onmiddellijke getuigenis van onze zintuigen. Ze zijn de oorzaken onzer zinnelijke gewaarwording. [4]) Ook de metaphysische werkelijkheden, God, de ziel en dergelijke, waarvan wij het bestaan uit de reflectie afleiden door een proces van redeneering, behooren tot deze groep. [5]) Daarenboven de psychische werkelijkheden,

---

[1]) *Works,* VIII, p.p. 102, 253, 266. *Principles of Morals and Legislation,* p. 204, n.

[2]) *Logical Arrangement, Works,* III. p. 286.

[3]) *Logic, Works,* VIII. p. 263.

[4]) *Ontology, Works,* VIII. 195.

[5]) *Ibid.,* 196.

alle individueele gewaarwordingen, zinnelijke indrukken en ideeën, al wat onmiddellijk in het bewustzijn gegeven is. [1]) Al onze ideeën hebben we door middel van de zintuigen. „As all our ideas are derived ultimately from the senses, almost all the names we have for intellectual ideas seem to be derived ultimately from the names of such objects as afford sensible ideas”. [2]) De grond van al de psychische „entities”, die Bentham beschouwt als „springs of Action”, is de Lust en de Onlust. „Of these, the existence is a matter of universal and constant experience. Without any of the rest these are susceptible of existence; without these, no one of all those others ever had, or ever could have had, existence”. [3]) Hier verraadt Bentham zijn geestverwantschap met Locke en Helvétius.

In de lust en onlust heeft Bentham nu de vaste basis gevonden, waarop hij voortbouwt, een algemeen ervaringsfeit, onafhankelijk van persoonlijk vooroordeel en willekeur. Alleen op zulk een ervaringsrealiteit kan een beginsel steunen, dat beantwoorden zal aan den eisch van objectiviteit. En hieraan moet de maatstaf der zedelijkheid voldoen. [4])

Van dit ervaringsstandpunt uit tracht Bentham, op voetspoor van Baco inductief te werk te gaan. [5]) Hij wil het gansche gebied van het persoonlijk en het

---

1) *Ontology, Works,* VIII. 196.

2) *Principles of Penal Law, Works,* I. p. 451, n.

3) *Table of the Springs of Action, Works,* I. p. 211.

4) *Principles of Morals and Legislation,* p. 211.

5) *Deontology,* I. p. 4. Vgl. *Anarchical Fallacies, Works,* II. p. 493.

maatschappelijk leven doorzoeken om algemeene wetten vast te stellen en een systeem van ethiek en politiek op te bouwen. De eerste wet, die hij vaststelt is dat het gemeenschappelijke doel van alle handelingen gevonden wordt in het geluk. [1]) Deze wet is absoluut. „Een algemeene geldende wet der menschelijke natuur is, dat de mensch bij iedere gelegenheid, die gedragslijn volgt, die naar zijn overtuiging hem tot zijn eigen grootste geluk leiden zal". [2]) Dit doet de mensch onverschillig wat het gevolg zal zijn voor anderen. Zelfs in de schijnbaar meest belangelooze handelingen laat hij zich door dit beginsel leiden. „Dream not that men will move their little finger to serve You, unless their advantage in so doing be obvious to them. Men never did so, and never will while human nature is made of its present materials." [3]) Het eigenbelang beheerscht dus den mensch in al zijn levensuitingen. Eigenbelang en het streven naar geluk gebruikt Bentham als woorden van gelijke beteekenis. [4])

Wat nu is de inhoud van dat geluk? Omtrent deze vraag laat Bentham ons niet in onzekerheid. „Sole positive element of happiness, alias felicity, alias well-being — pleasures, and those determinate ones: sole negative element of happiness, exemption from pains, and those equally determinate ones." [5]) Afgescheiden van de lust bestaat er geen geluk. Vandaar

---

[1]) *Fragment on Government,* p. 118.

[2]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 5.

[3]) *Deontology,* II. p. 133.

[4]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 2.

[5]) *Logical Arrangements, Works,* III, p. 286. Vgl. *Deontology,* I. p.p. 17, 28,80, 127. *Pannomial Fragments, Works,* III, p. 214.

dat Bentham zijn algemeen beginsel ook op[1] deze wijze formuleert: „Nature has placed mankind under the governance of two sovereign masters, pain and pleasure. It is for them to point out what we ought to do, as well as to determine what we shall do. On the one hand the standard of right and wrong on the other the chain of causes and effects are fastened to their throne. They govern us in all we say in all we think; every effort to throw off our subjection will serve but to demonstrate and confirm it". Met deze klassieke uitdrukking van het utilisme begint hij zijn „*Principles of Morals and Legislation*". De lust en de onlust zijn de eenige zaken, die ons in werkelijkheid belang inboezemen. [2]) Bentham laat na ons het verband aan te toonen tusschen „shall do" en „ought to do". Doch daarop komen we later terug. Hij kan zich niet herinneren, dat hij ooit een andere beteekenis aan 't woord „geluk" heeft toegekend dan van een „aggregate, or compound of which pleasures and the exemption from corresponding pains were the sole elements".[3]) Met groote voldoening vond hij ook dezen uitleg van het woord 't eerst bij Helvétius, later bij Hartley. Die voldoening pleit voor het vermoeden, dat hij deze opvatting van het geluk voor 't eerst als iets nieuws bij Helvétius vond. Het kan echter ook zijn, dat hij onafhankelijk van dezen tot die opvatting is gekomen. Bentham laat dit in het midden. [3]) In de opvatting van geluk als lust en

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 189. Vgl. *Table of Springs of Action*, *Works*, I. 211.

[2]) *Logical Arrangements, Works,* II, p. 286.

[3]) *Ibid.,* III, p. 286.

vrijheid van onlust, staat B e n t h a m op één lijn met de C y r e n a i c i en E p i c u r u s.

Als we nu de handelingen der menschen, de politieke maatregelen en maatschappelijke instellingen nagaan, dan valt geen eigenschap sterker in 't oog, dan hun strekking om dat algemeene levensdoel te bevorderen of tegen te werken. Deze geluks-strekking noemt B e n t h a m de „Utiliteit". [1]) „By utility is meant that property in any object whereby it tends to produce benefit, advantage, pleasure, good or happiness," of negatief uitgedrukt „to prevent the happening of mischief, pain, evil or unhappiness to the party whose interest is considered." [2]) Hij vereenzelvigt niet de utiliteit met de lust, maar plaatst het tot de lust of 't geluk in de verhouding van middel tot doel.

In de bepaling van de utiliteit moet de mensch vrij gelaten worden. Ieder mensch van rijpen leeftijd en gezond verstand is op zijn eigen inzicht in die bepaling aangewezen [3]) en de laatste grond daarvan is de eigen ervaring en waarneming. „To say, that „If I do this, I shall get no balance of pleasure, therefore if you do it, you will get no balance of pleasure", is mere presumption and folly. To say, that „If I do this, I shall get no preponderant pleasure; but if you do this, you may get a preponderant pleasure, yet it is not proper you should do it" is absurdity; and if I apply evil in any shape to prevent the act, it is injustice and injury; and if I call in the powers of

[1]) *Fragment on Government,* p. 118.

[2]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 2, *Theory of Legislation,* p. 2.

[3]) *Deontology,* I. 29.

government to prevent the act, it is tyranny." [1]) Zelfs de kortzichtige en onnadenkende menigte vertrouwt de eigen ervaring en waarneming meer dan het woord van een ander. Bentham laat slechts één uitzondering toe, namelijk bij 't kind, waar het verstand nog niet tot zelfstandigheid gekomen is, of waar het die zelfstandigheid weer verloren heeft zooals bij een krankzinnige. [2]) De daden van deze vallen ook niet binnen het gebied der moraal.

Deze individueele onafhankelijkheid in het bepalen van het nuttige als middel tot de lust volgt uit het individueele van de lust zelf. Ieder individu is niet alleen zijn eigen wetgever, maar ook zijn eigen rechter ten opzichte van de lust en de onlust. „Every person is not only the best but, the only proper judge of what, with reference to himself, is pleasure, and what pain." [3]) Niemand kan voor een ander beslissen wat de lust is. De lust en de onlust is even persoonlijk als de smaak. Immers de ervaring leert, dat dezelfde oorzaken van lust en onlust niet bij alle menschen dezelfde gevolgen hebben. „The quantity of pleasure and pain was not uniformly in proportion to the cause". [4]) Bentham ziet de oorzaak hiervan in het verschil van „Circumstances influencing Sensibility". [5]) Dit is voor hem een van de moeilijkste gedeelten van de „moral physiology" en hij wil volstaan met de voornaamste gezichtspunten aan te wijzen en alzoo het onderzoek in de rechte

---

[1]) *Deontology,* I. 60.
[2]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 267.
[3]) *Deontology,* I. 59. Vgl. p. 28, 29.
[4]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 43.
[5]) *Ibid.,* p.p. 43, et seq., *Theory of Legislation,* p.p. 33, et seq.

banen te leiden. Voor ons is het ook niet noodig om in bijzonderheden te treden van die lange en dorre analyse der wijzigende factoren. Er zijn twee hoofdgroepen, de primaire en secondaire factoren. Grondslag van de eerste groep is de aangeboren lichaams- en gemoedsgesteldheid. Deze openbaart zich in zekere physiologische en psychologische eigenschappen, die door toevallige of opzettelijk aangebrachte omstandigheden ontwikkeld of gewijzigd kunnen worden. In verschillende verbindingen treden deze primaire invloeden te voorschijn in de secondaire, die meer direct in het oog vallen en gemeenschappelijk eigen zijn aan grootere of kleinere sociale groepen. Hiertoe behooren sekse, leeftijd, stand, opvoeding, regeering, godsdienst, nationaliteit en klimaat. Ieder van deze factoren kan geanalyseerd worden in een aantal primaire b.v. „stand" [1]) is samengesteld uit een bepaalde soort en mate van smaak in moreele en godsdienstige dingen, bepaalde sympathieën en antipathieën, een bepaald beroep en economischen toestand. Al deze factoren, bij verschillende personen in verschillende verbindingen aanwezig, wijzigen de werking van lust- en onlust-oorzaken. Bentham neemt aan zekere radicale, aangeboren verschillen bij de menschen, maar legt toch den nadruk vooral op de uiterlijke omstandigheden. Hierin komt hij veel overeen met Helvétius, die alle verschillen verklaart uit uitwendige omstandigheden en opvoeding. De „influencing circumstances" verschillen, derhalve hebben de menschen verschillende vatbaarheid en behoeften. Ieder kent het best zijn eigen behoeften en

[1]) *Principles of Morals and Legislation*, p. 60.

de middelen, die ze kunnen bevredigen. Derhalve moet de mensch in dezen vrij gelaten worden. De consequentie van deze beschouwing strekt zich uit over de grenzen der moraal in de wetgeving. Van groot belang is deze moreele physiologie bij de zedelijke beoordeeling van handelingen, bij de waardebepaling der lustgoederen en bij de toepassing van het strafrecht.

Met de vrijheid van 't individu hangt nauw samen de gelijkheid of liever de gelijke berechtiging van alle menschen. Op dit punt levert Bentham een merkwaardig voorbeeld van het feit, dat men soms uit twee tegenovergestelde uitgangspunten tot dezelfde resultaten komen kan. „In zijn *„Anarchical Fallacies"* [1]) bestrijdt hij op heftige wijze de denkbeelden neergelegd in de „Verklaring van de Rechten van den Mensch" door de Nationale Vergadering in Frankrijk. Daarin wordt, zooals bekend is, verklaard, dat alle menschen door geboorte vrij en gelijk in rechten zijn en blijven. Nu beroept Bentham zich op feiten om aan te toonen, dat die gelijkheid niet bestaat. Het beginsel zelf is a priori vastgesteld en in absoluten vorm gevat. Hiertegen komt Bentham op. [2]) Hij kent slechts één absoluut beginsel, de heerschappij van de lust. Beroept men zich op een natuurtoestand en een „jus naturale", dan ontkent Bentham dit en beweert, dat de natuurtoestand is een toestand van rechteloosheid en van de onbeperkte heerschappij van 't eigenbelang. Het natuurrecht waarop Grotius en Puffendorff zich beriepen, is een fictie. [3]) Recht is een vrucht van

---

[1]) *Works,* II, p.p. 489 et seq.
[2]) Vgl. *Works,* II, p. 493.
[3]) *Works,* III, p. 220.

wetgeving. Maar nu komt Bentham zelf op het gebied van de wetgeving met de veronderstelling van de gelijke berechtiging der menschen. „I have placed equality among the objects of the law. In an arrangement intended to give to every man the greatest possible amount of happiness no reason can be assigned why the law should seek to give one man more than another". [1]) „Everybody is to count for one and nobody for more than one." De verreikende gevolgen van dit beginsel op het gebied van de politiek zullen later blijken.

Zien wij terug op hetgeen we reeds bereikt hebben, dan vinden wij de alleenheerschappij van de lust, die met de onlust een „real entity" is in de ervaring van ieder mensch; op dit feit moet de ethiek rusten; de hoogste rechter over dat feit is de ervarende individu en alle individuen zijn numeriek gelijk. We hebben echter nog geen enkel zuiver ethisch moment. Welke verhouding nu bestaat er tusschen de lust en de ethische praedicaten? Volgens Bentham is er slechts een antwoord mogelijk. Alle ethische praedicaten en begrippen zijn slechts vormen of gezichtspunten van lust en onlust. Vooreerst vereenzelvigt hij de lust en de onlust met het goed en het kwaad en dan in relatieven zin, met de oorzaken daarvan. Niets is op zichzelf een goed of op zichzelf een kwaad behalve de lust en de onlust. „Pleasure is in itself a good; nay, even setting aside immunity from pain the only good; pain is itself an evil; and indeed without exception the only evil; or else the words good and

---

[1]) *Principles of the civil Code, Works,* I. p. 302.

evil have no meaning". [1]) De lust alleen heeft absolute waarde, waarvan alle andere waarde-objecten afgeleid zijn en waaraan ze hun waarde ontleenen. Sarcastisch zegt Bentham: men heeft onder „summum bonum" nu eens dit, dan weer wat anders begrepen. Als er eenige beteekenis aan toe te kennen is, dan is het de lust, de hoogste lust, d. i. lust zonder onlust, „happiness maximised". Als dit het geval niet is dan is 't summum bonum „the Irishman's applepie made of nothing but quinces". [2]).

Reeds hebben we gezien in welken zin hij de lust opvat. We behoeven niet de hulp van Plato of Aristoteles in te roepen om een kunstmatige definitie ervan te geven om op die wijze sommige lusten uit te sluiten of het bestaan van sommige onlusten te loochenen. Iedereen weet voor zich zelf, wat de lust is en alle lust is goed. „Every pleasure is prima facie good and ought to be pursued. Every pain is prima facie evil and ought to be avoided". [3]) Het is alleen volgens het beginsel der ascese en niet volgens het utilisme „that the most abominable pleasure which the vilest of malefactors ever reaped from his crime would be reprobated, if it stood alone". [4]) De lust, die er is in wreedheid, in nijd en kwaadwilligheid, in dronkenschap en zinnelijkheid, in welken vorm ook, is even goed als eenig ander „that is not more intense".

Als men zich herinnert dat Bentham zich beroept op de ervaring en de waarneming, dan is het

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 102.
[2]) *Deontology,* p. 39.
[3]) *Ibid.,* I. 58, vgl. p. 158, 159.
[4]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 9. en p. 102 n.

ons zeker wel geoorloofd hem te vragen, hoe hij langs dezen weg komt tot de gevolgtrekking, dat de lust het eenige goed is, het eenige dat intrinsieke waarde heeft? Hoe bewijst hij dit? Zijn antwoord is een wanhoopspoging. Hij redeneert, dat bewijs hier onmogelijk maar ook onnoodig is. Sommige stellingen kunnen niet demonstratief bewezen worden. „That which is used to prove everything else, cannot itself, be proved a chain of proofs must have their commencement somewhere". [1]) Hij wil dus het grondbeginsel van het utilisme erkend hebben als een axioom. [2]) Toch wil hij zich ook nog op de waarneming beroepen en constateert het feit dat, als men eens een lust ondervonden heeft, men er dan weer naar streeft. Deze vrijwillige herhaling van een lustaanbrengende handeling moet dan bevestigen, dat de lust een goed is. [3]) Op deze wijze heeft Wollaston even veel recht als axioom aan te nemen, dat het beginsel der zedelijkheid in de waarheid bestaat. Zou men niet op deze wijze elke stelling, die men noodig heeft voor een systeem, kunnen verklaren als de „commencement of a chain of proofs?". Ook J. St. Mill is er niet in geslaagd de grondstelling van het utilisme te redden. Hij tracht te ontkomen door een salto mortale: „That which is universally desired is desirable". [4])

De lust neemt verschillende vormen aan, die we naar hun oorsprong kunnen groepeeren. Bentham geeft een lijst van vijftien „simple pleasures of which human

[1]) *Principles of Morales and Legislation,* p. 4.
[2]) *Deontology,* I. 278.
[3]) *Ibid.,* I. p. 52,60.
[4]) Vgl. Mill, *Utilitarianism,* Ch. IV.

nature is susceptible" [1]: 1. The pleasures of sense. 2. The pleasures of wealth. 3. The pleasures of skill. 4. The pleasures of amity. 5. The pleasures of a good name. 6. The pleasures of power. 7. The pleasures of piety. 8. The pleasures of benevolence. 9. The pleasures of malevolence. 10. The pleasures of memory. 10. The pleasures of imagination. 12. The pleasures of expectation. 13. The pleasures dependent on association. 14. The pleasures of relief. In de „*Theory of Legislation*" voegt hij er bij „the pleasures of knowledge". [2]) Alleen een totaal gemis van psychologisch inzicht kan het verklaren, dat Bentham deze lusten als niet samengesteld beschouwt. Hij vat ze samen onder twee gezichtspunten. 1. De sociale of „extra-regarding"-groep, die insluit de „pleasures of benevolence" en de „pleasures of malevolence". 2. De egoïstische of „self-regarding"-groep, waaronder de overige lusten vallen. In zijn „*Table of the Springs of the Action*" [3]) geeft hij, in eenigszins gewijzigden vorm, een overzicht van de lusten en onlusten waarvoor de menschelijke natuur vatbaar is en de motieven van 't menschelijk handelen uitmaken. Men zou dit werk als de psychologie van 't utilisme kunnen beschouwen. Mill beveelt de studie daarvan aan allen, die de wijsbegeerte van Bentham willen begrijpen ten zeerste aan. [4]) Deze lusten maken de elementen van het geluk uit. Op veelvuldige wijze

---

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 33. *Theory of Legislation,* p. 21.

[2]) *Theory of Legislation,* p. 21.

[3]) *Works,* I. p. 195.

[4]) *Dissertations and Discussions,* I. p. 359.

kunnen ze met elkander in verbinding treden en elkander wijzigen. In welken vorm het geluk zich ook voordoet, altijd kan het tot deze elementen teruggebracht worden. Deze lustbrengende oorzaken vormen de „goederen" of „waarden" van de utilistische moraal, waarvan ieder een bepaalde „waarde" vertegenwoordigt en waardoor een onderlinge vergelijking mogelijk gemaakt wordt. De waardebepaling en vergelijking van de lust als gevoelstoestand maakt Bentham mogelijk door dezen als kwalitatief-gelijksoortig te beschouwen. Het ongelijksoortige laat zich niet vergelijken. Toegegeven, dat de lusten niet verschillen in kwaliteit, maar alleen in kwantiteit, dan kan men de waarde schijnbaar mathematisch bepalen. Bentham is door Beccaria op deze gedachte gebracht. [1]) De momenten, die de waarde van de lust voor 't individu bepalen, afgezien nog van de gevolgen, zijn: de *intensiteit* en *duur*, die samen de hoegrootheid (magnitude) van de lust uitmaken, hetzij als verleden of toekomstig beschouwd. Als de lust nog in de toekomstig is, dan komt bij de „magnitude" de *zekerheid* en de *nabijheid* (certainty or probability of its arrival; its proximity, propinquity, remoteness). Neemt men ook de lust van anderen in acht, dan moet men letten op de *uitgebreidheid* (extent), d. i. het aantal personen, die er in deelen. Twee andere momenten, die op de gevolgen betrekking hebben, komen erbij, n.l. de *vruchtbaarheid* (fecundity), waardoor gewaarwordingen van 't zelfde soort voortgebracht worden, en de *zuiverheid* (purity), waar-

---

[1]) *Works*, III, p. 286.

door tegenovergestelde gewaarwordingen voorkomen worden. [1])

Deze waardefactoren zijn verschillend bij verschillende lusten. Ze kunnen elkander aanvullen, maar ze kunnen ook elkander opheffen. Zoo kan de intensie met de extensie in strijd komen. Evenzoo kan een positieve factor, b.v. sterkte, in strijd komen met een negatieven factor b.v. onzuiverheid. Uit de vrijheid van het individu, zooals boven aangetoond is, volgt, dat ieder voor zich zelf weten moet welke waarde hij toekent aan de verschillende momenten. Naar de meerdere of mindere mate, waarin deze kenmerken in de verschillende lusten vereenigd zijn, kan men ze in een zekere rangorde stellen en alzoo een utilistische waardetheorie opbouwen. Wundt [2]) wijst op de centrale plaats, die de rijkdom in 't systeem van Bentham inneemt.

Naast de lust in zijn teleologisch karakter, als 't eenige en hoogste goed, staat de lust in een dynamisch karakter, als het eenige motief. Bentham vestigt de aandacht op de groote verwarring, die er ten opzichte van de motieven heerscht. Ten gevolge van de armoede der taal wordt het woord „motief" in letterlijken en figuurlijken zin gebruikt. Ook de verschillende woor-

---

[1]) Bentham heeft het volgende vers gemaakt om vaster in 't geheugen te leggen „these points on which the whole fabric of morals and legislation may be seen to rest":

Intense, long, certain, speedy, freutful, pure —
Such marks in pleasures and in pains endure.
Such pleasures seek if private be thy end
If public, wide let them extend.
Such pains avoid, whichever be thy view:
If pains must come let them extend to few. *)

*) *Principles of Morals and Legislation,* p. 29n.

[2]) *Ethiek,* 3e Aufl., 1903, I. S. 485.

den, die motieven uitdrukken, zijn dubbelzinnig. Niet alleen wijzen zij een psychisch verschijnsel aan, maar vervatten tevens een zedelijke beoordeeling. „Commonly along with the very name of the motive is tacitly involved a proposition imputing to it a certain quality". [1]) Door deze „perverse association of ideas", worden vele woorden, die motieven aanduiden, alleen in goeden zin gebruikt, b.v. vroomheid, eergevoel, enz., terwijl een veel grooter aantal, alleen in slechten zin voorkomen, b.v. zinnelijkheid, gierigheid, enz. Dit laatste verschijnsel schrijft Bentham gedeeltelijk toe aan het ascetisch beginsel en aan de neiging van de meerderheid der menschen om zichzelven te verheffen ten koste van anderen door achter de daden „slechte" motieven te zoeken. [2]) De onvolmaaktheid der taal is dan ook voor hem de groote oorzaak waarom men zulke scherpe aanvallen gericht heeft tegen Rochefoucauld, Mandeville en Helvétius. [3]) Natuurlijk is Bentham niet de eerste en eenige, die op dit wezenlijk bezwaar gewezen heeft. De Bussy noemt het dubbelzinnig gebruik van woorden in dit verband de „Crux ethica". [4]). Om dit bezwaar volkomen op te heffen, is er volgens Bentham slechts één middel: „to lay aside the old phraseology and invent a new one". [5]) Zijn zucht tot juridische nauwkeurigheid van uitdrukking is zonder twijfel oorzaak van zijn onmogelijke barbarismen. [6]) In dit verband

---

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 103.
[2]) *Ibid.,* p. 137 n.
[3]) *Ibid.,* p. 104 n.
[4]) *Inleiding tot de Zedekunde,* Amsterdam, 1898, p. 47.
[5]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 104.
[6]) Vgl. *„Chrestomathia", Works,* VIII. p. 36.

stelt hij zich tevreden met samengestelde uitdrukkingen, die slechts het motief aanwijzen, zonder goed- of afkeuring in te sluiten. Wat het onderzoek op dit gebied van de ethiek nog moeilijker maakt, is volgens hem de valsche veronderstelling van wijsgeeren, die hun subjectieve meening verheffen tot maatstaf van het zedelijke en het onderzoek naar de motieven op den voorgrond stellen. Daardoor brengen zij de menschen op een dwaalspoor. „A motive is substantially nothing more than pleasure or pain, operating in a certain manner". [1]) „No man has ever had can or could have, a motive different from the pursuit of pleasure or the shunning of pain". [2]) Het eenige goed is de lust, derhalve zijn alle motieven in abstracto goed. „It follows therefore, immediately and incontestibly, that there is no such thing as any sort of motive that is in itself a bad one". [3]) Het motief op zich zelf genomen, vormt dus geen object van zedelijke beoordeeling. Het is de lust in een dynamisch karakter en als zoodanig sluit het zich aan bij de lust in teleologisch karakter. Er zijn evenveel motieven als er lusten zijn. In zijn „*Springs of Action*" geeft Bentham een lijst van motieven, die aan de lusten correspondeeren. Nu leert de ervaring, dat de gevolgen van hetzelfde motief nu eens overwegend zijn in lust, dan weer in onlust, en soms neutraal. Dit geldt voor alle motieven. In overeenstemming hiermede hebben de meeste motieven een drievoudige terminologie, een

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 102.

[2]) *Deontology,* I. 126.

[3]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 102. Vgl. *Deontology,* II. 154.

neutrale, eulogistische en dyslogistische. Zoo is bv. een van de vormen van het godsdienstige motief in neutralen zin, godsdienst, in eulogistischen zin, vroomheid, in dyslogistischen zin, bijgeloof. De waarde van een motief hangt geheel en al af van de daad en de gevolgen, die er uit voortkomen. De maatstaf van die waarde is de utiliteit, de „tendency to produce pleasure". Het object der zedelijke beoordeeling is dus de lust- en onlustgevolgen. De maatstaf der zedelijkheid is de utiliteit. „With respect to goodness or badness, as it is with everything else that is not itself either pain or pleasure, so it is with motives. If they are good or bad, it is only on account of their effects: good on account of their tendency to produce pleasure or avert pain: bad, on account of their tendency to produce pain or avert pleasure" [1]). Hier ligt het principieel verschil tusschen Bentham en zijn bestrijders. Deze laatsten gronden hun onderzoek op „a vague notion that in the spring of action .... the real quantity and quality of vice and virtue might be found"; [2]) terwijl hij uitgaat van het beginsel, dat de moralist „has to do with conduct — with conduct when its consequences invade the regions of suffering and enjoyment. He is but a despotic intruder elsewhere". [3])

Bentham maakt een scherp onderscheid tusschen „motive" en „intention". Onder de intentie verstaat hij de materieele gevolgen, d.i. de lust- en onlustgevolgen eener handeling, vooruitgezien en be-

---

[1]) *Principles of Morals and Legislation*, p. 102.

[2]) *Deontology,* I. 126.

[3]) *Ibid.,* 126.

rekend.[1]) Naarmate deze gevolgen in de overtuiging en berekening van den handelenden persoon overwegend zijn in lust, is de intentie „goed", al komt dit in de werkelijkheid niet uit door een onvoorziene omstandigheid of een foutieve berekening en al is het motief d.i. de oorzaak der intentie ook wat men gewoon is „slecht" te noemen. Evenzoo kan de intentie, mutatis mutandis, slecht zijn, al is het motief goed en de werkelijke gevolgen in lust overwegend.[2]) De ervaring echter leert met voldoende zekerheid dat „in the ordinary course of things the consequences of actions turn out conformable to intentions".[3]) Uit deze redeneering kan men afleiden, dat Bentham de intentie beschouwt als het eigenlijk object van goed- of afkeuring. „Intentions considered in respect of the consequences to the production of which they are directed, or at any rate in respect of the consequences which at the time of the intention, a man actually had, or at least ought (it is supposed) to have had in view — these together with the acts, which the intentions in question are considered as having been directed to the production of, or as having a tendency to produce — will (it is believed) be seen to be the only subjects, to which, in the character of attributes, such adjuncts as *good* and *bad* can either with speculative propriety or without danger of practical error, in so far as acts and springs of action are concerned, be attached".[4]) Nu gaat Bentham verder en zegt, het

1) *Principles of Morals and Legislation,* p. 70.
2) *Ibid.,* p. 93.
3) *Ibid.,* p. 133.
4) *Table of the Springs of Action, Works,* I. p. 216.

is een ervaringsfeit, dat er door de herhaling van dezelfde intenties vaste gewoonten gevormd worden krachtens het beginsel der associatie. [1]) De voorstelling van Lecky, dat Bentham geen gebruik heeft gemaakt van de leer der associatie is minder juist. [2]) De vaste gewoonten vormen het permanente element in den menschelijken geest „a kind of fictitious entity", 's menschen dispositie d.i. de som van intenties [3]). Naarmate 't leven van den mensch door „goede" intenties bestuurd wordt, zal zijn dispositie „goed" zijn en omgekeerd. In secondairen zin kunnen we dus ook aan disposities en gewoonten onze goed- of afkeuring hechten. [4]) Doch we moeten het niet vergeten „It is with disposition as with every thing else: it will be good or bad according to its effects: according to the effects it has in augmenting or diminishing the happiness of the community" [5]). Wil men nu ook aan de motieven zedelijke waarde toekennen, dan kan men dit alleen doen „in consideration of the most frequent complexion of their effects" [7]). Maar het is onmogelijk vaste lijnen te trekken. Men moet ieder motief en bijgevolg ook iedere daad evenals ieder persoon individueel behandelen. [8]) Ongegrond is de bewering van Hensel: „Ebenso scheint Bentham sich auf dem

---

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 124 n. Vgl. *Deontology,* II. p. 144.

[2]) *History of European Morals,* I. p. 25 n. (New Impression, 1905, Longmans, Green & Co.

[3]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 142.

[4]) *Table of the Springs of Action, Works,* p. 116.

[5]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 131.

[6]) *Ibid.,* p. 131.

[7]) *Ibid.,* p. 119.

[8]) *Ibid.,* p. 120.

Gebiet der moral nicht das vergegenwärtigt zu haben, was er auf dem Gebiet der Gesetzgebung so eindringlich einschärft, dass nämlich jede Handlung einen individuellen Akt darstellt und individuell beurteilt sein will." [1])

Met het oog op de meest gewone strekking der motieven, eenheid te brengen tusschen het geluk van 't individu en dat van de overige leden der maatschappij klassificeert Bentham ze in: I. Een sociale groep n.l. Good-will, Love of Reputation, Desire of Amity, Religion. II. Een egoistische groep (self-regarding) n.l. Physical Desire, Pecuniary Interest, Love of Power, Self preservation. III. Een dissociale motief, Displeasure. Deze rangorde komt dan ook overeen met de utiliteitswaarde der motieven.

Wat we nu gezien hebben bij de verschillende lust- en waarde-factoren vinden wij terug op het gebied der motieven. Er is geen enkel motief, dat niet in strijd kan komen met alle andere. En zonder uitzondering is iedere handeling resultaat van het sterkste motief of de sterkste groep van gelijktijdig werkende motieven [2]) Nu is „in the general tenor of life, in every human breast selfregarding interest predominent over all other interests put together. More shortly thus — Selfregard is predominent — or thus — Self-preference has place everywhere" [3]). Hier tegenover verzekert Bentham ons „Of all these motives good-will is that of which the dictates, taken

[1]) *Hauptprobleme der Ethiek,* Leipzig, 1903, S. 11.
[2]) *Table of Springs of Action, Works*, I. p. 218.
[3]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 5. Vgl. *The Book of Fallacies, Works,* II. p. 482, *Deontology,* I. p. 181.

in a general view, are surest of coinciding with those of the principle of utility. For the dictates of utility are neither more or less than the dictates of the most extensive and enlightened benevolence". [1]) In scherpe tegenstelling staan nu voor ons de „self-regarding motives" met eigen belang als 't eenig doel en het zuiver sociale motief van „good-will" met 't geluk van 't grootst mogelijke aantal als doel. En tusschen beide staat B e n t h a m „like an ethical Janus, facing both ways, with a sort of grimace of extravagance, both in his selfish and in his benevolent aspect." [2])

Om die tegenstelling op te heffen blijft er slechts een middel over. Men moet zien op de eene of andere wijze het sterkste motief in dienst te dwingen van 't nuttigste, of het nuttigste in het sterkste om te zetten. Met andere woorden, het eigenbelang moet het algemeen belang, den eisch van het sociale utilisme dienen, of het algemeen belang moet omgezet worden in eigenbelang. B e n t h a m beschouwt het dan ook als de taak van den Deontologist „to give to the social all the influence of the selfregarding motive". [3]) Om deze taak te vervullen verlaat hij echter machteloos en hulpeloos zijn sensualistischen grondslag om bij het intellectualisme en legalisme heil te zoeken, bij persoonlijke verlichting en staatsgezag. Op den bodem der verlichting bloeit voor hem de deugd op. Hierin toont zich weer zijn overeenkomst met E p i c u r u s en de eudaemonistische ethiek der oudheid. Op den grond-

---

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 121.

[2]) M a r t i n e a u, *Types of Ethical Theory,* Oxford, 1901, p. 331.

[3]) *Deontology,* I. p. 23.

slag van 't staatsgezag vestigt hij de zedelijke verplichting en hierin vertoont hij de geestverwantschap met Hobbes.

In zijn intellectualistische gedaanteverwisseling doet zich het utilisme voor als moreele rekenkunde. Het zedelijk leven lost zich op in goed rekenen en de onzedelijkheid is „false moral arithmetic". [1]) In deze moreele rekenkunde komt het in de eerste plaats aan op een juiste waardebepaling van de lust. Wat men hierbij in acht nemen moet is vroeger reeds voldoende aangetoond. In de tweede plaats moet men de gevolgen zijner handelingen goed kunnen overzien. Om dit gemakkelijk te maken onderscheidt Bentham gevolgen van de eerste, tweede en derde orde. Onder gevolgen van de eerste orde verstaat hij alles wat bepaalde, aanwijsbare personen onmiddellijk of middellijk als gevolg eener handeling treft. [2]) De gevolgen van de tweede orde wortelen in de eerste en spreiden zich uit over de heele gemeenschap of over een onbepaalde, onaanwijsbare groep van personen. [3]) De derde orde van gevolgen oefent invloed uit op de actieve vermogens door middel van de passieve vermogens. [4]) Ze treden in werking als de gevolgen van de tweede orde langen tijd blijven voortbestaan, b. v. moedeloosheid om te werken als de vruchten van den arbeid telkens door vernietiging bedreigd worden, zooals onder krijgswet of door roof. Deze analyse van de gevolgen noemt Ed. von Hartman „Besonders werthvoll

---

[1]) *Deontology,* I. p. 131.

[2]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 153.

[3]) *Ibid.,* p. 193.

[4]) *Ibid.,* p. 163.

und folgenreich". [1]) Voor de juiste beoordeeling van Benthams ultilisme is ze niet zonder belang.

Nu heeft men de gegevens volgens welke het moreele budget opgemaakt kan worden. Men plaatst aan den kant der ontvangsten al de lustwaarden en lustgevolgen en aan den kant der uitgaven al de onlustwaarden en onlustgevolgen. De som der ontvangsten is 't geluk, de winst, en de som der uitgaven is 't verlies. Nu maakt men de balans op en 't resultaat wijst aan de zedelijke waarde der handeling. Bentham is te praktisch van aard om vol te houden, dat men op deze wijze te werk moet gaan bij iedere daad, bij iedere zedelijke beoordeeling, bij iedere wetgevende of gerechtelijke handeling. [2]) „It may however be always kept in view; and as near as the process actually pursued on these occasions approaches to it, so near will such process approach to the character of an exact one". [3]) Ook heeft men reeds overal waar men een juist inzicht had in zijn eigenbelang, onbewust deze methode gevolgd. [4]) Vandaar dat er reeds zekere algemeene lijnen getrokken zijn tusschen het zedelijke en het onzedelijke. Door de associatie van zekere handelingen met bepaalde lust- of onlustgevolgen staan er reeds bepaalde daden als winst of als verlies geboekt in de zedelijke overtuigingen. De dronkenschap

---

[1]) *Phänomenologie des Sittlichen Bewustseins,* Berlin, 1879, S. 611.

[2]) In de *Deontology* legt hij meer den nadruk op de berekening van bizondere gevallen, vgl. I. p.p. 60, 68, e. a. Vgl. Albee, *A History of Engl. Utilitarianism,* London, 1902, p. 188.

[3]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 31.

[4]) *Ibid.,* 32, vgl. p. 4.

staat als onzedelijk gebrandmerkt, omdat over 't algemeen de kosten ervan te hoog zijn en een belangrijke schadepost veroorzaken. We hebben hier in rudimentairen vorm de „survival of the fittest" op de ethiek toegepast. Vindt men echter bij de aanwending van deze moreele rekenkunde „in the common list of offences some indifferent action, some innocent pleasure, he will not hesitate to transplant this pretended offence into the class of lawfull actions; he will pity the pretended criminals and will reserve his indignation for their persecutors". [1] Als de som van lusten grooter was door de onzedelijkheid dan door de zedelijkheid zou het dwaasheid en onzedelijkheid zijn om zedelijk te zijn. [2]

Door deze moreele rekenkunde krijgt het zedelijk leven een commercieel karakter. Het kapitaal is het geluk in uitgebreidsten vorm, de pasmunt is de lust, doel is vermeerdering van 't kapitaal. „In the commerce of happiness as in that of wealth the prominent question is how to make circulation assist production." [3] In dezen kring van denkbeelden kan men vooruit vaststellen hoe Bentham oordeelde over de „zelfverloochening" en „belangeloosheid". Alleen de alledaagsche moraal kan ze volgens hem tot deugden verheffen. Het utilisme vraagt geen definitief offer en kent geen belangeloosheid. „Disinterestedness may exist among the rash and reckless; but a man disinterested on reflection is happily seldom to be found. Show me the man who

---

[1] *Principles of Morals and Legislation,* p. 3.
[2] *Deontology,* I. 142, 164.
[3] *Ibid.,* I. 164.

throws, away more of the elements of felicity than he creates and I will show you a fool and a prodigal. Show me the man who deprives himself of more good than he communicates to another and I will show you a man ignorant of the elementary arithmetic of morality." [1]) De „true economy of pleasure" is te trachten kapitaalvermeerdering „gratis" te bewerken. Waar dit onmogelijk is moet men het doen met de minste opoofering. Als de opoffering groot moet zijn „let it be ascertained that the happiness will be greater". [2]) In deze „spaarbank-opoffering" plaatst Bentham het wezen der deugd. Vele nuttige handelingen, die het geluk dienen, kunnen niet als deugdzaam beschouwd worden, b.v. hygienische daden. Nuttig en deugdzaam dekken elkander niet. Deugd is „that which maximises pleasures and minimises pains". [3]) Ze is het afwijzen van 't kleiner geluk, dat groot schijnt door zijn nabijheid en 't verkiezen van een grooter geluk, dat klein schijnt door den verren afstand. Ze vereischt inspanning, strijd, opoffering. Ze is de overwinning van de verzoeking, de oogenblikkelijke lust, die schaamte en schande in de gevolgen bergt en verkiest het tegenwoordig lijden om in de toekomst rijkelijk beloond te worden. [4]) „La vertu, d'après Bentham est un sacrifice provisoire tendant au maximum de plaisir". [5]) De deugd is dus het beste middel tot het grootste geluk. Ze is niets anders dan tact.

---

[1]) *Deontology,* I. p. 165.
[2]) *Ibid.,* I. p. 34.
[3]) *Ibid.,* p. 17.
[4]) *Ibid.,* II. p. 156.
[5]) M. Guyau, *La Morale Anglaise Contemporaine,* Paris, 1904, p. 13.

Hoewel er strijd en inspanning ligt in het wezen der deugd, is dat niet altijd gelijktijdig met de beoefening daarvan. Ook hier komt de associatie te hulp. Dingen die vroeger voorwerpen van begeerte waren, maar te duur werden betaald, veranderen in dingen van afkeer, en omgekeerd. De begeerten worden, door de associatie met zekere gevolgen, langs utilistische lijnen geleid en bevestigd tot gewoonten. En wanneer de deugd, tot gewoonte verheven, geen strijd meer kost, dan volgt de spontane zedelijkheid en het toppunt der volmaking is bereikt. „When things are in this situation, the virtue so far from being annihilated has arrived at the pinnacle of its highest excellence, and shines forth in its brightest lustre. Defective indeed would that definition of virtue be which excluded from its pale the very perfection of virtue". [1])

De deugd in haar volmaaktheid is echter niet absoluut. Voor Bentham is alles relatief behalve de *Lust*. De deugd is voor het geluk en niet het geluk voor de deugd. De moreele rekenkunde moet overal toegepast worden, ook op de deugd. Als het geluk het vereischt, dan moet de deugd wijken. Er zijn zedelijke uitzonderingen. De leugen is in sommige gevallen een beter geluksmiddel dan de waarheid b. v. als men moord of geweld door middel van een leugen kan voorkomen of waar men te doen heeft met ernstige gevallen van krankheid. In zulke gevallen: „falsehoods may be innocent and benevolent". Doch alleen „as long as they do not cause to suspect indifference to veracity". [2]) De moreele rekenkunde moet het zedelijk

[1]) *Deontology*, I. p. 145.
[2]) *Ibid.*, I. p. 243.

karakter bepalen van eerlijkheid en trouw, barmhartigheid en dankbaarheid. Als hoofddeugd beschouwt Bentham de bezonnenheid. „Prudence is man's primary virtue". [1]) Deze doet zich in verschillende vormen voor, b.v. matigheid, zelfbeheersching, enz.

Indien nu ieder mensch de moreele rekenkunde onfeilbaar toepast „that would obtain for him the greatest possible portion of felicity; and if everyman, acting correctly for his own interest, obtained the maximum of obtainable happiness, mankind would reach the millenium of accessible bliss; and the end of morality — the general happiness — be accomplished". [2]) Voor Bentham is het geluk der gemeenschap dus gelijk aan de som van het geluk van ieder afzonderlijk lid. Hij beschouwt de gemeenschap als „a fictitious body composed of the individual persons who are considered as constituting as it were its members. The interest of the community then is, what? — the sum of the interests of the several members who compose it". [3]) Zooals J. St. Mill het uitdrukt: „Benthams idea of the world is that of a collection of persons pursuing each his separate interest or pleasure". [4]) En zoo wordt indirect en ongezocht het doel van het sociale utilisme bereikt: „the maximum of obtainable happiness." Het loopt uit op deze paradox: wie het best zijn eigen geluk bevordert, die bevordert het geluk van allen het best. Terecht wijst Hensel [5]) op de groote analogie van

[1]) *Deontology,* I. p. 190.

[2]) *Ibid.,* I. p. 12.

[3]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 3.

[4]) *Dissertations and Discussions,* I. p. 362.

[5]) l. c. s. 8.

Bentham's moraal met de politieke economie van Adam Smith. Deze heeft aangetoond, dat de rijkdom en welvaart van allen dan alleen mogelijk is, als ieder individu zijn eigen rijkdom en welvaart zoekt en daarin vrijgelaten wordt. Bentham was dan ook zeer ingenomen met de beschouwingen van Smith, zooals blijkt uit zijn „*Defence of Usury*" en „*Manual Political Economy*". [1])

Het kon de opmerkzaamheid van Bentham niet ontgaan, dat de menschen in het zoeken naar geluk, hoe verlicht hun egoisme ook moge zijn, elkander toch in den weg kunnen staan. In het consequente egoisme zonder meer, ligt op zijn minst, de mogelijkheid van een „bellum omnium contra omnes". Deze mogelijkheid moet opgeheven worden en er moeten middelen gevonden worden om de verschillende individuen terug te houden „from jostling one another more than is unavoidable".[2]) Met het oog hierop brengt Bentham de sociale motieven naar voren. Hij wijst op de „sympathy" en de „benevolent affections", gegrond in de menschelijke natuur. [3]) Naast „prudence" als hoofddeugd ruimt hij plaats in voor „benevolence" in negatieven en positieven vorm, d.i. „probity" en „beneficence". En onvoorwaardelijk blijft zijn eisch „the greatest happiness of the greatest number". Doch met al deze eerlijke en ernstige pogingen, komt hij niet uit boven het individueel-eudaemonisme. Sympathie is voor hem „the propensity that a man has to derive pleasure from

[1]) *Works,* III. p.p. 3 et seq.
[2]) Mill, l. c., I. p. 362.
[3]) Vgl. *Deontology,* I. 84, 168, 170. II. 132.

the happiness and pain from the unhappiness of other sensitive beings". [1]) En op de vraag: Welke motieven kan iemand hebben om het geluk van anderen in acht te nemen? Door welke motieven, of wat op 't zelfde neerkomt, door welke verplichtingen (obligations) kan hij gedwongen worden de uitspraken van gerechtigheid en welwillendheid te gehoorzamen? is zijn antwoord: „It cannot but be admitted, that the only interests which a man at all times and upon all occasions is sure to find adequate motives for consulting, are his own". [2]) Om zich over de grenzen van 't individueel-eudaemonisme heen te helpen, beroept Bentham zich op een uitwendig gezag, een gezag, dat zich in anderen vorm voordoet, maar even absoluut is als bij Hobbes. In dit gezag nu ligt de grond van zedelijke verplichting. Het woord „plicht" heeft voor Bentham geen goeden klank. „Ought" is „the talisman of arrogance, indolence and ignorance" .... If the use of the word be admissible at all it „ought" to be banished from the vocabulary of morals". [3]) In de plaats daarvan stelt hij de lust en onlust in nieuwe gestalte, als loon- en strafmiddel in de hand van 't gezag. „There is nothing by which a man can ultimately be made to do it (d.i. handelen overeenkomstig den eisch van het utilisme) but either pain or pleasure". [4]) Als doeltreffende middelen tot verplichting treden de lust en onlust op als „*Sancties*" in het moreele leven. Van uit het juridisch denken heeft Bentham deze theorie in

[1]) *Principles of Morals and Legislation*, p. 50.
[2]) *Ibid.*, p. 313.
[3]) *Deontology*, I. p. 32.
[4]) *Principles of Morals and Legislation*, p. 24.

de ethiek overgedragen.[1]) Naar haren oorsprong onderscheidt hij vier sancties, of groepen van lust en onlust:[2]) „1. The physical sanction. 2. The political or legal sanction. 3. The social or sympathetic, moral or popular sanction. 4. The religious sanction." Wanneer de lust of de onlust in dit leven ondervonden wordt als natuurlijk gevolg onzer daden, zonder 't ingrijpen van 't eene of andere wezen, dan hebben we de werking der physische sanctie. In deze sanctie ligt de grond van den plicht tegenover onszelven, de bezonnenheid (prudence) met zijn vertakkingen van matigheid (temperance) en zelfbeheersching (continence). De lust is de natuurlijke belooning voor 't betrachten dezer plichten, de onlust de natuurlijke straf voor het nalaten daarvan. Deze sanctie berust alleen op 's menschen vatbaarheid voor lust en onlust en kan derhalve overal en onafhankelijk van de andere sancties in werking treden. Ze wordt verondersteld bij al de andere en kan, als zoodanig, beschouwd worden als hare gemeenschappelijke basis. Wordt de lust of onlust, de belooning of straf in dit leven of in het toekomstige verwacht van 't onmiddellijk ingrijpen van een Opperwezen, dan hebben we de godsdienstige sanctie. De kracht van deze sanctie ligt in het feit, dat ze ons plaatst in de onmiddellijke tegenwoordigheid van een alwetend, rechtvaardig en almachtig Wezen, zoodat ontduiken niet mogelijk is.[3]) Haar zwakheid is toe te schrijven aan de onbepaaldheid en onzichtbaarheid, de onzeker-

---

[1]) *Works,* III. p. 292.

[2]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 24. *Deont.* I. p. 87.

[3]) *Deontology,* I. p. 103.

heid en verafgelegenheid van haar belooningen en straffen. Deze missen dus enkele van de voornaamste factoren, waarvan de waarde der lusten en onlusten afhangt. Het is de taak der theologen om deze sanctie zoo zuiver en krachtig mogelijk te doen zijn in dienst van 't geluk! In verkeerde banen geleid, wordt ze een van de bitterste geesels der menschheid. „Look at the examples of Louis XI, Philip II and Muley Ishmael, all three prodigies of devotion and monsters of depravity." [1]) De ongenoegzaamheid van de godsdienstige sanctie komt duidelijk aan den dag in het feit, dat een kind, bedreigd door de godsdienstige straf, toch een leugen vertelt. Deze sanctie neemt bij Bentham een zeer ondergeschikte plaats in. Zooals reeds vroeger is aangetoond, wil hij de moraal onafhankelijk houden van theologische veronderstellingen. Zijn systeem is door en door seculair. Terecht zegt Sidgwick: „At first sight the recognition of these supra-mundane consequences may seem to lift Bentham's system from the plain and palpable basis of mundane experience which constitutes its special claim to our attention. But the truth is that he does not seriously take account of religious hopes and fears, except as motives actually operating on human minds which therefore admit of being observed and measured as much as any other motives. He does not himself use the will of an omnipotent and benevolent being as a means of logically connecting individual and general happiness". [2]) De sancties die hij in ernst tracht te gebruiken „as a

---

[1]) *Deontology,* I. p. 105.

[2]) *History of Ethies,* London, 1886, p. 232.

means of logically connecting individual and general happiness" zijn de politieke en moreele sancties. De politieke sanctie omvat die groep van lusten en onlusten, waarover de wetten van 't land beschikken, die volgen op het gehoorzamen of overtreden van die wetten. De bepaaldheid is het specifiek kenmerk dezer sanctie. De handelingen, waarop ze betrekking heeft, de maat en duur der werking zijn duidelijk omschreven en de personen, die de uitoefening der straf in handen hebben, zijn allen nauwkeurig aangewezen door de wet. Aan den eenen kant is die bepaaldheid de oorzaak van haar onvolkomenheid, daar alleen de daden, die als misdaden beschouwd worden, vallen onder haar gebied. Strafrecht en zedelijkheid echter, dekken elkander niet geheel. Er zijn vele gevallen waarvoor geen wettelijke regeling bestaat of bestaan kan volgens de beginselen der utiliteit en waar dus de straf en belooning van de politieke sanctie niet meer gelden. Aan den anderen kant is deze sanctie binnen haar bepaalden kring de sterkste van alle. Kernachtig drukt Bentham het uit „many men fear the wrath of Heaven, many men fear loss of character, but all men are acted upon, more or less by the fear of the jail, the scourge, the gallows, the pillory and so forth". [1])

Waar de rechtbank van den staat geen invloed meer heeft om door hoop op belooning of vrees voor straf de menschen terug te houden van elkander te benadeelen, daar komt de rechtbank der openbare meening te hulp. In het verschil van sanctie alleen

---

[1]) *Rationale of Evidence, Works,* VII. p. 117. Vgl. L. Stephen, *l. c.* I. p. 245.

ligt dus het verschil tusschen politiek en ethiek. In de openbare meening treedt de moreele sanctie in werking, de eigenlijke sanctie der moraal. Ze heeft een sociologisch en psychologisch uitgangspunt.

De mensch is nooit geïsoleerd, maar is een gemeenschapswezen. Als zoodanig is hij met vele en sterke banden aan zijn omgeving vastgebonden en voor een groot deel voor zijn geluk daarvan afhankelijk. Hij is afhankelijk van den goeden wil van de menschen te midden waarvan hij leeft, die hem bevoordeelen of benadeelen kunnen. Het eigenbelang verplicht den mensch dus om op goeden voet te blijven met zijn omgeving. Dit kan hij alleen doen door het belang van anderen niet te veronachtzamen. „A due regard to the felicity of others, is the best and wisest provision for our own". [1]) Uit eigenbelang is de mensch verplicht rechtvaardig en welwillend jegens anderen te zijn. „The dependence of man upon his fellow men is the sole source of the extra-regarding, as it is of the benevolent principle". [2])

Psychologisch knoopt deze sanctie zich aan bij de sociale driften, waarop Bentham reeds heeft gewezen. Hoewel ze uit egoïstischen bodem opbloeien, ontbreken ze bij geen enkelen volwassen mensch. [3]) Ze mogen beperkt zijn tot den kleinsten kring, maar binnen dien kring laten ze, door belooning en straf, hun invloed gelden. Daden, die strekken om het geluk van dezen kring te bevorderen, worden goedgekeurd

---

1) *Deontology,* II. p. 190.
2) *Ibid.*, II. p. 132.
3) *Ibid.,* I. p. 169.

en met welwillendheid en eer beloond. Daden, die het geluk verminderen, worden afgekeurd en met smaad bejegend. En telkens wordt de kring van sympathie wijder. „The interests in a family extends to a tribe from a tribe to a province, from a province to a nation, from a nation to mankind". [1]) Met de uitbreiding van 't gebied der sociale neigingen, breidt zich ook uit de werking en kracht der moreele sanctie. Ze beloont het dienen van 't algemeen belang door eer, roem, achting en de vrijwillige diensten, die het gevolg daarvan zijn. Ze straft de daden tegen 't algemeen belang door afkeuring, minachting, schande en smaad en wat hiervan 't gevolg mag zijn. De hoop op belooning en de vrees voor straf door de rechtbank der openbare meening, verplicht de menschen tot zedelijkheid.

Bentham wijst op de opvoedende waarde van de moreele sanctie. Door hoop en vrees beheerscht ze het leven en brengt ze sluimerende motieven in werking. „By presenting motives we necessitate acts; by awakening expectation of eventual pain or pleasure, we influence character". [2]) Hij geeft een voorbeeld van de wijze, waarop welwillendheid (benevolence) tot stand komt en de deugd met 't geluk verbonden wordt. Een kind wordt door teekenen van liefde bejegend als het op bevel een verboden voorwerp neerlegt. „Its earliest sacrifices are made to the moral, the happiness generating principle, and it finds its recompense. The love of its parents, its brothers and sisters, its nurse and attendants, grows out of its

[1]) *Deontology*, I. p. 167.
[2]) *Ibid.*, I. p. 22.

physical sensibilities, and these sensibilities are awakened to felicity bij the action of that love". [1]) De mensch ziet concrete voorbeelden van belooning der deugd: van welwillendheid en gerechtigheid, en de macht van 't voorbeeld dwingt hem uit eigenbelang tot navolging. Ieder individu is lid van de rechtbank der openbare meening en beschikt over een hoeveelheid loon en straf door zijn goed- of afkeuring van bepaalde daden. Hij werkt alzoo mede in 't algemeen belang en tegelijk terug op zich zelven, omdat 't eigen zedelijk oordeel een persoonlijke motiveerende kracht uitoefent. Persoonlijke goedkeuring van de een of andere gedragslijn „may lead to its adoption". [2]) Op deze wijze tracht B e n t h a m het ontstaan der zedelijkheid te verklaren uit de hoop op loon, d. i. lust, en de vrees voor straf, d. i. onlust, en aan te toonen de identiteit van deugd en plicht en eigenbelang.

Doch ook hier, evenals bij de godsdienstige sanctie, ziet hij de gevaren en afdwalingen van de moreele sanctie. „Alas sympathy to a great extent, approbation to a vast amount, have frequently been excited, not by acts productive of good but by acts productive of evil; not by conduct favourable to human happiness, but detrimental and destructive to human happiness in the highest degree: by victory and conquest for example, by depredation, devastation and slaughter on the widest scale, or by the acquisition or possession of power; power in unbounded quantity, however obtained, however exercised". [3]) In de bewondering

[1]) *Deontology,* II. p. 38.
[2]) *Ibid.,* I. p. 22.
[3]) *Ibid.*, I. p. 179.

van een krijgsheld ziet Bentham zulk een afdwaling.

Een tweede gevaar, dat zich aansluit bij het voorafgaande, is dat de moreele sanctie in twee groote tegenovergestelde afdeelingen gesplitst is, de democratische en de aristocratische afdeeling „awarding a very different portion of recompense or punishment to acts of a similar character".[1] De zedelijke overtuigingen en de gedragslijnen, die daaruit voortkomen, worden bij ieder individu bepaald door zijn eigenbelang. De overtuigingen van een volk worden bepaald door 't belang der individuen. Het belang van de democratische afdeeling is het belang van de meerderheid. De zedelijke overtuigingen van deze afdeeling, in zoover ze berusten op een juist inzicht in 't belang van deze „subject many", zullen in hooge mate het grootste geluk van 't grootste getal dienen. Deze klasse, de „subject many", bestaat uit de arbeiders, het proletariaat — „the poor, labouring and non-labouring, — all those who cannot afford a clean shirt every day, and a suit of clothes every two or three months". [2]

Tegenover deze klasse staat de aristocratische sectie „the ruling and otherwise influential few, the highest rank of the functionaries of the state, with the addition of such other classes, whose particular interests are in league with theirs". [3] Ook bij deze klasse beheerscht het eigenbelang de zedelijkheid. En nu is „in a great, not to say the greatest, part of the field of morals, including that of legislation, the interest common to

---

[1]) *Deontology,* I. p. 91.

[2]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 46.

[3]) *Ibid.,* IX. p. 43.

the members of this narrow section in direct opposition to the interest of the other more comprehensive section". [1]) Zedelijk staat de democratische sectie hooger, omdat ze niet zoo blootgesteld is aan de verzoekingen van „particular and sinister interest". [2]) Doch ook de democratische sectie dwaalt dikwijls in haar zedelijke overtuigingen en oordeelvellingen. Maar juist hierin staat ze tot nu toe te veel onder de macht van de aristocratische sectie. „De heerschende ideeën van een tijd waren steeds de ideeën der heerschende klasse". [3]) Hoe meer verlicht en zelfstandig het oordeel der democratische sectie derhalve wordt, des te gunstiger zal het zijn voor het algemeen belang, terwijl het oordeel der aristocratische sectie al meer en meer vijandig wordt tegen het algemeen belang. [4]) Bentham antecipeert de zoogenaamde „klassemoraal". [5])

Niet alleen kan de moreele sanctie met zichzelf in strijd komen, maar ook de verschillende sancties onderling. „Each of them is according to circumstances susceptible of such a degree of force as may prove sufficient, perhaps even the weakest of them, to enable it to over power any one or more of the rest, i. e. to give determination to human conduct, even while all those others are operating in opposition to it". [6]) Zoo kan de moreele sanctie daden in bescherming nemen,

---

[1]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 43.

[2]) *Ibid.,* IX. p. 45.

[3]) Marx. Aangehaald door Gorter, *Het Historisch Materialisme,* p. 64.

[4]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 45.

[5]) *Ibid.,* VIII. p. 188.

[6]) *Ibid.,* III. p. 602.

die de legale sanctie straft b.v. de overtreding van een wetsbepaling, die nadeelig is voor 't grootste geluk van het grootste getal. Zoo kan de physische sanctie genoegzame belooning voor een gedragslijn aanbieden om alle kracht aan de andere sancties te ontnemen. In plaats van eenheid in streven en belangen te brengen, veroorzaken de sancties zelf weer strijd. Zoo leidt deze theorie van zedelijke verplichting tot casuïstiek. Het gelukt Bentham nergens eenheid en harmonie te verkrijgen noch in de lust en lustwaarde, noch in de motieven, noch in de belangen, noch in de sancties. Zijn uitgangspunt is individualistisch en zijn ethiek blijft atomistisch. Het eenige middel, dat overblijft, is de verlichting en beschaving, de veranderde maatschappelijke toestanden, de wetgevende en constitutioneele hervorming. De verlichting van het grootste getal, de wetgeving en regeering door het grootste getal is de noodzakelijke voorwaarde voor de verwerkelijking van het ideaal van 't sociale utilisme: „The greatest happiness of the greatest number".

HOOFDSTUK IV.

De toepassing zijner Grondbeginselen op het politieke en sociale leven.

De bestaande sociale en politieke toestanden vond Bentham in strijd met zijn grondbeginselen. Zijn ontevredenheid over de bestaande orde openbaarde zich reeds duidelijk in zijn studententijd te Oxford en werd door zijn ervaringen aldaar nog versterkt. Te Oxford moest hij zich onderwerpen aan allerlei formaliteiten en regelen, waartegen zijn vrije geest innerlijk in verzet kwam. De ruwheid, huichelachtigheid en onoprechtheid van de heele omgeving, wekten bij hem een bitteren afkeer. „The genius of the place is a compound of orthodoxy and corruption: corruption to give it force in the world; and orthodoxy to cover its advances from the people, and from the scrutiny of the party's conscience". Zoo schreef de jonge Bentham in zijn „Commonplace Book". [1]) Aan den immatriculatie-eed aldaar en de algemeene verbreking daarvan schreef hij toe de corruptie der publieke moraal en de belemmering van verstandelijken vooruitgang.

[1]) *Works,* X. p. 75.

Met veel warmte en beslistheid trachtte hij later aan te toonen de ondoeltreffendheid en schadelijke overbodigheid van den eed in het algemeen en bepleitte hij de afschaffing daarvan. [1]) In heiligen ernst beschouwde hij de „Church of England Universities" meer als hinderpalen in den weg van nuttige kennis, dan als instellingen, waar de hoogste belangen van een volk gediend werden. Diep doordrongen van zooveel onverschilligheid en zoo weinig ernst, ligt het voor de hand, dat hij geen groote verwachting van, noch achting voor de personen kon hebben, die daar werden opgeleid. Voor een groot gedeelte is zijn antipathie tegen de Anglicaansche geestelijkheid zonder twijfel geboren uit de ondervindingen, opgedaan te Oxford, met den overwegenden klerikalen invloed aldaar. Hij is zeer bitter tegen de geestelijkheid in 't algemeen. „In England the clergy are scorpions which sting us. On the continent they are dragons which devour us". [2]) Naast de geestelijkheid waren het de advocaten, die hij met toenemende heftigheid aanviel. Deze twee maatschappelijke groepen hadden volgens hem een groot aandeel in de „Sinister interests", waartegen hij zijn leven lang met alle kracht streed.

Doch het was niet alleen de kennismaking met de personen en toestanden te Oxford, die hem vormde tot den radikalen hervormer van later. Lord Shelburne, die vroeger reeds Priestley en Price, de voorloopers van Bentham, begunstigde, nam ook hem onder zijn bescherming en noodigde hem uit naar

---

[1]) *Swear not at all, Works,* V. p.p. 187 et seq.

[2]) *Works,* X. 74.

Bowood, zooals reeds vroeger werd gezegd. In dezen tijd had Bentham nog beslist aristocratische en absolutistische neigingen. Sprekend over Wilkes, de man, die zulk een stoot gegeven heeft aan de democratische beginselen in Engeland,[1] zegt Bentham: „I never saw him but once. I was a determined aristocrat in his time — a prodigious admirer of Lord Mansfield, and of the king. There was a horrible outcry against Wilkes for turning the king's ministers out of office, and I said why should the king not discharge his servants at will like any other person?... I was however a great reformist, but never suspected that the people in power were against reform. I supposed they only wanted to know what was good in order to embrace it." [2]) Door zijn kennismaking met een aantal gezaghebbende mannen werd hij ontnuchterd. In zijn gedenkschriften geeft hij interessante mededeelingen omtrent zijn verblijf te Bowood en de hooge bezoekers aldaar. De houding, die dezen tegenover hem aannamen, was zoo onverschillig, dat ze aan minachting grensde. Dit kon niet anders dan op Bentham een diepen indruk maken. Zijn ervaringen te Bowood hebben niet weinig er toe bijgedragen om een sterk democratischen geest bij hem wakker te roepen, om hem in te nemen tegen deze regeeringspersonen en het heele systeem, waarvan zij de gezagvoerders waren. Tusschen Camden de „Whig" en Mansfield de „Tory" merkte hij slechts weinig verschil op. Camden was tevreden met den bestaan-

---

[1]) Vgl. Roylance Kent, l. c. p.p. 44 et seq.

[2]) *Works,* X. p. 66.

den rechtstoestand, van „geweld" en „intimidatie", van „corruptie" en „bedrog", van „plundering" en „onderdrukking" in verschillende graden; hij wilde noch verbetering noch verergering. Mansfield daarentegen was meer actief; zijn begeerte en zijn streven was erop gericht den toestand zooveel mogelijk erger te maken, het lot van de supplianten wilde hij volkomen afhankelijk maken van zijn willekeur en eigenbelang. Te Bowood kwam Bentham tot de overtuiging, dat al de staatslieden, die hij daar ontmoette, het groote element van de staatsmanskunst misten. „Always engaged in discussion about what was and seldom or never about what ought to be." [1]) Hij was er nu echter nog niet zoo doordrongen van als later, dat het eenige motief van de regeerende personen overal was een weldoordacht eigenbelang, dat zich uitte in een systematisch onderdrukken en plunderen van het volk. De dwalingen van de regeering schreef hij nu nog toe aan nalatigheid en zwakheid. [2])

Het is van groot belang te letten op de persoonlijke levenservaringen van Bentham. Er bestaat zulk een nauw verband tusschen zijn persoonlijken aanleg,

---

[1]) *Works,* X. 122.

[2]) „If at any time they have suffered the nation to be preyed upon by swarms of idle pensioners or useless placemen it has rather been from negligence and imbecility, than from any settled plan for oppressing and plundering the people. If at any time they have sapped the sources of national wealth by cramping commerce and driving the inhabitants into imigration, it has been with other views and in pursuit of other ends".

Later voegde hij de veelzeggende aanmerking hierbij: „So thought anno 1780 and 1789 — not so anno 1814" — *Works,* I. p. 5 n.

zijn levenservaringen en de ontwikkeling van zijn leer. Uit schijnbaar nietige voorvallen heeft hij meermalen groote gevolgen getrokken.

De juridische wereld, met de tallooze misstanden, waarmee Bentham door de praktijk in aanraking kwam, gaf den doorslag aan zijn geestelijke werkzaamheid en maakte hem tot „the great questioner of things established”.[1] Zijn heele werkzaamheid is uit en voor het practische leven ontstaan.

In de allereerste plaats was Bentham rechtsphilosoof en rechtshervormer. Het was daarom zeer natuurlijk, dat hij de belangrijkheid van 't recht bizonder hoog aansloeg. Als het voor ons van veel belang en nut was, beweerde hij, de samenstelling te kennen van de lucht, die we inademen, was het zeker van niet minder belang en nut de beginselen te kennen van het recht, waaronder we veilig leven kunnen. En het was van niet minder belang te streven naar verbetering van dit recht.[2] De man, die zich tegen dit streven verzette, moest bestreden worden als een

---

[1]) John St. Mill, *Dissertations and Discussions*, I. p. 393.

[2]) Dit schrijft Bentham onder den indruk van den ontwaakten wetenschappelijken geest. „The age we live in is a busy age; in which knowledge is rapidly advancing to perfection. In the natural world in particular, every thing teems with discovery and with improvement. The most distant and recondite regions of the earth traversed and explored — the all vivifying and subtle element of the air so recently analyzed and made known to us, — are striking evidences, were all others wanting, of this pleasant truth”. — *A Fragment on Government*, Edited by Montague, Oxford, 1891, p. 3.

Bentham was niet onbekend met de werkzaamheid van Priestley op 't gebied van de Chemie. Hij zelf had een voorliefde voor de Chemie en Botanie. Deze natuurwetenschappelijke neiging was niet zonder invloed op zijn methode.

vijand van 't geluk der menschheid. Zulk een vijand meende Bentham gevonden te hebben in den conservatief Sir William Blakstone („everything-as-it-should-be Blakstone"), de schrijver van de „Commentaries on the Laws of England". [1]) Bentham's eerste aanval tegen de bestaande orde was dan ook op Blackstone gericht en met hem op den chaotischen en irrationeelen toestand van het Engelsche rechtswezen. En dit was het begin van een lang leven van strijd tegen bestaande meeningen en instellingen. Om de kracht van zijn argumenten te voelen en het doel van zijn streven te begrijpen is het noodzakelijk, ons een denkbeeld te vormen van dat rechtswezen, zooals Bentham het zag.

Reeds stond bij hem vast, dat het hoogste doel van den wetgever en van 't geheele rechtswezen moest zijn „the greatest happiness of the greatest number". Het bestaande rechtssysteem vond hij hoe langer hoe meer in strijd met dit doel. Dit toonde hij aan uit de bestaande procedure wetten [2]) (de „adjective laws", zooals hij ze noemde in tegenstelling met de „substantive laws", de bestaande wetten, die door de „adjective laws" toegepast en uitgevoerd moesten worden).

Bentham beweerde, dat het grootste getal van de leden der maatschappij, de armen, onder het bestaande systeem geen deel hadden aan de bescherming der wet. Dat was het gevolg van wat hij smalend

---

[1]) *A Fragment on Government,* p. 94.

[2]) Over deze afdeeling van 't recht heeft Bentham zeer veel geschreven. Vgl. *Principles of Procedure, Works,* II, 1—188, *Rationale of judicial Evidence* VI en VII, *Swear not at all* V, 187—229 e.a.

noemde „the trade of justice" door „Judge & Co.". Deze rechts-handel bestond in de directe en indirecte belastingen op proceshandelingen, die toch de bescherming der wet verwezenlijken moesten. Men trachtte de directe belastingen op 't recht te verdedigen door voor te geven, dat ze ongegronde en onbeteekenende processen zouden tegenhouden. Met nadruk kwam Bentham hiertegen op. Ongegronde en onbeteekenende processen bestonden er niet en door het recht te belasten gaf men een wapen in de handen van rijken en oneerlijken tegen de groote meerderheid der minder gegoeden. Het recht toch was de zekerheid der wet voor alles wat voor ons hooge waarde had, bezitting, vrijheid, eer, 't leven zelf en was dus het hoogste bezit, dat alle andere insloot. De onthouding van het recht was derhalve het grootste nadeel en onrecht, dat iemand treffen kon. „It is not robbery only, enslavement only, insult only, homicide only — it is robbery enslavement, insult, homicide, all in one." [1]) De belasting op het recht beteekende niets minder dan den armen 't recht te onthouden. De bezittenden hadden de natuurlijke voordeelen van den rijkdom, een goede opvoeding, den invloed van stand en hooge connecties. Zij hadden dus nog andere middelen om 't kwaad te weren. De eenige sterkte der armen, met hun onkunde en intellectueele onbekwaamheid en berooving van politieke macht, lag in de bescherming der wet. In antwoord op een schrijven van rechter Ashhurst, die beweerde dat niemand zoo laag was, dat hij buiten de bescherming der wet stond, antwoordde

[1]) *A Protest against Law-Taxes, Works*, II. 574.

Bentham, negen en negentig uit de honderd stonden feitelijk buiten die bescherming; allen die niet 25 pd. st. of 25 × 25 pd. st. konden wagen aan een kans op recht.[1]) Hij legde den nadruk op kans: „I say *chance*: remembering how great a chance it is that, although his right be clear as the sun he loses it by a quible".[2])

Deze wantoestand was in strijd met 't sociale utilisme, en vermeerderde de reeds bestaande ongelijkheid tusschen de bezittenden en de bezitloozen. Bentham ijverde voor de rechtsgelijkheid van allen en daarom pleitte hij voor de afschaffing van dit onrecht tegen armen.

Meer nog dan tegen de directe belastingen kwam hij in verzet tegen de indirecte lasten, die de oorzaak waren van zoovele misbruiken op 't gebied van 't recht. Steeds heftiger werd hij in zijn aanvallen en bitterder in zijn toon, steeds scherper in zijn kritiek op het bestaande systeem en de personen die het verdedigden, de rechters en advocaten, „Judge & Co", „the lawyer tribe", „the profound constitutionalists who worship precedent as the test of excellence". Al meer en meer zag hij in het heele rechtssysteem niets anders dan een uitvloeisel van weldoordachte „sinister interests".

---

[1]) Bentham beweert, dat de minste kosten voor een rechtspraak door de gewone rechtbanken 24 pd. st. bedroegen, terwijl het bij de „Court of Equity" veel meer was. En dit daar 't gemiddeld inkomen der bevolking op ± 8 pd. st. werd gesteld, b.v. door Davenant aangehaald door Adam Smith. Vgl. Bentham, *A Protest against Law-Taxes, Works*, II. p. 575n.

[2]) *Truth versus Ashhurst, Works,* V. p. 231.

In deze „sinister interests" zag hij ook de oorzaak van het verzet tegen alle verandering en verbetering waarnaar hij streefde. Enkele hooggeplaatste personen in 't bijzonder worden 't voorwerp van zijn aanvallen. Lord Eldon „finding the practice of the court of chanchery replete with fraud and extortion on or soon after his coming into the office of chancellor, formed and began to execute a plan for the screwing it up for his own benefit, to the highest possible pitch; to wit, by assuming and exercising a power of taxation and for that purpose setting his own authority above that of parliament." Eldon „planned and established, by act of Parliament a joint-stock company composed of the Westminsterhall chiefs and dishonest men of all classes". [1])

De vorm, waarin de „sinister interests" vastgesteld werden en waarvan al die „lasten" 't „handeldrijven" in het recht, de „afpersing" door rechters en advocaten een gevolg was, zag Bentham in de wijze, waarop de rechters bezoldigd werden. De gebrekkige inrichting van de vroegere maatschappij had de gerechtelijke procedure onder de macht gesteld van den rechter in plaats van den wetgever. Als belooning voor zijn arbeid en de uitoefening van zijn macht, ontving hij een honorarium (fee) van den eischer. [2]) Nu geldt van den rechter, evenals van ieder ambtenaar en ieder mensch deze grondwaarheid, dat de goede vervulling van zijn plichten afhangt van de overeenstemming daarvan met zijn eigenbelang. Waar er strijd is tus-

[1]) *Official Aptitude Maximized-Expense Minimized, Works,* V. p.p. 348, 368.

[2]) Vgl. *Rationale of Judicial Evidence, Works*, VII. p. 197

schen belang en plicht, daar zal de plicht moeten wijken voor het belang. Waar de officieele plicht van een ambtenaar in strijd is met zijn eigenbelang, daar zal hij de officieele plicht d. i. het belang van anderen prijsgeven voor zijn eigenbelang, bij iedere gelegenheid, die zich hiervoor aanbiedt. Het „self-preference" beginsel is een absoluut beginsel bij Bentham. Door het beloonen van rechters en andere ambtenaren met een honorarium bij iedere gelegenheid van een bewezen dienst, of voor een geschreven document, wordt hun plicht in lijnrechten strijd gesteld met hun eigenbelang. En dit geschiedt in evenredigheid met den tijd daaraan besteed, of de lengte en aantal documenten. Het is dan in 't eigenbelang van den ambtenaar de documenten te vermeerderen en den tijd te verlengen en het heele systeem van procedure te compliceeren.[1] Uit de wijze van bezoldiging is dus ontstaan het gecompliceerde, technische systeem van de Engelsche procedure. Zoo verklaart Bentham het.

Deze technische procedure, die men verzachtend,

---

[1]) Bentham verhaalt een geval uit zijn ervaring. Pas toegelaten tot de balie, moest hij een zaak behandelen voor een „Master in Chancery". De „Solicitor" stelde een dag vast, maar voegde er bij: „Warrants for our attendance will be taken out for two intervening days, but it is not customary to attend before the third". Hoewel er slechts een zitting was, bracht men drie in rekening. In plaats van het wettig bedrag van 6/8, kreeg de „Master" telkens pd. st. 1.0.0. Bentham beschouwde dit als opzettelijk bedrog. Het was dit en andere dergelijke gevallen „in such immense abundance", die hem aanleiding gaven zijn beroep neer te leggen zoodra hij de toestemming van zijn vader kreeg „I found it more to my taste to endeavour as I have been doing ever since, to put an end to them than to profit by them". *Official Aptitude Maximized-Expense Minimized, Works*, V, 349 n.

doch verleidend, de regelmatige noemde, kenmerkte zich door den overvloed van regelen en formaliteiten, waardoor ze in dichte duisternis gehuld werd. Daarin lag een groote winst voor rechters en advokaten, „the benefit of both branches of the fraternity, professional and official". Vandaar een heele reeks van vondsten ten koste van 't recht. De gerechtshoven werden gescheiden in „Law Courts" en „Equity Courts". De rechtszaken werden verwezen van 't eene hof naar het andere, waardoor de draad van 't getuigenis afgebroken werd en onnoodige kosten en vertraging en ergernis veroorzaakt werden. De partijen werden uitgesloten van de tegenwoordigheid der rechters. De rechtbanken waren buiten bereik door den afstand. De taal der wet was onbegrijpelijk. Vooral sedert de „Normandische verovering" had het technische systeem zich ontwikkeld. Deze gebeurtenis betreurt Bentham als een groote nationale ramp. Hij ziet terug op den tijd der Anglosaxen als op een verdwenen gouden eeuw. Toen heerschte er een natuurlijk systeem van procedure, door en door „democratisch". Een plaatsvervanger van den koning presideerde. De vrije burgers traden op als rechters. De betrokken partijen waren persoonlijk aanwezig en ieder was begeerig zijn eigen zaak bloot te leggen en te verdedigen. En in dezelfde rechtsvergadering van 't vrije volk, waar een zaak begonnen werd, daar werd ze ook geëindigd. Over het heele land verspreid waren er lokale rechtbanken in voldoende nabijheid en aantal. Er bestond geen onderscheid tusschen rechtsgeleerden en volk, tusschen de taal van het recht en de taal van het volk. Bentham

roemt ook de Israelitische rechtspraak om zijn natuurlijken eenvoud, de groote openbaarheid en de eerlijkheid.[1]) Sedert de verovering der Normandiërs werd het anders. De koning stelde rechtbanken in, die voor speciale gevallen over het heele land jurisdictie hadden. Daardoor werd het heele land één groot rechtsgebied voor enkele gerechtshoven. De gebrekkige verkeersmiddelen en de ruwheid van de tijden, maakten de hulp van gevolmachtigden noodzakelijk. En zoo ontstond er onder den naam van „attorneys" en „serjeants" een heele groep van professioneele rechtsgeleerden, die het natuurlijk in hun belang vonden, dit systeem verder te ontwikkelen. Die Normandische rechtsgeleerden verdrongen niet alleen de volksrechtbanken, maar ook de volkstaal. Een soort Latijn en Fransch werd de judicieele taal. Dit was een middel om den invloed van het volk op 't rechtswezen te vernietigen en 't

[1]) Under the Mosaic Code justice was administered at the *gates*. Why at the gates? Even because there was the greatest affluence of passengers: affluence — not of paid, but of gratuitous observers, and thereby inspectors, on the principle above submitted to the Honorable House (d. i. in de *Petition for Justice*). Of factitious expense or delay, in no shape under that system, is any trace visible. Exclusion of parties from judges presence, — unintelligible language — useless written instruments — subornation and practice of lying — cessation of judge's service for six and twelve months together — blind fixation of times for judicial operations — mechanical substituted for mental judicature — useless transference in bandying: add decision on grounds avowedly foreign to the merits — jurisdiction when it should be entire, split and spliced — of any one of all these abominations, not a vestige visible.

Whence now, this difference? Whence, but that the God of Moses was the God of justice; the God of Judge & Co., the Demon of Chicane, *Supplement to the Petitions for Justice, Works*, V. 544.

voordeel van „deskundigen" te vermeerderen. De onkenbaarheid van de „substantive laws" toch is soms de oorzaak van overtreding en de onkenbaarheid van de „adjective laws" geeft het rechtsmonopolie aan de advocaten, de vijanden van 't volksgeluk. [1])

Een gevolg van de onkenbaarheid, duisterheid en twijfelachtigheid van 't technische systeem was de noodzakelijkheid van 't juridische interpreteeren der wetten. Dit hielp mede om 't systeem dieper wortelen te doen schieten en grooter omvang te doen aannemen. Volgens Bentham had het woord interpreteeren in den mond van een jurist een geheel anderen zin dan bij andere menschen. In plaats van den eigenlijken zin en de bedoeling weer te geven, beteekende het de wederrechtelijke uitoefening van wetgevend gezag. Met of zonder 't bedriegelijke voorwendsel de eigenlijke bedoeling van den wetgever weer te geven, cijferde men die bedoeling weg en stelde men een ander wet in de plaats daarvan. Hiermede werd het beginsel van willekeur in 't recht ingevoerd en werd 't wetgevend gezag door den rechter geusurpeerd met een nasleep van kwade gevolgen. Bentham beweert, dat op deze wijze de helft van de Engelsche wet ontstaan is. Men oordeelde naar analogie van vroegere vonnissen over gelijksoortige gevallen. Ieder vonnis van een rechter

[1]) Weinig verbetering zag Bentham in de verandering, in 1731 tot stand gekomen onder invloed van Blackstone, waardoor 't Engelsch hersteld werd als rechtstaal. De technische woorden bleven toch voortbestaan, b.v. felony, larceny, enz. „Blackstone triumphed when upon the translation of the lawyers dog-Latin scriptures into a sort of English, the darkness was but the more visible". *Rationale of Judicial Evidence, Works,* VII, p. 283.

of groep van rechters diende weer tot regel voor een volgend geval. Zoo groeide de „Common Law" — „Judge-made Law" steeds aan en nam steeds toe in onduidelijkheid en onkenbaarheid, een „immense chaos". En de wijze waarop de rechters deze wet maakten, zegt Bentham aan „Ashhurst & Co." was: „Just as a man makes laws for his dog. When your dog does anything you want to break him off, you wait till he does it and beat him for it". [1]) En spottend zegt hij, dit is het systeem, waar men geen woorden van lof genoeg voor vinden kan. Van Coke tot Blackstone roemt men het als „the perfection of reason", „the wisdom of ages".

Met deze „Common Law" hebben we tegelijk een ander euvel, waar Bentham scherp tegen op kwam, het gebruik maken van ficties in de rechtsgeleerdheid. „judge-made law" is „the region of fictions". Hier is alles fictie, behalve de usurpatie van wetgevend gezag. Bentham heeft reeds aangetoond, dat de gansche „Common law" vrucht is van deze usurpatie in het belang van de rechters. Om dit te verdedigen en den schijn van wettigheid er aan te geven, zijn de rechtsgeleerden gedwongen de toevlucht te nemen tot leugen en bedrog. „A fiction of law is a wilful falsehood, having for its object the stealing legislative power by and for hands which could not or durst not openly clain it — and, but for the delusion thus produced, could not exercise it". [2]) Deze opzettelijke vervalsching is dus het groote middel van willekeurige macht, het middel,

[1]) *Truth versus Ashhurst, Works,* V. p. 235.
[2]) *A Fragment on Government, Works,* I. p. 243.

waardoor de rechtsgeleerden de wetten *uitleggen* in overeenstemming met hun „sinister interests”. Voor Bentham, in zijn eenzijdigen ijver, staat het vast, dat in Engeland „lying constitutes the basis of judicial procedure”.[1]) Hij geeft tal van voorbeelden van zulke juridische ficties. Men veronderstelde de afwezigheid van een persoon, die tegenwoordig was en omgekeerd; men veronderstelde het werkelijk bestaan van denkbeeldige personen als borgen „John Doe”, „Richard Roe”; men beschouwde denzelfden persoon als tegelijk levend en gestorven, enz.

Het oordeel van Bentham over het heele rechterlijke systeem is zeer hard. „The whole judicial system, with everything that belongs to it is a perpetual hotbed for the raising a perpetual crop of depredation and oppression in every imaginable shape, with proportionable profit to Judge & Co. as often as it breaks out in the shape of litigation”.[2]) Met onvermoeiden ijver streed hij voor de afschaffing van dit technische systeem van procedure.

Tegenover dit kunstmatig en gekunsteld systeem, geboren uit „sinister interests”, stelde Bentham het *natuurlijke* stelsel van procedure. Hij noemde het ook 't „domestic system”, omdat hij het type daarvan zag in het familieleven. Als twee kinderen een geschil hebben over speelgoed, roept de vader ze beiden in zijn tegenwoordigheid; hij hoort ze beiden aan en spreekt zijn oordeel uit overeenkomstig de feiten. Daarmede is de zaak afgehandeld en de kinderen zijn

---

[1]) *Rationale of Judicial Evidence, Works,* VII. 417.
[2]) *Ibid.,* 172.

met elkaar verzoend. Hier heeft men een voorbeeld van natuurlijke rechtspraak. Ze kenmerkt zich door de afwezigheid van regelen en formaliteiten, evenals de gezondheid zich kenmerkt door de afwezigheid van ziekte en de vrijheid door de afwezigheid van dwang. Op de meest directe en doelmatige wijze, zonder aflegging van den eed, tracht men de feiten aan beide kanten van 't rechtsgeding in 't helderste licht te stellen en op grond van die feiten velt men 't vonnis. Zooveel mogelijk tracht men noodeloos lijden van onschuldigen, armen en verdrukten te voorkomen en alleen de schuldigen te treffen. Het rechtswezen wil Bentham democratiseeren. „The fountain of justice is the nation, through the channel of the legislature. Justice shall not be administered in the name of the king, or any single person." [1]) Daarom wil hij de grootst mogelijke openbaarheid in de rechtbanken als middel van publieke contrôle op de rechtspraak. Daarom wil hij de volkstaal als de taal van het recht. Daarom wil hij den grootsten eenvoud in de procedure en de rechtsgelijkheid van allen. Daarom wil hij de eenvormigheid van de rechtbanken en de enkele rechter met vast salaris, die de volle verantwoordelijkheid voor zijn vonnis dragen kan. Bereikt men dit alles, dan heeft men den besten waarborg voor de grootste intellectueele, moreele en actieve geschiktheid der rechtsambtenaren en tegelijk een minimum van ergernis, vertraging en onkosten. Want „Official aptitude maximised" is tegelijk „expense minimised". [2])

[1]) *Draught of a Code for the Organization of the Judicial Establishment in France, Works,* IV, p.p. 287, 305.

[2]) *Works,* V. p.p. 265 et seq.

Met de afschaffing van het technische stelsel van procedure en de invoering van het natuurlijke, is men reeds een groote stap nader aan het groote doel van het sociale utilisme. Dat hoogste doel van staat en wetgever kan echter niet bereikt worden zonder de hervorming van de „substantieve" wetten zelf en een wetgeving op utilistischen grondslag. „The ultimate utility of the adjective laws will therefore depend altogether upon the utility of the substantive laws.... Unless the substantive law be conformable to the greatest happiness of the community, the use made of the body of adjective laws on that occasion cannot be conformable to that same end". [1]).

Volgens het beginsel van 't utilisme kan het doel van de wetgeving geen ander zijn dan het geluk van de maatschappij. Dat hebben we reeds gezien. Ook hebben we gezien, dat het grootste geluk van de maatschappij is het grootste geluk van het grootste getal individuen, en dat de zorg voor zijn eigen geluk aan 't individu zelf overgelaten moet worden. Hieruit volgt reeds de taak van den wetgever. Hij moet slechts 't individu beschermen tegen lijden („onlust, „pain"). Iedere wet is op zich zelf een beperking van de individueele vrijheid en iedere beperking van de vrijheid gaat gepaard met een natuurlijk gevoel van onlust in meerdere of mindere mate. Iedere wet is dus op zich zelf een kwaad en dit is een genoegzame reden tegen de wet, indien er geen gewichtiger reden voor de wet bestaat, indien het voordeel van de wet niet grooter is dan het nadeel.

[1]) *Principles of Judicial Procedure, Works,* II. p. 6.

Met de taak van den wetgever is ook zijn methode aangewezen. In de bevordering van het grootste geluk voor 't grootste getal moet hij zich laten leiden door de ervaring en de waarneming. Hij moet alleen op de lust- en onlustgevolgen letten en als een koopman zijn inkomsten en uitgaven, zoo moet hij die gevolgen nauwkeurig balanceeren. Van de predomineerende gevolgen hangt het karakter van de wet af. „Every legislator and writer on legislation who understands his business, proceeds in his accounts as a merchant does in his: has a debtor side as well as a creditor and neglects not any more to make his entries on one side than on another". [1])

Van het standpunt van den wetgever laat het geluk zich onder vier gezichtspunten beschouwen: bestaansmiddelen, overvloed, gelijkheid en zekerheid. „Investigating more distinctly in what that happiness consists we shall find four subordinate ends: subsistence, abundance, equality, security". [2]) Alle wetgevende arbeid heeft zich rondom deze vier punten te concentreeren, de bestaansmiddelen te verzekeren, overvloed voort te brengen, de gelijkheid te bevorderen en de zekerheid te handhaven. Hoewel ze theoretisch gescheiden zijn, vallen ze dikwijls praktisch samen en dezelfde wet kan ze dus alle tegelijk dienen. Het kan echter ook gebeuren, dat ze onderling in strijd komen. Zoo kan de gelijkheid een verdeeling van den rijkdom vorderen, die onvereenigbaar is met de zekerheid. In

---

[1]) *Rationale of Judicial Evidence, Works,* VII. p. 401.

[2]) *Theory of Legislation.* Translated from the French of Etienne Dumont. By R. Hildreth, London, 1908, p. 96.

zulke gevallen moet aan het eene of andere doel de voorrang toegekend worden. De middelen van bestaan, de overvloed en de gelijkheid hebben slechts op het tegenwoordige betrekking, terwijl de zekerheid ook de toekomst omvat en de noodzakelijke voorwaarde is voor 't verwerkelijken der andere doeleinden. De zekerheid verdient dus in gevallen van strijd den voorrang in de wetgeving.

Wat de *bestaansmiddelen* en den *overvloed* betreft, met betrekking tot deze heeft de wetgeving een negatieve taak. Ze moet slechts den arbeid en de vruchten van den arbeid beschermen tegen aanslagen van buiten en verder vrij laten. De natuur zelf zorgt voor motieven van voldoende kracht om de bestaansmiddelen te verwerven. Behoeften en bevrediging, onafscheidelijk verbonden met onlust en lust, zijn in dit opzicht doelmatiger dan de beste wetgeving. Waar de kracht van de physieke sanctie dus genoegzaam is, daar is de politieke sanctie overbodig. De overvloed is slechts 't gevolg van de voortgaande werking van dezelfde oorzaken, die de bestaansmiddelen waarborgen. „Wants, enjoyments, those universal agents of society, having begun with gathering the first sheaf of corn, proceed to build magazines of abundance, always increasing but never filled". [1]) Het ingrijpen van de regeering is dus nutteloos en schadelijk, daar alle dwang of beperking van de vrijheid een vermindering van 't geluk tengevolge heeft.

De rijkdom van de maatschappij is de rijkdom van de individuen, die de leden der maatschappij uitmaken. De regeering moet aan de individueele leden de

[1]) *Theory of Legislation,* p. 101.

grootst mogelijke vrijheid geven in al hun economische verhoudingen. De utilistische wetgever stelt het zich derhalve ten doel om alle belemmeringen op handel en nijverheid uit den weg te ruimen. In alle phasen van het economisch proces in de maatschappij wil Bentham de grootste vrijheid van 't individu. Vrijheid van contractsluiting, van binnen- en buitenlandschen handel is en noodzakelijk uitvloeisel van 't sociale utilisme. In 't „*Defence of Usury*" [1]) tracht Bentham aan te toonen hoe onstaatkundig het is door wettelijke bepalingen de rentestandaard vast te stellen. In dit opzicht gaat hij zelfs verder dan Adam Smith met wien hij het over 't algemeen eens is. Hij verdedigt de stelling: dat geen minderjarige, die normaal is, vrij en welbewust handelt, er in verhinderd moet worden om op de meest voordeelige wijze een leening te sluiten, evenmin behoort hij, die 't geld leent, er in verhinderd te worden zijn eigen voorwaarden te stellen. Wat dus de maximisatie van den rijkdom betreft, als onderdeel van de maximisatie van 't geluk, moet het beginsel van de regeering zijn: „Be quiet", „Laissez faire". Dit zet Bentham meer uitvoerig uiteen in „*A Manual of Political Economy*". [2]) Al wat de industrie noodig heeft is de zekerheid en de vrijheid. „The request which agriculture, manufactures, and commerce present to governments, is modest and reasonable as that which Diogenes made to Alexander." „Stand out of my sunshine". „We have no need of favour — we require only a secure and

---

[1]) *Works,* III. p.p. 1 et seq.

[2]) *Ibid.,* III. p.p. 32 et seq.

open path". [1]) Uitzonderingen worden alleen dan toegelaten als 't voordeel overwegend is.

In deze beginselen ligt duidelijk de kern van de latere „Manchester school", die van zooveel belang in 't politieke leven van Engeland geworden is door den invloed van mannen als Cobden en Bright. [2])

Over de *gelijkheid* spreekt Bentham met de grootste omzichtigheid. Hij verwerpt de abstracte gelijkheid, die op de rechten van den mensch gegrond is. In Frankrijk trachtte men die door de Revolutie te verwezenlijken en in Engeland werd zij door Thomas Paine en de vroegere radicalen verkondigd. Ook de Amerikaansche „Declaration of Rights" beschouwt Bentham als een „hodge-podge of confusion and absurdity in which the thing to be proved is all along taken for granted". [3]) De grootste fout daarvan acht hij de veronderstelling van natuurlijke rechten als uitgangspunt, zonder 't minste bewijs voor hun bestaan en de verdediging daarvan door „vague and declamatory generalities". Bentham wil geen natuurlijke rechten, geen „declamations" en „vague generalities". Hij wil bewijzen, hij wil feiten. De gelijkheid, die hij wil, is dus geen *abstracte gelijkheid*, maar een *praktische gelijkheid*, [4]) die steunt op de psychologische feiten van lust en onlust.

[1]) *A Manual of Political Economy, Works,* III. p. 35.

[2]) Vgl. Roylance Kent, *l. c.* p.p. 377 et seq. Benjamin Kidd, *Principles of Western Civilisation,* London, 1908, p.p. 21 et seq.

[3]) *Works,* X. p. 63.

[4]) Wat Bentham in dit verband met gelijkheid bedoelt, is de economische gelijkheid, gelijkheid ten opzichte van de „distribution of property". — *Theory of Legislation,* p. 97 n.

De utiliteit van deze praktische gelijkheid verdedigt Bentham door de volgende stellingen: iedere hoeveelheid bezitting vertegenwoordigt een zekere hoeveelheid van geluk, een grooter bezitting vertegenwoordigt ook een grooter geluk, afgezien van de persoonlijke geluksvatbaarheid, de uitwendige omstandigheden en de reeds gevestigde verwachtingen. Doch, hoe grooter reeds de bezitting van een persoon is, hoe kleiner is de geluksvermeerdering bij ieder successieve, gelijke, bezitsvermeerdering. De vermeerdering van 't geluk is dus niet in evenredigheid met de vermeerdering van bezitting. Plaatst men aan den eenen kant duizend boeren, die ieder iets meer bezitten dan ze noodig hebben om te leven en aan den anderen kant een vorst, die evenveel bezit als al de boeren samen. Niemand zal kunnen volhouden, dat het geluk van den vorst even groot is als dat van al de boeren samen, misschien niet eens tweemaal zoo groot. Op grond van deze „pathologische" wetten,[1]) komt Bentham tot de gevolgtrekking „So far as is consistent with security the nearer to equality the distribution is, which the law makes of the matter of property among the members of the community the greater is the happiness of the greatest number: and accordingly this is the proposition which, so far as can be done without preponderent prejudice to security ought, at all times and in all places to be established and maintained".[2]) Wil men echter de gelijkheid bevorderen door een gelijke verdeeling van den rijkdom, zonder te letten op de hoogere waarde van de securiteit, dan

[1]) *Theory of Legislation,* p. 102.

[2]) *Constitutional Code, Works,* IX, p. 18.

stuit men op allerlei praktische bezwaren. Veronderstel dat de meerbezittende 1000000 pd. st. heeft en de minder bezittende 10 pd. st. Neemt men nu van den rijke 1 pd. st. weg om aan den arme te geven, dan is in dit geval de winst aan geluk grooter dan 't verlies. Maar is 't verschil in bezitting slechts gering dan verandert de zaak. Door dan van den een weg te nemen en aan den ander te geven, kan 't verlies aan geluk de winst beduidend overtreffen, want de mensch is meer gevoelig voor verlies dan voor winst. Als men alleen de gevolgen van de eerste orde in aanmerking neemt d. i. 't niet bezitten en de smart van 't persoonlijk verlies, dan geeft Bentham toe „that on the supposition of a new constitution coming to be established with the greatest happiness of the greatest number for its end in view, sufficient reason would have place for taking the matter of wealth from the richest and transferring it to the less rich till the fortunes of all were reduced to an equality, or a system of inequality so little different from perfect equality that the difference would not be worth calculating". [1]) Als men echter mede in rekening brengt de gevolgen van de tweede en derde orde d. i. 't gevaar van te verliezen en de vrees daarvoor, die zich over de heele maatschappij kunnen verbreiden en de verlamming van den ondernemingsgeest en daardoor van arbeid en industrie ten gevolge kunnen hebben, dan is 't resultaat omgekeerd. In plaats van de maximisatie van 't geluk, krijgt men dan vooreerst de algemeene vernietiging daarvan en daarna ook de ondermijning

[1]) *Pannomial Fragments, Works,* III. 230.

van 't bestaan zelf. Bentham wil dan ook 't gelijkheidsbeginsel, als onderdeel van 't hoogste doel der, wetgeving, opgevat hebben als „the minimization of inequality", „the inequality minimizing principle" [1]) van de wetgeving. Hij wil dit doel aan den tijd overlaten en wil een langzaam voortgaande ontwikkeling in de richting van gelijkheid. Wat 't gelijkheidsbeginsel wel eischt, al gaat het ten koste van al de andere leden der maatschappij, is de maximisatie van het loon der arbeiders. Zij immers maken de groote meerderheid uit van de maatschappij.

De economische gelijkheid van allen is de noodzakelijke veronderstelling en consequentie van 't sociale utilisme. Of men daartoe komt door een systematisch communistische wetgeving, dan wel of de tijd en de ontwikkeling der maatschappij langzamerhand daartoe leidt, maakt niet veel verschil. Het doel, dat bereikt wordt is hetzelfde.

Bentham tracht aan deze consequentie te ontkomen door het hooger beginsel der zekerheid, der „security". Het voornaamste doel van den wetgever met het oog op 't grootste geluk voor 't grootste getal is de zekerheid. [2]) Hierin ziet Bentham het specifiek kenmerk van de beschaving en de edelste vrucht der wet. Zonder de wet is er geen zekerheid en dus ook geen waarborg voor bestaansmiddelen en voor overvloed. Om het groote voordeel der wet duidelijk in 't licht te stellen verwijst hij naar den toestand van de primitieve volken. In de opvatting van dezen

---

[1]) *Pannomial Fragments, Works,* III. p.p. 224, 230.

[2]) *Theory of Legislation,* p. 109.

toestand toont Bentham zich op nieuw een geestverwant van Hobbes te zijn. Voortdurend bedreigd door den hongersnood, die soms heele stammen vernietigt, bestaat er een bittere strijd om 't bestaan. Die strijd veroorzaakt de wreedste oorlogen en maakt den mensch tot een verslindend dier voor zijn medemensch, „Homo homini lupus", in een toestand van „bellum omnium contra omnes". In tijden van oorlog en revolutie als de wetten der zekerheid opgeheven zijn, krijgt men bijna een herhaling van dezen toestand. In weinige oogenblikken worden de vruchten van jarenlangen arbeid verwoest. Tegenover deze ruwe toestanden, zoo rijk aan ellende en arm aan geluk, staat die, waarin de wet heerschappij voert. Ook dan nog is er bedrog en ongerechtigheid, die in 't verborgene de vruchten van den arbeid willen genieten, zonder daarvoor te werken; ook dan nog zijn er vele vijanden van vlijt en arbeid. Doch de wet met haar straffen en belooningen biedt aan een ieder de bescherming van zijn arbeid en de vruchten daarvan. Allen genieten de zekerheid, die de wet biedt.

De psychologische grond voor 't nut dezer zekerheid het verband daarvan met de lust en onlust, vindt Bentham in de *verwachting* (expectation). In dit feit ligt de groote belangrijkheid van dit beginsel. In zijn vatbaarheid voor lust en onlust is de mensch niet beperkt tot het tegenwoordige. Hij heeft reeds een voorloopige ondervinding van toekomstig geluk of smart. Dit ligt in het wezen van de verwachting. „Expectation is a chain which unites our present

[1]) *Theory of Legislation,* p. 111.

existence to our future existence, and which passes beyond us to the generation which is to follow. The sensibility of man extends through all the links of this chain".[1]) Het beginsel der zekerheid eischt nu, dat de verwachtingen, door de wet in 't leven geroepen, ook door de wet gewaarborgd zullen zijn. Waar dit het geval niet is, daar is teleurstelling, smart, kwaad, het gevolg. Passen wij dit beginsel toe op den eigendom of 't privaatbezit, dan komt de beteekenis er van nog helderder aan den dag. B e n t h a m ontkent het bestaan van een natuurlijk eigendom. Door deze ontzegging van alle natuurrechten aan den primitieven mensch streeft hij zelfs H o b b e s voorbij. Wel is er in de natuurstaat een natuurlijke verwachting, nut te zullen trekken uit zekere voorwerpen, die men in zijn bezit heeft. Maar de grond van deze verwachtingen is de persoonlijke kracht. Zoolang iemand de sterkste is, kan hij zich het genot van die voorwerpen verzekeren. Het aantal dezer gevallen is echter zeer beperkt en zulk een primitief eigendom is zoo onzeker, dat men het niet als zoodanig kan beschouwen. Zoodra er echter de geringste overeenkomst bestaat om de bezitting van anderen te respecteeren, dan is de wet in beginsel ingevoerd. Wat hier in beginsel aanwezig is, treedt in de beschaafde maatschappij op den voorgrond. Eigendom en de wet, die de zekerheid van 't eigendom waarborgt, komen tegelijk te voorschijn en worden tegelijk vernietigd. Nu is 't bezit niets anders dan de basis van verwachtingen, n.l. de verwachtingen van genot en voordeel, verbonden aan het voorwerp onzer

[1]) *Theory of Legislation,* p. 111.

oezitting „The idea of property consists in an established expectation, in the persuasion of being able to draw such or such an advantage from the thing possessed, according to the nature of the case". [1]) De zekerheid is in wezen niets anders dan de handhaving van de verwachtingen, die gegrond zijn op de wetten. De afsluiting en bebouwing van een stuk land in de zekere verwachting de vruchten van zijn arbeid te genieten, is alleen mogelijk door de zekerheid der wet. Daarin liggen dan ook de motieven tot vlijtigen arbeid.

Nu voelt Bentham een bezwaar. De vraag kan zich voordoen of de zekerheid van 't privaatbezit niet slechts voor de bezittende klasse voordeelig is, maar tevens zeer drukkend voor de bezitsloozen. Is het grootste getal dan niet veel meer ongelukkig in een maatschappij, die op 't privaatbezit rust? Een maatschappij, waar 't privaatbezit niet gewaarborgd is, staat voor Bentham gelijk met den natuurtoestand. De armoede is niet het gevolg van de wetten, die 't privaatbezit beschermen, maar is de natuurtoestand. In dien toestand leeft men bij den dag en krijgt niets zonder gevaarvolle inspanning. Veel beter is 't lot van den arme in de beschaafde maatschappij. De arbeid is meer geregeld, 't loon is zekerder, de toestand van de vrouw is beter, 't kind en de grijsaard zijn beschermd en het cijfer der bevolking neemt sneller toe. Alle klassen der maatschappij hebben voordeel van de sociale orde, die op 't privaatbezit rust. Het overwicht van geluk ligt dus niet aan den kant van den natuurtoestand, zooals Rousseau beweerde.

[1]) *Theory of Legislation,* p. 112.

Bentham erkent, dat het recht van privaateigendom dikwijls misbruikt wordt en soms een wapen is in de hand van tirannie. Maar hij ontkent de bewering van Beccaria, dat 't privaatbezit een vreeselijk en wellicht onnoodig recht is. Deze stelling ondermijnt de sociale orde. Niet het beginsel van privaatbezit is gevaarlijk, maar de algemeen menschelijke begeerte om te genieten zoo spoedig mogelijk en liefst zonder inspannenden arbeid. „It is that desire which is terrible; since it arms all who have not against all who have. The law which restrains that desire is the noblest triumph of humanity over itself" [1])

Krachtens het verband van 't beginsel der zekerheid met de verwachtingen en met het geluk eischt het overal behoud van de actueel bestaande verdeeling van den rijkdom, hoe verschillend van aard en lustgevolgen ze ook moge zijn. Men kan geen andere verdeeling tot stand brengen dan door onteigening en dit zou zijn de ondermijning van de algemeene zekerheid met de gevolgen van vrees, gevaar en verlamming der industrie. Waar derhalve de zekerheid en de gelijkheid met elkander in strijd zijn, daar moet men de gelijkheid prijsgeven. De zekerheid is de basis van 't leven; bestaan, overvloed, geluk, alles hangt daarvan af. De gelijkheid is slechts ondergeschikt en de volkomen gelijkheid is absoluut onmogelijk. Onteigening met het doel de gelijkheid te bevorderen is dus een onherstelbaar kwaad. Tegen 't communisme merkt Bentham op, dat zonder de bescherming van 't privaatbezit er geen voldoende motieven zijn voor

[1]) *Theory of Legislation,* p. 114.

arbeid, vlijt en spaarzaamheid. „In such an order of things there would be only one wise course for the governed — that of prodigality; there would be but one foolish course — that of industry" [1]). Hij geeft wel toe, dat uit godsdienstig enthousiasme of uit verwante oorzaken, kleine vereenigingen tot stand kunnen komen, die het communisme als grondbeginsel huldigen. Doch de regel is, dat er spoedig twee klassen ontstaan, de fanatieken, die in allerlei ondeugden van 't bijgeloof vervallen en „lazy rogues", die op de anderen leven. Hij wijst op de practische bezwaren aan zulk een „levelling system" verbonden. Het zal een drukkend inquisitiestelsel noodzakelijk maken om voortdurend de gelijkheid te bewaken en te herstellen en te voorkomen, dat de een zijn werk niet op de schouders van een ander legt. De straf zal de plaats moeten innemen van den vrijen arbeid en de natuurlijke belooning. En hoe zal de verdeeling van den arbeid zijn? Wie zal het minste werk moeten verrichten? Hij beschouwt het als een onrechtvaardig systeem, dat alleen gehandhaafd kan worden door middel van politieke en godsdienstige slavernij.

Bentham moet natuurlijk alle moeite doen om het communisme te bestrijden, om aan eene noodzakelijke consequentie van zijn eigen stelsel te ontkomen. Vooral in verband met zijn staatsleer heeft men hem dikwijls verweten, dat zijn doel is „subversion of the rights of property" en „anarchy". Met kracht bestrijdt hij deze beschuldigingen in zijn *„Radicalism not Dangerous"*. [2])

[1]) *Theory of Legislation,* p. 121.
[2]) *Works,* III. p.p. 599 et seq.

Er is echter niet altijd strijd tusschen de zekerheid en de gelijkheid. De verwachtingen van 't individu houden op met den dood en daarmede ook de behoefte aan de zekerheid. Hier is een gelegenheid voor den wetgever om in te grijpen zonder schade aan 't geluk. Hij kan het successierecht zoo beperken, dat hij de opeenhoping van rijkdom in de handen van enkelen voorkomt en alzoo voortgaat in de richting van de gelijkheid. Welke motieven er dan zullen zijn om meer op te sparen dan men voor zijn persoonlijk gebruik noodig heeft, waar geen natuurlijke en naverwante opvolgers zijn, zegt Bentham ons niet.

Ook de vereffening van andere sociale ongelijkheden wil Bentham aan een langzaam proces overlaten. Reeds ziet hij bij 't volk, waar de landbouw, handel en nijverheid bloeit, een ontwikkeling in de richting der gelijkheid. Waar de wet geen monopoliën begunstigt, den handel en de nijverheid vrijlaat, daar ziet hij, zonder revolutie of wettelijk ingrijpen, steeds een grooter wordend getal menschen opklimmen tot de bezittende klassen en een steeds toenemende gelijkheid. Dit is het noodzakelijk gevolg, zegt Bentham, van de gewoonten, geworden onder armoede en rijkdom. De rijken zijn over 't algemeen ijdel en verkwistend en willen genieten zonder arbeid. De armen zijn gewoon aan ontbering, vinden genot in spaarzaamheid en vlijt. En zoo komt er al meer en meer gelijkheid. „Thus we may conclude that Security, while preserving its place as the supreme principle leads indirectly to Equality; while equality, if taken

as the basis of the social arrangement, will destroy both itself and security at the same time". [1])

Hoe lijnrecht deze opvatting van den ontwikkelingsgang der maatschappij staat tegenover de socialistische, blijkt duidelijk uit een vergelijking met de eerste paragraaf van het „*Erfurter Programma*". [2]) Volgens deze opvatting van het economisch proces der maatschappij, die rust op 't privaatbezit en de vrije concurrentie, zakt een al grooter wordend getal menschen af tot 't proletariaat, terwijl de rijkdom zich ophoopt in de handen van een steeds kleiner wordend aantal kapitalisten. De arbeidsmiddelen worden gemonopoliseerd in de handen van dit kleine getal kapitalisten en grootgrondbezitters, die alle voordeel trekken van de grootere productiviteit van den arbeid. Voor 't proletariaat en de verdwijnende middelklasse, de kleine burgers en boeren, beteekent dit proces een stijgende toeneming van de onzekerheid van 't bestaan, meerdere ellende, druk, knechtschap, vernedering en uitsluiting. Volgens Bentham waarborgt dus 't privaatbezit de zekerheid van 't bestaan, de vermeerdering van den nationalen rijkdom en is het de geleidelijke weg tot gelijkheid. Volgens Marx daarentegen leidt 't privaatbezit tot toenemende onzekerheid van bestaan, tot nationale verarming en grootere klassentegenstelling.

Het sociale utilisme kenmerkt zich door zijn relativiteit. Het is een systeem van compromis. Men moet overal berekenen en aan den kant, waar het hoogste

---

[1]) *Theory of Legislation,* p. 123.

[2]) Vgl. Karl Kautsky, *Het Erfurter Program.* Bewerkt naar de 5e Duitsche uitgave door C. van Gelder, 2e druk, Amsterdam, 1909, p. 19.

cijfer is, daar is de waarheid en de waarde. Zoo wil Bentham ook geen volstrekte zekerheid maar een praktische. Daardoor vindt hij ruimte voor de verplichte bijdragen tot de onkosten van den staat.[1]) Wijl deze bijdragen door een wettelijk stelsel geregeld worden, hebben ze alleen het kwaad van de eerste orde ten gevolge. Het is de opoffering van de zekerheid om de grootere zekerheid te handhaven. De staat, die de minste opofferingen vordert is de beste. Deze opofferingen moeten beperkt blijven tot wat absoluut noodzakelijk is voor de bescherming tegen binnen- en buitenlandsche vijanden, voor leger en vloot, voor de politiemacht en de administratie van het recht.

Hetzelfde voorbehoud geldt ook van andere takken van zekerheid. De rechten van den persoon en van de eer kunnen niet gehandhaafd worden dan door het strafrecht en het strafrecht kan niet uitgevoerd worden dan ten koste van den persoon en de eer.

Als twijfelachtige gevallen, waarin voorziening moet gemaakt worden door verplichte bijdragen, noemt Bentham de armenzorg, de openbare eeredienst, de bevordering van kunsten en wetenschappen.

De Armenzorg. De economische positie van de groote meerderheid der bevolking, de arbeidersklasse, is altijd onzeker, ook bij de grootste sociale welvaart. Ziekte, natuurlijke rampen, handelscrisissen, kunnen ze ieder oogenblik in ellende storten. Vooral het kind en de ouderdom zijn blootgesteld aan veel gebrek en lijden. Voor de bestrijding dezer kwade dagen zijn er, onafhankelijk van de wetgeving, slechts twee middelen,

---

[1]) *Theory of Legislation*, p. 124.

de spaarpenningen en de philanthropie. „If these two resources would always suffice, we ought, by all means to avoid any legal interference for the succour of the poor. A law which offers to indigence an aid independent of industry is, to a certain extent, a law against industry — or at least against frugality". [1]) De motieven tot arbeid en spaarzaamheid zijn behoefte en vrees voor toekomstige behoefte. Neemt men deze motieven weg, dan bevordert men de luiheid en de verkwisting. Dit beschouwt Bentham als het groote bezwaar tegen inrichtingen voor armen. Hij is er echter van overtuigd, dat de genoemde middelen niet toereikend zijn. Men kan niet verwachten dat iemand, die alle kracht moet inspannen om in de dagelijksche behoeften te voorzien, nog sparen kan. Slechts een zeer gering aantal arbeiders verdienen iets meer dan ze elken dag noodig hebben en door onnadenkenheid („an error of logic") sparen ze niet op. Ook de philanthropie heeft haar gebreken. Ze is een ongelijke verdeeling van de lasten, want terwijl de meest humane en deugdzame leden der maatschappij vrijwillig bijdragen om den nood van anderen lenigen, weigeren de gierigen. Zoo wordt de zelfzucht bevorderd aan den eenen kant en aan den anderen kant de humaniteit, „that first of virtues" gestraft. Een groot bezwaar tegen de philanthropie ligt in de verdeeling van de bijdragen, de onderscheiding tusschen werkelijke behoeftigen en onbeschaamde, lage bedelaars. Met het oog op deze praktische bezwaren legt Bentham het algemeen beginsel neer, dat de wetgever een geregelde armenbe-

[1]) *Theory of Legislation*, p. 128.

lasting moet heffen, terwijl dan onder de armen te verstaan zijn alleen zij, die het noodzakelijke behoeven. Dit rechtvaardigt hij door de bewering dat de smart, die gelenigd moet worden, grooter is, dan het verlies door verplichte bijdragen geleden.

De openbare Eeredienst. De godsdienst staat voor Bentham op gelijke lijn met de gevangenis, de politiemacht en de administratie van 't recht. Terwijl deze de politieke sanctie handhaven, moet de godsdienst zorg dragen voor de religieuse sanctie. De godsdienst is de voor- en achterhoede van de wet en de eeredienst is dus een onderdeel van den algemeenen veiligheidsdienst en moet als zoodanig door den staat ondersteund worden. Uit dit oogpunt kunnen zelfs zij, die de waarheid van den godsdienst ontkennen, niet weigeren tot zijn onderhoud bij te dragen, want ook zij deelen in het nut daarvan. Bentham wil niet de ééne kerk boven de andere bevoorrechten, maar wil ze allen steunen. Hij beschouwt het als een dubbele verbreking van de zekerheid, een volk te verbieden de openbare belijdenis van zijn eigen godsdienst en het tegelijk te verplichten bij te dragen voor een godsdienstige belijdenis, die zij niet erkennen. De geschiedenis van Ierland heldert dit op.

Het zou echter niet meer dan een consequente toepassing van zijn beginselen zijn, als men tot het besluit komt, dat allen moeten bijdragen tot de kerk van de meerderheid van de leden der maaatschappij. Immers in het utilistische systeem is de stem der meerderheid in alle zaken beslissend.

Kunsten en Wetenschappen. Nuttige kunsten en wetenschappen laat Bentham buiten beschouwing.

Het spreekt vanzelf, dat deze door publieke bedragen gesteund moeten worden. Maar hij stelt zich de vraag of we verplicht zijn bij te dragen tot de bevordering der fraaie kunsten? Daar de uitgaven voor dit doel in vergelijking met de noodzakelijke bijdragen zeer gering zijn, en daar alles tegelijk ingevorderd kan worden, veroorzaakt die kleine som geen merkbaar gevoel van verlies. Verder pleit er voor, dat de fraaie kunsten in een land, het vreemdelingenverkeer begunstigen en alzoo een bron van inkomsten en nut worden. Toch wil hij de bevordering der fraaie kunsten liever overlaten aan vrijwillige bijdragen. Hij wijst op het misbruik van theater en circus te Athene en Rome. Hij voegt er echter niet bij, dat het volk te Rome niet alleen riep om spelen, maar ook om brood!

Onder de meer sprekende voorbeelden van aanvallen op de zekerheid noemt Bentham ongelijke belastingen, belastingen op nijverheid, levensbehoeften, proceshandelingen, de kunstmatige verhooging van de geldswaarde, de verlaging van de rentevoet, de opheffing van pensioenen en ambten zonder schadeloosstelling, de ontbinding van kloosters, enz.

Bentham wijst op den grooten invloed van opvoeding en onderwijs op de vorming van politieke begrippen en de opvatting van rechtsbeginselen. Niets is onverschillig op het gebied van de politiek, wat niet onverschillig is op het gebied van de zedelijkheid. Slechte dingen goed te praten is een vervalsching van het zedelijk besef en leidt tot verkeerde politieke beginselen. Een vruchtbare bron hiervan is de onjuiste voorstelling van de geschiedenis. Volgens Bentham

tracht men vooral in de oude geschiedenis te verontschuldigen de aanslagen op de zekerheid, die onverdedigbaar zijn. „The altar of the public good demands barbarous sacrifices as little as the altar of te Divinity".

Daar het „algemeen belang" een abstractie is, afgeleid uit de individueele belangen, moet de wetgever altijd de individueele belangen in het oog vatten. De individueele belangen zijn de werkelijke belangen. De souvereiniteit van den individu is het middelpunt van Bentham's gedachtenkring.

Na deze uitvoerige analyse zien we duidelijk op welke grondslagen een utilistische wetgeving rusten moet. De hoofdzaak is de zekerheid en het groote gewicht daarvan volgt uit de lust en onlust in verband met de verwachtingen. Om deze utilistische wetgeving te verwezenlijken, stelt Bentham zekere praktische voorwaarden, waaraan ze voldoen moet.

De eerste en moeilijkste voorwaarde is, dat *de wetten aan de verwachtingen moeten voorafgaan.* [1]) Geen geslacht is een tabula rasa ten opzichte van verwachtingen. Zelfs in den natuurstaat is er de verwachting, te behouden en te genieten wat men heeft. Allerlei oude wetten en gebruiken geven aan de verwachtingen van ieder geslacht een zekere richting. Een wetgeving, die een nieuwe orde tot stand tracht te brengen, gaat er tegen in. Als een wet, die tegen den stroom van verwachtingen indruischt, beslist noodzakelijk is voor 't algemeen belang, dan moet de tijd bemiddelend optreden. Zulk een wet moet niet dadelijk in werking komen, maar 't nieuwe geslacht met zijn verwachtingen voor

[1]) *Theory of Legislation,* p.p. 148 et seq.

de nieuwe orde voorbereiden. Als we ons herinneren, dat Bentham de Engelsche „Common Law" beschouwt als feitelijk een „ex post facto" wet, dan begrijpen wij hoe weinig ze aan deze voorwaarde voldoet.

De tweede voorwaarde is, dat de wetten *bekend zullen zijn.* Hoe meer ze in overstemming zijn met de reeds bestaande verwachtingen, die het gevolg zijn van vroegere gewoonten, des te beter is de kans op algemeene bekendheid. In kiem toch zijn ze reeds aanwezig in den geest van 't publiek, als zij de sanctie van den wetgever verkrijgen. Daar de verwachtingen zich als vanzelf richten op de meest belangrijke zaken, 't leven, de bezitting, de eer, enz., zoo is er een zekere eenheid van opvatting met betrekking tot de misdaden, die met deze zaken in verband staan. Er is dus een groep van algemeene misdaden, waarvan men een algemeene bekendheid kan veronderstellen. Geen overtreder is derhalve vrij te pleiten wegens onbekendheid met de wetten, die deze algemeene misdaden betreffen, b.v. moord, diefstal, enz.

Indien we ons niet vergissen, doet Bentham hier evenals elders, waar hij spreekt van *natuurlijke* verwachtingen, een beroep, zij het dan ook onbewust, op een *natuurlijken* aanleg in den mensch, waardoor deze recht en onrecht, goed en kwaad van elkander kan onderscheiden. Daardoor komt hij in strijd met zichzelf, want hij begint met een zedelijk blanco.

Een derde voorwaarde is, dat de wetten *consequent* zullen zijn. Deze voorwaarde hangt nauw samen met de voorafgaande. Hoe meer samenhangend de wetten zijn, hoe eenvoudiger en gemakkelijker het is, ze te kennen. De eene wet roept dan als vanzelf een over-

eenkomstige voor den geest. Hoe minder uitzonderingen, en gecompliceerde qualificaties des te beter. Een goed voorbeeld van gebrek aan consequentie levert de Engelsche „Common Law" — fruit of too superstitious a respect for antiquity"!

De vierde voorwaarde is, dat de wetten *overeen zullen komen met het beginsel der utiliteit.* Dit is het centrale punt, waarop alle verwachtingen gericht zijn. De wetten moeten altijd vergezeld zijn van een doorloopende „Rationale", om het verband van iedere bepaling aan te toonen met de lust en de onlust. Toevallig, maar voorbijgaand, kan het geval zich voordoen, dat een wet in overeenstemming met de utiliteit is, hoewel zij met de meening van den dag strijdt. Zoodra men de utiliteit duidelijk aantoont, zal echter, de tegenstand verdwijnen.

De wetten moeten een *systeem* vormen. Ook dit draagt bij tot de betere en meer gemakkelijke bekendheid daarmede. Stijl en methode moeten zoo eenvoudig mogelijk zijn. Het wetboek moet een populair handboek zijn, zoodat allen het kunnen gebruiken en in twijfelachtige gevallen kunnen raadplegen zonder de hulp van „advocaten" en de noodzakelijkheid van „uitleggen".

De wetten moeten gemakkelijk en zeker *uitvoerbaar* zijn. Hierin ligt voor een groot deel de kracht van de wet. Hoe gemakkelijker een wet ontdoken kan worden, des te geringer is de overeenkomst met de utiliteit. Allerlei verbodsbepalingen op het gebied van den handel zondigen tegen dit beginsel. „A multitude of rules easily eluded form so to speak, a lottery of immorality in which individuals stake their money

against the legislator and the custom house"! [1]) Hoe meer de wetten met de bestaande verwachtingen overeenkomen hoe gemakkelijker de uitvoerbaarheid.

Als laatste voorwaarde stelt Bentham de *letterlijke uitvoering* der wetten. Dit zal gedeeltelijk afhangen van de wetten en gedeeltelijk van de rechters. De toepassing van verouderde en verouderende wetten op nieuwe toestanden geeft aanleiding tot het juridisch uitleggen der wetten, dat Bentham altijd als „juristerij" beschouwt. Dit ondermijnt de rechtszekerheid. Hoe moeilijk en duister en onsamenhangend de wetten ook wezen mogen, als ze in boeken vastgelegd zijn, bestaat er toch altijd de mogelijkheid ze te kennen, hoe onvolkomen ook. Maar waar de willekeur van den rechter den wil van den wetgever vervangt, daar is dit onmogelijk, omdat een willekeurige handelwijze zich vooruit niet kennen laat. En door dit actueele kwaad en de mogelijke gevolgen wordt de rechtszekerheid bedreigd.

Deze voorwaarden maken de codificatie der wetten absoluut noodzakelijk. Daarop legt Bentham bizonderen nadruk.

In meer dan een van deze eischen komt Bentham overeen met Hobbes, die den eenvoud in de wetgeving verdedigde. [2]) Eenvoud en gezond verstand zijn kenmerkende eigenschappen van Bentham's systeem. Of er echter aan deze voorwaarden, die hij aan een goede wetgeving stelt, gemakkelijk voldaan kan worden in 't moderne leven met zijn gecompli-

---

[1]) *Theory of Legislation,* p. 153.

[2]) Graham, *Englisch Political Philosophy,* p. 231.

ceerde verhoudingen, kan men ernstig in twijfel trekken. Sir Henry Maine wijst op de groote moeilijkheid de wetten algemeene kenbaarheid te geven. [1])

Zien we in kort de toepassing van de beginselen van 't sociale utilisme op het *strafrecht.* Hier hebben we te doen met twee euvelen, de misdaad en de straf. Bentham beschouwt als misdaad: „every act which we think ought to be prohibited by reason of some evil which it produces or tends to produce". [2]) De uitwendige oorzaken van de misdaad ziet hij in de slechte wetgeving en slechte maatschappelijke instellingen. De wetgever zelf veroorzaakt dikwijls tegenstrijdigheid in de motieven, daar hij een onnoodigen strijd in 't leven roept tusschen de natuurlijke en de politieke sanctie, tusschen de moreele en de religieuse sanctie. Als hij streeft naar grooter eenheid van deze krachten en ze allen tracht dienstbaar te maken aan het groote doel, dan zal er bij de menschen veel meer innerlijke eenheid zijn en de neiging tot misdaad al meer en meer verminderen. „Individuals are what the laws made them." [3]) Er zijn echter ook innerlijke oorzaken van misdaad, hoewel het bij Bentham vaststaat, dat „the human heart is not corrupted by any inherent and incurable perversity". [4]) De drie innerlijke bronnen van misdaad zijn gebrek aan zelfbeheersching, haat en roofgierigheid. De misdaden, die uit de onmatigheid voortvloeien, wil Bentham liefst bedekken met den mantel der humaniteit. Hierin komt het rigorisme van het ascetisch beginsel veel te kort.

[1]) Vgl. Graham, l. c. p. 230.

[2]) *Theory of Legislation*, p. 239.

[3]) *Judicial Establishment, Works,* IV, p. 406 n.

[4]) *Theory of Legislation*, p. 467.

De misdaden die uit den haat voortkomen, ziet Bentham allengs verdwijnen met den vooruitgang der beschaving. De onuitputtelijke bron van misdaad is de hebzucht, waartegen de strijd voortdurend gevoerd moet worden.

Om de misdaden te bestrijden, zijn er directe en indirecte middelen. De indirecte middelen nemen zooveel mogelijk de macht om kwaad te doen weg en verzwakken dus de verzoeking. Met het meeste voordeel worden ze toegepast in de intellectueele en moreele opvoeding „in directing the inclinations of men, in putting into operation the logic of the will". [1])

Het directe middel, waardoor de misdaad bestreden wordt, is de straf. De straf echter is evengoed als de misdaad een kwaad. Nu moet men gaan wegen en berekenen waar de geringste geluksvermindering is, door de straf of door de misdaad. Hiertoe is allereerst noodig, dat het strafrecht bevat een lijst van alle daden, die men als misdaden rekent, met een duidelijke beschrijving daarvan en een rechtvaardiging uit 't utilistisch beginsel en in de tweede plaats de gepaste straf voor elke misdaad en een utilistische verdediging. [2])

Om tot een rechtvaardige toepassing van de straf te komen, moet men weer gaan wegen het kwaad van de misdaad, dat alleen door de gevolgen van de eerste, tweede en derde orde bepaald wordt en het kwaad van de straf, dat bestaat in 't verbod, in de vrees en in het ondergaan van de straf.

Geen straf is gerechtvaardigd waar de uitkomst

---

[1]) *Theory of Legislation*, p. 372.
[2]) *Ibid.*, p. 360.

een balans van kwaad overlaat. Bentham noemt vier zulke gevallen op [1]. 1. Waar de straf verkeerd wordt toegepast, b.v. waar geen misdaad is. 2. Waar de straf geen uitwerking kan hebben, b.v. bij ontoerekenbaren. 3. Waar de straf overbodig is, waar men n.l. hetzelfde doel bereiken kan door een zachter middel. 4. Waar de straf te duur is.

Van belang is het er op te letten, dat hij nadruk legt op de individueele behandeling van zaken. Dezelfde straf voor dezelfde misdaad is een onrechtvaardig beginsel. In ieder geval moet men in acht nemen de persoonlijke gevoeligheid van den overtreder en de omstandigheden, die daarop inwerken. Hoewel het karakter geen essentieel moment is, moet er toch op gelet worden, omdat het verzachtend of verzwarend kan medewerken.

De straf moet zoo gekozen worden, dat het nadeel daarvan opweegt tegen 't voordeel van de misdaad. Hoe grooter dus de verzoeking is en hoe moeilijker de ontdekking van de misdaad, des te zwaarder moet de straf zijn. Consequent zou dus de straf op diefstal veel zwaarder moeten zijn voor den arme dan voor den rijke. Staat de misdadiger voor de keus van twee misdaden, dan moet de straf zoo geregeld zijn, dat hij de kleinste kiest.

Om volgens deze regelen toegepast te kunnen worden moet de straf zekere eigenschappen hebben, waarvan de meest belangrijke zijn de vatbaarheid voor graduatie, de gelijkheid en commensurabiliteit, de economie en de herroepelijkheid.

---

[1] *Theory of Legislation*, p.p. 322 et seq. *Principles of Morals and Legislation*, p.p. 170 et seq.

Het groote doel van de straf is: af te schrikken, ze moet anderen tot voorbeeld dienen. Ze heeft echter ook een preventief en reformatorisch karakter en moet trachten 't geleden kwaad te vergoeden. Ze moet echter nooit vergeldend zijn, daar dan niet de utiliteit maatgevend is, maar 't beginsel van sympathie en antipathie.

Daar geen enkele straf al deze eigenschappen in zich vereenigt, is een verscheidenheid van straffen noodzakelijk. Met Beccaria pleit Bentham voor de afschaffing van de doodstraf. De doodstraf is in de meeste gevallen onnoodig, ondoeltreffend en altijd onherroepelijk. Zijn overtuiging is „that by good laws almost all offences may be reduced to acts which can be repaired by simple pecuniary compensation, and thus the evil of offences may be almost wholly done away".[1]) Naast de geldelijke vergoeding beantwoordt zonder twijfel de gevangenisstraf het best aan de eischen van Bentham. Maar hier stuit hij op den erbarmelijken toestand van 't gevangeniswezen. Zijn verdiensten als hervormer van 't gevangeniswezen zijn niet gering, zooals we later zien zullen.

De eerste stap om de hervorming van 't rechtswezen tot stand te brengen was de *codificatie* van 't recht. We hebben er reeds op gewezen, dat dit een noodzakelijk gevolg is van de voorwaarden, die Bentham stelt aan een goede wetgeving. De codificatie was een van zijn lievelingsonderwerpen. Leslie Stephen noemt hem „a codifying animal". [2]) Bentham zelf schrijft aan Admiraal Mordvinoff „I

[1]) *Theory of Legislation,* p. 472.

[2]) *The Engl. Utilitarians,* I. p. 247.

am alive; though turned of eighty two, still in good health and spirits, codifying like any dragon".[1] Zoo doordrongen was hij van het hooge belang der codificatie, dat hij vrijwillig zijn diensten aanbood, zich bijna opdrong, om voor verschillende landen wetboeken samen te stellen.[2]

Een alomvattend wetboek moet bestaan uit een algemeen deel en verschillende onderafdeelingen. Al de bepalingen, die de gansche maatschappij betreffen worden samengebracht in één algemeen wetboek. De bepalingen, die speciale maatschappelijke klassen, bizondere beroepen en plaatsen gelden, vormen ieder een klein afzonderlijk deel. De wetten worden zoo volledig mogelijk opgesteld en in de eenvoudigste taal en stijl. Iedere bepaling gaat vergezeld van een verklaring, die de redenen, d. i. het verband met 't utilistisch grondbeginsel aantoont.

Het algemeen wetboek wil Bentham tot het voornaamste boek van 't volk maken. Het moet op de scholen geleerd en, zooals bij de Joden, in den openbaren eeredienst voorgelezen worden. De kennis daarvan vereischt hij als voorwaarde voor 't genieten van politieke rechten. De bizondere gedeelten moeten in bezit zijn van elke klasse van personen, die daarbij belang hebben. In winkels en concertzalen, op de markt en langs de wegen moeten de noodige wetten kort en duidelijk worden opgesteld.

Door middel van een dergelijke codificatie hoopte Bentham twee dingen te bereiken, de algemeene bekendheid van de wet en de goede toepassing daarvan.

---

[1] *Works,* XI, p. 33.

[2] *Papers on Codification, Works,* IV, p.p. 451 et seq.

De popularisatie der wet stelt iedereen in staat om zijn eigen zaak te bepleiten, zijn eigen advocaat te zijn. De uitvoering van algemeen bekende wetten zal niet langer in belang van rechters en advocaten zijn, maar in belang van het volk, van het grootste aantal.

Bentham wil dus allereerst de wetten en door middel daarvan de menschheid hervormen. De eeuw van 't geluk wil hij inleiden door een *model wetboek*. Doch daarnaast stelt hij een aantal model inrichtingen op sociaal gebied.

Hij begint met een model *gevangenis*. Er bestond alle reden voor zijn optreden op dat gebied en het getuigt zeker van zijn groote welwillendheid en van zijn menschelijkheidsideaal. Met warmen lof spreekt hij van de onzelfzuchtige toewijding en de groote verdiensten van Howard [1]), als hervormer van het gevangeniswezen. De behandeling der gevangenen op de gevangenisschepen in de Theems, de deportatie naar New South Wales, gaf Bentham aanleiding om op 't voetspoor van Howard te volgen. De oplossing van 't heele vraagstuk van 't gevangeniswezen lag volgens hem eenvoudig in een doelmatig gebouw. Met een merkwaardig optimisme spreekt hij van de wonderen, die hierdoor te bereiken zijn: „morals reformed — health preserved — industry invigorated — instruction diffused — public burthens lightened — Economy seated, as it were, upon a rock — the gordian knot of the Poor-Laws not cut but untied — all by a simple ideal in Architecture"! [2]) Dit plan zet hij in een uitvoerige

---

[1]) *View of the Hard-Labour Bill, Works,* IV. p. 9.

[2]) *Panopticon; or the Inspection House, Works,* IV. p. 39.

verhandeling uiteen onder den titel van *„Panopticon or Inspectation House"*. [1]) Zooals de titel reeds eenigszins aanduidt, ligt 't grondidee in de volledigheid van inspectie. Uit een centrale plaats moet de opzichter voortdurend het geheel kunnen overzien. Dit bereikt men het best door een cirkelvormig gebouw. In het midden is de kamer van den inspecteur, zóó ingericht dat hij allen zien kan, zonder zelf gezien te worden. Aan den cirkelomtrek zijn de cellen met ramen aan den buitenkant en aan den binnenkant met een rasterwerk afgesloten. Tusschen de opzichterskamer en de cellen is een open ruimte. Bentham geeft allerlei technische aanwijzingen om 't gebouw zoo doelmatig en hygienisch mogelijk in te richten. Het beheer wordt bij contract geregeld. De inspecteur is tegelijk de contractant. Hij ontvangt voor ieder gevangene een zekere som, met het recht de gevangene voor zich te laten werken. Nu is het in zijn eigen belang, dat de gevangenen zoo vlijtig en zoo goed mogelijk werken. Door belooning en straf zal hij dit bereiken. Natuurlijk is het gevaar van afbeulen niet uitgesloten. Hiertegen neemt Bentham allerlei voorzorgsmaatregelen. De verantwoordelijkheid en bevoegdheid van den contractant wordt nauwkeurig omschreven. Brood en water moet hij altijd in voldoende hoeveelheid aan de gevangenen verschaffen. Straf mag hij alleen in buitengewone gevallen toedienen, moet daarvan nauwkeurig aanteekening houden en dan nog kan men de tegenwoordigheid van een getuige vereischen. Het waarschijnlijke sterftecijfer per jaar wordt berekend en daarvoor krijgt

[1]) *Works,* IV. p.p. 39 et seq.

de contractant een vastgestelde som, terwijl hij zelf verplicht is voor ieder werkelijk sterfgeval en voor ieder ontsnapte een zeker som te betalen. De grootste waarborg voor de goede behandeling is de grootst mogelijke publiciteit, geregelde verslagen, altijd vrije toegang voor 't publiek. De ontslagenen worden niet aan hun lot overgelaten. In de gevangenis hebben ze nuttige handwerken, vlijt en spaarzaamheid geleerd. Na ontslag worden ze verder voortgeholpen. In dit heele plan wil Bentham, zoo veel mogelijk, plicht en eigenbelang vereenigen. Van deze vereeniging verwacht hij op ieder gebied de beste vruchten.

Hetzelfde grondbeginsel wil hij ook toepassen op werkhuizen, armenhuizen, fabrieken, gestichten, hospitalen en scholen. Zulke model-inrichtingen moeten over het geheele land verspreid zijn.

Twintig jaren heeft hij gewerkt om zijn plan te verwezenlijken. Eindelijk leed het schipbreuk, naar hij meende op den persoonlijken tegenstand van George III, het hoofd van de „ruling few", „treacherous", „selfish", „tyrannical", „vehemently attached to all abuses", „violently opposed to all reforms", „a hypocrite and a liar". [1]) Zoo noemt Bentham nu denzelfden koning, dien hij bij de troonsbestijging met een lofdicht begroette. Zoo is er langzamerhand een algeheele omkeer gekomen in zijn politieke beschouwingen. Van een konings- en aristocratisch- gezinde hervormer is hij geworden de republikeinsche, anti-aristocratische radikaal. Zijn vroegere gezindheid

---

[1]) *Works*, X. p. 41.

schrijft hijzelf geheel en al toe aan zijn opvoeding en omgeving. [1])

Door zijn teleurstellende ervaringen en door de ontwikkeling van zijn grondbeginselen en de toepassing daarvan op 't politieke en sociale leven kwam hij er allengs toe, om in den koning en in de aristocratie de gevaarlijkste vijanden van het volksgeluk te zien. Deze verandering heeft op hem zulk een invloed gehad, dat hij later het geheele proces der geschiedenis zag in het licht van een klassenstrijd, de „ruling few" tegenover de „subject many". Uitdrukkelijk verklaart hij, dat onder de Engelsche regeering ten allen tijde, de bewindhebbers belangen en begeerten hadden in directen strijd met de belangen der onderdanen. En daar zij de macht in handen hadden, hebben zij ook

[1]) „The writings of the honest, but prejudiced, Earl of Clarenden, to whose integrity nothing was wanting, and to whose wisdom little but the fortune of living something later; and the contagion of a monkish atmosphere: these and other concurrent causes, had listed my infant affections on the side of despotism. The Genius of the place I dwelt in, the authority of the church in her solemn offices: all these taught me to call Charles a Martyr, and his opponents rebels. I saw innovation, where indeed innovation, but a glorious innovation, was in their efforts to withstand him. I saw falsehood, where indeed falsehood was, in their disavowels of innovation. I saw selfishness and obedience to the call of passion, in the efforts of the oppressed to rescue themselves from oppression. I saw strong countenance lent in the sacred writings to monarchic government; and none to any other. I saw passive obedience deep stamped with the seal of „the Christian Virtues of humility and self denial", I 268 n. (*Fragment on Government*).

Hierbij kwam nog de groote beteekenis die men in rechtsgeleerde kringen hechtte aan 't „Original Contract", totdat Bentham deze als een fictie leerde kennen en inzag, dat „utility was the test and measure of all virtue" en dat „het grootste geluk" de hoogste plicht en de hoogste wet was.

altijd met het oog op hun eigenbelang gehandeld. En wat voor Engeland waar was, dat gold volgens hem ook overal. [1]) De Revolutie van 1688 weleens door hem genoemd „a glorious innovation", kwam hem al meer en meer voor als een verandering slechts in naam — „substituted Guelph to Stuart and added corruption to force". De Koning, Lords en Commons en hun protégé's vormen samen een bondgenootschap van „Co-plunderers" en „Co-oppressors" tegenover al de andere leden der maatschappij, de „Co-plundered" en „Co-oppressed". Tot de protégé's behooren dan in de eerste plaats de „fee-fed lawyer", verder de „tax-fed" or „rent-fed priest", de groote grondbezitters en kapitalisten. Bentham noemt ook soms de regeerende weinigen, de „wealthy few" tegenover de „non-wealthy". [2]) Zoo antecipeert hij feitelijk de antithese van kapitalisme en proletariaat.

De vertegenwoordiging van 't volk is voor hem een systeem van „sham representation". [3]) De twee groote politieke partijen in Engeland werden geleid, volgens Bentham, door een gemeenschappelijk belang. Het verschil tusschen de „Tories" en „Whigs" beschrijft hij in een brief aan 't Spaansche volk (1820) aldus: „You have heard of our two parties the Tories and the Whigs: the Tories oppressors and plunderers

---

[1]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 2.

[2]) *Ibid.,* IX. p. 143.

[3]) Uit een totaal van 658 leden werden er 487 benoemd door „Peers", „Commoners" en Regeering. Vgl. *Works,* III, p. 530. Verder Leslie Stephen: *The English Utilitarians,* I. p. 14. Door de „Friends of the People" werd in 1793 aangetoond dat 307 leden gekozen werden door 154 personen.

in possession; the Whigs their successors in expectancy. Can you believe it? According to a set of principles, openly and deliberately avowed by both parties, making fortunes for the ruling few, at the expence of the subject many is the very end of government [1].... The contest now is — not between Tories and Whigs: for though divided against one another in the contest for plunderage, these, it has been for sometime seen, are by a stronger community of sinister interest, united against the people. No: not between Tories and Whigs; but between the ruling few on the one part, and the subject many on the other, is the real contest." [2])

Bentham spot met de voorstelling van Blackstone, die de Engelsche constitutie hield voor de best mogelijke, omdat ze de voordeelen in zich vereenige van een Monarchie, een Aristocratie en een Democratie. [3]) Men zou evengoed kunnen besluiten zonder de praemissen te veranderen, zegt Bentham, dat ze al de nadeelen bezit van een Monarchie, Aristocratie en een Democratie. Voor hem staat de „matchless constitution", zooals hij ze spottend noemt, gelijk met „Aristocracy-ridden", „lawyer-ridden Constitu-

---

[1]) Een toespeling, waarschijnlijk op een werk van Rose, dien Bentham als de rechterhand van Pitt beschouwde; Rose verdedigde het onderhoud op nationale kosten van adellijke en hooge familiën, die achteruit zijn gegaan, als een bewijs van nationale mildheid, waar niemand bezwaar tegen maken kon. Hierin zag Bentham natuurlijk een poging om de „ruling few" te verrijken ten koste van de „subject many". Niet te verwonderen is het, dat hij sterk tegen Rose opkwam, *Works,* V. p.p. 302 et seq.

[2]) *Three Tracts on Spanish and Portuguese Affairs, Works,* VIII. p. 469.

[3]) *Fragment on Government,* p. 197.

tion". Hij gaat zelfs zoover dat hij, evenals Thomas Paine vroeger, het bestaan van een Engelsche constitutie ontkent. Ze is een „fictitious entity, a creature of the imagination". [1])

Het noodzakelijk gevolg van 't algemeene „Self-preference" beginsel is, dat deze „ruling few" steeds meer er naar streven hun macht en rijkdom en eeretitels, d.i. „matter of Corruption" te vermeerderen, ten koste van 't geluk van 't grootste getal. Tevergeefs hoopt men op de verwezenlijking van 't sociale utilisme zoolang deze toestand blijft. Tevergeefs hoopt men op hervorming van 't rechtswezen, van de gevangenis of welke hervorming ook, daar de machthebbende personen zich verzetten tegen alle hervorming, omdat ze overal vreezen voor „innovation", die hun belang bedreigt. „Vain therefore — vain for ever, will be all hope of relief, unless and untill the form given to the Government is such, that those rulers in chief, whose particular interest, are opposite to the universal interest, shall have given place to others whose particular interests have been brought into coincidence with that same universal interest; in a word till the interest-junction-prescribing principle shall have been carried into effect." [2]) De eenige uitkomst voor 't sociale utilisme ligt in een radikale politieke hervorming. Een *radikale Democratie*, waarin de eenheid van belang tusschen regeerders en onderdanen wordt gerealiseerd, is nu het doel van Bentham's streven.

---

[1]) *Radicalism not Dangerous, Works,* III. p. 622.

[2]) Historical Preface to the second Edition of *A Fragment on Government* in de *Works,* I. p. 245.

De Democratie van de Vereenigde Staten van Amerika dient hem tot voorbeeld. [1])

Dit „philosophisch Radicalisme" in Engeland, met Bentham aan 't hoofd, drong zich in de eerste decenniën van de 19e eeuw al meer en meer op den voorgrond, totdat het allengs een machtige beweegkracht in de Engelsche politiek werd. „The uprising of the Philosophical Radicals was the greatest force, of a purely speculative kind, that had ever been felt in English Politics, and nothing did so much to democratise our institutions". [2])

Het Radikalisme in Engeland was geen nieuw verschijnsel, maar had reeds een eerste periode doorgemaakt, toen de „Benthamieten" optraden. De schrik, die de Fransche Revolutie verspreidde en de Jacobijnsche Radicalen, Thomas Paine en William Godwin, hebben het echter in discrediet gebracht. Het volk was door en door Tory-gezind en vijandig jegens deze beweging. Te Birmingham werd het huis van Priestley verbrand en eindelijk moest deze de wijk nemen naar Amerika om daar, door zijn volk miskend en onbegrepen, in ballingschap te sterven. De Radicalen werden van regeeringswege streng vervolgd, openbare vergaderingen en vrije toespraken verboden, aan de pers 't zwijgen opgelegd en private brieven door de regeering geopend. Bentham teekent den politieken toestand aldus: „Gagging Bills — suspension of Habeas Corpus act — interdiction of all communication between man and man for any such purpose as that of complaint or remedy — all these have become precedent —

[1]) *Plan of Parliamentary Reform, Works,* III, p. 445.
[2]) Roylance Kent, *The English Radicals,* p. 167.

all these are in preparation — all these are regarded as things of course". [1])

Aan den kant van de regeering waren er personen, die zelfs 't aandringen op hervorming van de rechtbank beschouwden als een teeken van hoogverraad. Aan dien kant was er de grootste zelfvoldaanheid met de bestaande politieke orde. Men beschouwde de Engelsche constitutie met een soort van godsdienstigen eerbied als de beste sedert „de schepping" en daarom als onverbeterlijk. Lord Eldon, tegen wien Bentham bittere aanklachten heeft [2]), kan men als voorbeeld nemen. Deze toch vermaande plechtig het Hooger Huis de constitutie even zuiver te bewaren voor het nageslacht als zij haar van de voorouders ontvangen hebben. [3]) Tegen deze zelfgenoegzaamheid en dezen „voorvaderendienst", zooals Bentham het stoere conservatisme van het Engelsche volk noemde en trots de groote onpopulariteit van het radikalisme, trok hij te velde. Hij deed het met zooveel felheid en met zoo weinig aanzien des persoons, dat men zich verwonderen mag, dat ook hij niet werd vervolgd. Dit kan men alleen verklaren uit het feit, dat hij persoonlijk weinig invloed had en dat zijn geschriften veel meer lezers afschrikten dan aantrokken. Zijn optreden verwekte dan ook in het begin heel weinig opspraak. Hij was er zich pijnlijk van bewust haast geen lezers te zullen vinden onder de genoemde politieke toestanden. — Hij vond nooit veel lezers. — „Sad condition of human

---

[1]) *Plan of Parliamentary Reform, Works,* III. p. 435.

[2]) *Indications Respecting Lord Eldon,* V. p.p. 348 et seq.

[3]) Vgl. Roylance Kent, l. c. p. 235.

nature! — untill the cup of calamity, mixed up by misrule, has been drunk to the very dregs, never has the man a chance of being heard, who would keep it from mens lips". [1]) Hij begon dus als de stem des roependen in de woestijn. Een onwaardeerbare hulp kreeg hij in 1808 in James Mill, de groote propagandist van het philosophisch Radikalisme. Een nieuwe stoot werd er aan gegeven, door 't stichten van de invloedrijke „*Westminster Review*" in 1824. En reeds toen telde deze beweging onder de aanhangers een groep van mannen, wier namen onsterfelijk geworden zijn in de politieke geschiedenis van Engeland.

In zijn politiek, propagandistisch karakter heeft het sociale utilisme groote overeenkomst met de Sociaal-Democratie. In meer dan een opzicht was het de voorlooper daarvan. „Bentham's position is in one respect unique. There have been many greater thinkers; but there has been hardly any one whose abstract theory has become in the same degree the platform of an active political party. To accept the philosophy was to be also pledged to practical applications of utilitarianism". [2])

Wat nu was de inhoud van het utilistische Programma? In hoofdzaak ging het om het stemrecht. Het philosophisch Radicalisme stelde vier eischen: algemeen kiesrecht, gelijkheid van kiesrecht, jaarlijksche verkiezing en geheime stemming.

Wat het eerste aangaat bepleit Bentham het *algemeen stemrecht* op grond van de lust en de onlust.

---

[1]) *Plan of Parliamentary Reform, Works*, III. p. 435.
[2]) Leslie Stephen, l. c. I. p. 235.

Alle menschen zijn vatbaar voor lust en onlust. Alle menschen, zonder uitzondering, zoeken hun geluk. En het geluk van den armste en geringste, beteekent evenveel voor 't algemeen geluk als het geluk van den rijkste en machtigste. Als deelname in de hoogste constitutioneele macht een geluksmiddel of waarborg is, dan bestaat er geen reden om aan een enkel lid der maatschappij dat recht te ontzeggen. Bezitting is geen grond om het aan den een toe te kennen en den ander uit te sluiten. Bij de toepassing van de utilistische berekening vindt Bentham de balans ten gunste van de algemeenheid van het kiesrecht — „the universal-interests comprehending principle". Dit beginsel wil hij zoo ruim mogelijk toepassen. Er zijn echter gegronde redenen om enkele maatschappelijke groepen uit te sluiten. 1. De *minderjarigen*, wier uitsluiting slechts tijdelijk is. 2. De *militairen*, als groep. Tegen individuen heeft hij geen bezwaar, maar „collected in a mass under the command of C-r-General (Corrupter-General — zoo noemt Bentham den Koning) and Co., they might in any part of the country or in many parts of the country at once, be set a-rolling like an avalanche, overwhelming as they rolled, the settled population of electoral districts".[1])

3. De *ongeletterden*. De uitsluiting is slechts tijdelijk en door eigen inspanning kunnen zij zelven deze disqualificatie wegnemen. De kiesgerechtigde toch moet niet ongeschikt zijn voor zijn plicht. En „it is to reading that the people owe all their strength; that strength at which even thus early tyrants tremble."[2])

[1]) *Works,* III. p. 464.
[2]) *Ibid.,* p. 560.

4. De *vrouwen*. Principieel bestaat er voor Bentham geen grond aan haar het stemrecht te onthouden. In moreele en intellectueele geschiktheid staan zij bij de mannen niet ten achter. Zij hebben evenveel aanspraak op geluk en op deelname in werkzaamheden, die dat geluk bevorderen en verzekeren, als de mannen. Bentham wijst op reeds bestaande ongelijkheden, die weggenomen zullen worden als 't stemrecht aan de vrouw wordt toegekend. Hij wil echter, tengevolge van de vooroordeelen, hierop niet aandringen. Het utilisme weet zich overal te accommodeeren. De verdediging van 't vrouwenkiesrecht echter, ligt op de lijn van het sociale utilisme. Wel is waar, James Mill was er tegen, omdat naar zijn inzicht, de belangen van de vrouw samenvallen met die van den vader of den echtgenoot.[1]) Daarentegen was John St. Mill de man, die den stoot aan deze beweging gaf. In zijne handen werd de eerste petitie aan 't parlement om vrouwenkiesrecht neergelegd.

Bentham is niet altijd consequent in zijn qualificatie-eischen. Het algemeen kiesrecht beschouwt hij soms als consequentie van een abstracte idee en wil het kiesrecht alleen toegekend hebben aan menschen, die politieke eerlijkheid en voldoende kennis hebben, terwijl hij het weigert aan bezitloozen en misdadigers.[2]) In het aanvaarden van „householders" kiesrecht als eerste stap om 't algemeen kiesrecht te verkrijgen, zien we weer het accommodeerend karakter van 't utilisme.

Naast de practische algemeenheid van het kiesrecht (virtual universality) wil Bentham ook de

---

[1]) Vgl. Roylance Kent, l. c. p. 201.

[2]) *Theory of Legislation*, p. 81.

praktische *gelijkheid* van de waarde en 't effect der stemmen. Hoe grooter aantal stemmen door één zetel vertegenwoordigd, des te kleiner is hun waarde in vergelijking met andere. Daarom moeten de kiesdistricten zoo gelijk mogelijk verdeeld zijn.

Jaarlijksche verkiezing. De jaarlijksche verkiezing beschouwt hij als de noodzakelijke voorwaarde om de volkomen afhankelijkheid van den kandidaat van zijn kiezers en zijn onafhankelijkheid van den „corrupter-General" te verzekeren. De trouw aan de belangen der kiezers wordt daardoor gewaarborgd en de verzoeking van omkooperij verzwakt. Bentham zag deze verzoeking als een actueel gevaar. De invloed van den koning was zeer groot. Hij had tot zijn beschikking allerlei corruptiemiddelen, rijkdom, macht, eeretitels, de kolonies en 't leger. Dat hij dit gevaar zag was in volkomen overeenstemming met zijn grondbeginsel, dat men in gewijzigden vorm met Walpole kan formuleeren: „Every man has his price". Vandaar ook, dat Bentham zooveel nadruk legt op de nauwkeurige omschrijving en wettelijke vaststelling van de bevoegdheid en de plichten van alle openbare ambtenaren. De mensch handelt immers altijd uit eigenbelang en dient wat zijn eigenbelang het best dient. Daarom „minimise confidence" maar „maximise responsibility". Niet op het persoonlijk karakter maar op het wettelijke reglement komt het aan.

De mensch dient wat zijn eigenbelang het best dient! Hieruit volgt de noodzakelijkheid van de *geheime stemming.* Dit is het belangrijkste punt op het utilistische program, evenals de rechtszekerheid bij de wet-

geving. De betrekkelijk geringe waarde van een enkele stem in vergelijking met het totaal en het hypothetisch karakter van 't persoonlijke voordeel daaraan verbonden, wegen niet genoegzaam op tegen een werkelijk, tastbaar voordeel in den vorm van een geschenk of omkoopgeld. Om dit te voorkomen moet alle hoop op onmiddellijke, persoonlijke winst uitgesloten worden. Veronderstelt men de algemeenheid van 't kiesrecht, dan wordt 't gevaar van omkooperij nog grooter, daar de meerderheid van het volk toch tot de arme klasse behoort, die werkelijke finantieele behoeften heeft. Doch veel erger dan 't gevaar van omkooperij, is nog het gevaar van terrorisme. De massa van 't volk is afhankelijk van de gunst en de ongunst van de bezittende klasse en ze kunnen dus op allerlei wijze gedwongen worden hun stem uit te brengen, niet zooals ze willen, maar zooals ze moeten. Door omkooperij en terrorisme is de vrijheid en zuiverheid van de stemming in werkelijk gevaar. De openbare stemming levert de groote meerderheid van de democratie over aan „titled country terrorists, and corruption eating and corruption-hunting court divines ready to join hand with hubble-bubble city corruptionists, for the protection of a commissioned associate". [1]) De eenige waarborg tegen vervalsching en dwang is de geheime stemming. Zelfs zonder de algemeenheid en gelijkheid van 't kiesrecht en de jaarlijksche verkiezing is de geheime stemming een sterk onderpand voor de radikale hervorming en tevens de eerste stap in deze richting. In een brief aan

[1]) *Plan of Parliamentary Reform, Works,* III. p. 488.

Daniel O'Connell, raadt Bentham aan, uit taktiek de andere punten van 't radikale program voorloopig te laten rusten en de geheime stemming op den voorgrond te stellen. „The bugbear and abhorrence-moving Radical Reform would thus be laid aside." [1])

Wat hoopt Bentham door deze radicale hervorming te verkrijgen? In de allereerste plaats zeker de volkomen souvereiniteit van het volk. Het volk kiest zijn afgevaardigden, die Bentham meer beschouwen wil als „agents", „deputies" en niet als zelfstandig optredende vertegenwoordigers. Door deze afgevaardigden maakt het volk zelf zijn wetten. Dit vermindert het nadeel aan alle wetten en alle regeering verbonden. De wetten zijn dan eigenlijk resultaat van de volksovertuiging, van de ideeën omtrent rechten en plichten, misdaad en straf, die er in den volksgeest leven. Een resultaat hiervan is, dat de politieke sanctie in volkomen overeenstemming gebracht wordt met de moreele sanctie. Het bezwaar, dat we aan 't einde van 't vorig hoofdstuk gezien hebben, wordt dus opgeheven.

Een tweede gevolg van de radikale hervorming is de voortdurende contrôle van het volk op zijn afgevaardigden. Dit bereikt Bentham door de jaarlijksche verkiezing en door zijn eisch om een nauwkeurige en volledige publicatie van al de toespraken te geven, die in 't Huis worden gehouden. Deze voortdurende publieke contrôle draagt weer er toe bij om de beste mannen in de regeering te krijgen, om de moreele, de intellectueele en actieve geschiktheid van de afgevaardigden te maximiseeren.

[1]) *Works,* X. p. 601.

Eindelijk verkrijgt Bentham de volkomen eenheid van belang tusschen het volk en zijn afgevaardigden. Het eigenbelang van dezen zal ze dwingen het algemeen belang te dienen. Hun eigenbelang zal in volkomen overeenstemming zijn met hun plicht en zoo is de eerste voorwaarde van de politieke utilistische moraal vervuld.

De vraag doet zich voor, welke regeeringsvorm Bentham het meest geschikt acht om de souvereiniteit van 't volk tot zijn recht te laten komen. Na al wat reeds gezegd is, behoeft men niet om een antwoord verlegen te zijn. Met geestdriftige bewondering ziet hij in de Vereenigde Staten van N.-Amerika de democratie verwezenlijkt, zonder de gevaren, die men zoo vreest, de anarchie en de opheffing van het privaat bezit. Als men hem voor de voeten werpt, dat hij republikein is en het koningschap wil vernietigen, dan roept hij sarcastisch uit: „Extuinguish monarchy? — suppress, extirpate the peerage? — Oh, not I indeed; nothing would I extinguish; nothing would I extirpate; .... that which you have continue to have — and God bless you with it". [1]) Als regel voor zijn hervormingsstreven wil hij niets uitroeien, dat niet met het wezen der hervorming strijdt. Hij pleit alleen voor de rechten der democratie, voor de „subject many", „the poor suffering and starving people". Zijn ideaal echter is de republiek. De politieke staten, voor welke hij zijn „Constitutional Code" bedoelt, zijn republieken. [2]) In verband met dit werk

[1]) *Plan of Parliamentary Reform*, *Works*, III, p. 441.
[2]) *Constitutional Code* *Works* IX, p. 1.

schrijft hij aan admiraal Mordvinoff in 1824 „I am on the point of completing a Constitutional Code, having for its object the bettering this wicked world by covering it over with Republics". [1]) Hij gaat verder en tracht aan te toonen, dat 't bestaan van een koningschap onvereenigbaar is met het hoogste doel der regeering, 't grootste geluk van 't grootste aantal. Evenals alle menschen, staat ook de koning onder de absolute heerschappij van 't eigenbelang. Zijn eigenbelang strijdt met het belang van de meerderheid. Derhalve is hij krachtens zijn natuur tegen iedere verandering, die aan die meerderheid ten goede moet komen. Ook is er aan 't koningschap onafscheidelijk verbonden, de corruptieve invloed van rijkdom, eeretitels, benoemingen enz. Daarom „to confirm the existence of the kingly office would be to sanction a principle opposite to the only justifiable end of government." [2])

Dezelfde houding, die Bentham inneemt tegenover den koning, neemt hij in tegenover „the House of Lords". Geen enkel lid van dit huis is er, dat niet deelt in de „sinister interests" aan 't koningschap verbonden. Het belang van de aristocratie strijdt met het algemeen belang. Daar de afgevaardigden van het volk de belangen van alle klassen vertegenwoordigen, is er geen reden voor 't bestaan van een ander lichaam dan de volksvertegenwoordiging. Te meer trekt hij te velde tegen zulk een lichaam, omdat het niet onder de voortdurende contrôle van 't souvereine volk staat, niet door dat volk gekozen, maar door een betrekkelijk

---

[1]) *Works,* X, p. 542.

[2]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 145.

kleine bevoorrechte klasse van menschen met hun klassebelang, dat strijdt met 't algemeen belang. Met verontwaardiging spreekt hij van 't veto-recht van „the House of Lords", waardoor het de belangrijkste maatregelen vernietigen kan, maar, zegt hij met scherpe ironie, „this is legitimacy and social order, under the matchless constitution, the envy and admiration of the world". [1]) Zoolang „the House of Lords" bestaat, is het grootste geluk voor 't grootste getal niet te verwezenlijken.

B e n t h a m wil ook niets weten van een Tweede Kamer, die samengesteld wordt volgens dezelfde beginselen als de Kamer van Volksafgevaardigden, de „Supreme", „Sovereign Assembly", en waar dus toch ook de identiteit van belangen gewaarborgd zou zijn. Het eenige nut van zulk een Tweede Kamer kon slechts zijn, de overhaasting te voorkomen. De vrees voor overhaasting is echter ongegrond, daar volgens zijn kiesstelsel toch het volk zijn beste en bekwaamste mannen afvaardigt en zelf het veto-recht in zijn macht heeft. Het nadeel van zulk een Tweede Kamer overtreft verre 't nut daarvan. Verlies van tijd en geld, de heerschappij van een minderheid, gelegenheid voor „sinister interest", onnoodige complicatie, zijn de noodzakelijke gevolgen daarvan. Zijn besluit is „the supreme legislative authority is undivided. It is lodged, the whole of it, in one body, composed of representatives located by the supreme constitutive". [2])

---

[1]) *Three Tracts on Spanish and Portuguese Affairs, Works,* VIII, p. 465.

[2]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 117.

Op een paar punten dient nog gelet te worden om hun nauw verband met de grondbeginselen van 't Philosophisch Radicalisme. Zooals we reeds gezien hebben, beschouwt Bentham de zuivere democratie, in een republiek verwezenlijkt, als zijn ideaal.

Hoe staat hij nu tegenover een *koloniale politiek*, tegenover de imperialistische idee? Hij ontkent niet het nut van kolonien als afzetgebied voor een overtollige bevolking. [1]) Als er een goed koloniaal stelsel is, dan kan er een nieuw volk geboren worden met sterke natuurlijke, sociale en politieke banden aan het moederland gehecht. Maar dit weegt niet op tegen de nadeelen aan koloniale bezittingen verbonden. Bentham wil dit op economische gronden aantoonen. Hij wil Engeland bewegen geen nieuwe kolonien te stichten en de reeds bestaande onafhankelijk te verklaren. Met blijdschap ziet hij den tijd tegemoet, wanneer de kolonisten van 't groote Australia zich vrij gemaakt zullen hebben en de regeering zuiver democratisch zijn zal. [2]) Hij verwerpt elk koloniaal stelsel, als onvereenigbaar met zijn grondbeginselen. Wat hij aan 't Fransche volk zegt, is ook op andere volken van toepassing: „You choose your own government: why are not other people to choose theirs"? [3]) Met de afschaffing van de koloniale bezittingen ziet hij een groot gedeelte van de corruptiemiddelen en één der vruchtbaarste oorzaken van den oorlog verdwijnen.

---

[1]) In zijn beschouwing over de bevolking anticipeert hij Malthus. Vgl. *A Manual of Political Economy, Works,* III. p.p. 53, 73.

[2]) *Emancipate your Colonies, Works,* IV. p. 418.

[3]) *Ibid.,* IV. p. 408.

De *oorlog* is de groote verwoester van 't menschelijk geluk en oorzaak van nameloos lijden. Het is dus natuurlijk dat een man als Bentham, die naar zijn diepste overtuiging zijn leven wijdde aan den dienst der menschheid en aan de bevordering van 't geluk dier menschheid, zich met allen ernst verzet tegen den oorlog. Hij gloeit van verontwaardiging als hij daarover handelt. Hij beschrijft den oorlog als „the greatest of scourges and the greatest of crimes" als „murder, rape, devastation on a vast scale" als „mischief upon the largest scale".[1] Aan welken kant ook de overwinning mag zijn, de oorlog is in zijn wezen onzedelijk en verderfelijk voor 't geluk van 't grootste getal. Het belang van het volk wordt nooit door den oorlog gediend, doch slechts het belang van de regeerende weinigen. Het imperialisme is een uiting van dit belang. Men wil kolonies hebben, zijn gebied uitbreiden en vermeerdert daardoor de oorlogskansen en de kansen der weinigen om hun „sinister interest" te dienen. Ten einde dit feitelijk doel te verbergen en een anderen schijn er aan te geven, worden „bedrogstermen" gebezigd, „roem", „eer", „waardigheid". Met een schijn van belangeloosheid spreekt men van „patriotisme" en „nationaliteit." Op deze wijze is men er in geslaagd, de moreele sanctie onverschillig te stemmen tegenover de vernietiging van zooveel geluk en zelfs een zekere bewondering te kweeken voor „heldendaden", die niets anders dan de maximisatie van ellende tengevolge hebben en alzoo tot de grootste misdaden behooren. „Of all that is pernicious in admiration, the

[1]) *Deontology,* I. 93, III. 308.

admiration of heroes is the most pernicious; and how delusions should have made us admire, what virtue should teach us to hate and loathe, is amongst the saddest evidences of human weakness and folly" [1]. Zoo algemeen is de immoraliteit van de moreele sanctie op dit gebied, dat kerk en staat, de „ruling few" en de „subject many" samen schijnen te stemmen in 't beschermen van onzedelijkheid en misdaad in den ruimsten omvang.

Als vredesapostel wijst Bentham ook de vredesmiddelen aan. Hij betreurt het, dat er geen wetboek bestaat, dat al de internationale aangelegenheden nauwkeurig regelt en wil zulk een internationaal wetboek tot stand brengen. Natuurlijk is ook hier als overal de utiliteit maatgevend, de grootste gemeenschappelijke utiliteit van alle volken. Dit is, zooals Bentham het uitdrukt „their line of least resistance". [2] De internationale wetgever moet zich laten leiden door dezelfde beginselen als de nationale, zooals vroeger werd uiteengezet. Een internationaal wetboek is dus het eerste vereischte voor den wereldvrede. Een van de gevolgen zijner beginselen is de internationale vrij handel.

Met het oog op latere richtingen zijn vooral twee punten in zijn „Plan of an universal and perpetual peace" belangrijk. We kunnen ze slechts even aanstippen, nl. de beperking van den krijgsmacht en de stichting van een internationaal hof van arbitrage.

In verband met *de beperking van den krijgsmacht*

---

[1] *Deontology,* II. p. 254.

[2] *Principles of International Law, Works,* II. p. 538.

roept Bentham zijn volk toe: „Oh my countrymen! purge your eyes from the film of prejudice, extirpate from your hearts the black specks of excessive jealousy, false ambition, selfishness and insolence". [1]) Omdat zij macht hadden, de meeste macht onder de volkeren, daarom zijn zij de grootste zondaars geweest en hebben zij het meeste onrecht gedaan. En daarom zegt hij, moeten zij beginnen met de hervorming en de beperking van leger en vloot. Als waarborg voor de eerlijkheid der volken tegenover elkander, moet men aan alle internationale maatregelen, de grootste openbaarheid geven. „The principle which throws a veil of secrecy over the proceedings of the foreign department of the cabinet is pernicious in the highest degree, pregnant with mischiefs superior to everything to which the most perfect absence of all concealment could possibly give rise". [2])

Tegen bonâ fide-oorlogen ligt het middel in een *internationaal hof van arbitrage* samengesteld uit twee afgevaardigden uit ieder volk. Al zijn handelingen moeten openbaar zijn. Al zijn uitspraken moeten gerapporteerd en in de verschillende staten bekend gemaakt worden. Hiertoe is natuurlijk noodzakelijk de algemeene vrijheid van de drukpers. Als laatste toevlucht moet een onhandelbare staat in den Europeeschen ban gedaan worden.

Neemt men de voorstellen van Bentham aan, dan is hij ervan verzekerd, dat het vrederijk verschijnen zal, waarin 't beginsel van 't grootste geluk algemeen heerschend zijn zal.

---

[1]) *Principles of International Law, Works,* II. 553.

[2]) *Ibid.,* II. p. 556.

Zooals meermalen gebleken is, ziet Bentham in, dat de moreele sanctie niet altijd te vertrouwen is. De moreele sanctie is voor hem niets anders dan product van opvoeding en van de sociale en politieke verhoudingen, waarin de mensch leeft. Onder de sociale en politieke orde, waartegen Bentham zijn leven lang gestreden heeft, kon hij dus niet verwachten, dat de moreele sanctie in overeenstemming zou zijn met de utilistische beginselen. Daar bestaat zooveel vooroordeel, zooveel verwarring in de begrippen omtrent loon en straf, over doel en maatstaf der zedelijkheid. En dan nog „unhappily for the members of the democratical section, their conceptions, their judgments, their suffrages, their language have till this time been placed almost completely under the guidance, and almost, as it were, at the disposal of those of the aristocratical". [1]) Ook heeft de opvoeding, voor zoover men die genoten heeft, reeds een verkeerde wending gegeven aan de moreele sanctie, door de immoreele boeken, die den oorlog bewonderen en een vereering voor helden opwekken. Vooral heeft Bentham een afkeer van de klassieke oudheid. Hoewel op andere gronden zou hij die, met Hobbes, uit het onderwijs willen verbannen.

Hij betreurt de groote onkunde, die er bestaat omtrent ons werkelijk eigenbelang. En zoo dikwijls wordt aan het karakter toegeschreven wat slechts een gevolg is van onkunde. „It is from ignorance and weakness that men deviate from the path of rectitude more frequently than from selfishness and malevolence". [2])

[1]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 44.
[2]) *Principles of International Law, Works,* II. p. 553.

Daarom zijn een goede opvoeding en goed onderwijs een onmisbare vereischte voor de zedelijkheid. De zedelijkheid is immers niets anders dan de berekening van eigenbelang, een weten waar te geven en waar te nemen. Deugd is kennis van eigenbelang, de verlichte is de deugdzame.

Doch het eigenbelang van de „ruling few" wordt gediend door de onkunde van de menigte en daarom willen zij geen volksopvoeding, daarom roepen de klerikalen, hun trouwe bondgenooten, „no reading", „no writing", „no Lancaster". [1]) Dat Bentham zich ook hier aan grove overdrijving schuldig maakt, behoeft nauwelijks gezegd te worden.

Het vraagstuk van de volksopvoeding was reeds brandend geworden. Toen Bentham optrad, was men langzamerhand ontwaakt tot 't besef van de hooge noodzakelijkheid de mindere klassen onderwijs te geven in lezen en schrijven. De Zondagscholen en de scholen van Hannah More in Somersetshire hadden reeds de aandacht van de godsdienstige wereld op dit vraagstuk gevestigd. [2]) En vooral de strijd tusschen Bell en Lancaster wekte de levendigste belangstelling. In 1805 liet koning George III Lancaster bij zich komen en sprak den wensch uit, dat ieder kind in zijn koninkrijk zou onderwezen worden zóó, dat het den Bijbel lezen kon. Deze wensch was 't begin van dien heftigen strijd. Lancaster was een kwaker en Bell een episcopaal. De klerikalen waren bang voor den invloed van Lancaster. Bisschop

---

[1]) *The Book of Fallacies, Works,* II. p. 420.

[2]) Vgl. Leslie Stephen, l. c. II. 17.

Marsh preekte en schreef brochures tegen hem. Hij werd aangevallen door de „*Quarterly Review*", 't Tory-orgaan. Met geestdrift werd Bell ondersteund door mannen als Southey en Coleridge. In 1811 stichtte men de „National Society" om de kinderen der armen op te voeden volgens de beginselen der Episcopale Kerk. Dat men tegen Lancaster opkwam is waar en in zoover heeft Bentham gelijk. Maar hij verwart den tegenstand tegen 't neutraal onderwijs met een tegenstand tegen 't onderwijs in 't algemeen. Lancaster werd verdedigd en gesteund door de „*Edinburgh Review*". De utilisten stonden aan zijn kant. Verschillende pogingen werden in 't werk gesteld om opvoedingsinrichtingen te stichten vrij van klerikalen invloed. Zoo is het plan van de „Chrestomathic-school" voor den middenstand ontstaan, waarvan vroeger reeds melding is gemaakt. Hier zou men de methode van Lancaster volgen. Met zijn gewonen ijver wijdt Bentham zich nu aan de verdediging en philosophische ontwikkeling van dit plan. En men kan 't niet ontkennen, dat er vele nuttige wenken te vinden zijn in zijn „*Chrestomathia*". [1])

Een systeem van nuttig onderwijs op zuiver neutrale basis, dat is het doel van Bentham. Hij sluit den godsdienst uit, omdat de godsdienst velen uitsluit en er op andere wijze in 't godsdienstig onderricht voorziening kan gemaakt worden. In verband met 't verkrijgen van kennis en de ontwikkeling van den geest gaat hij van deze veronderstelling uit: „Experience, observation, experiment: in these three words

[1]) *Works,* VIII. p.p. 1 et seq.

may be seen the sources of all our knowledge. Of these experience is without effect any farther than it has had observation for its accompaniment; and in the very idea of experiment that of observation is included. Upon observation therefore it is..... that everything depends". [1]) Daar niets het kind zoo boeit, als de levende natuur en er niets is, waarvan de eigenschappen en verhoudingen meer in 't oog vallen, dan van de voorwerpen der levende natuur, moet men daarmee beginnen. De vormen en kleuren en andere eigenschappen van de natuurlijke voorwerpen spreken tot de zintuigen, voornamelijk 't gezicht en 't gehoor. De zintuigen worden dus ontwikkeld en daardoor ook het waarnemingsvermogen en 't geheugen. Bij een volgende stap wil hij, naast de waarneming en 't geheugen, ook 't oordeel ontwikkelen, door de waarneming van punten van overeenkomst en onderscheid tusschen de verschillende voorwerpen. Hij wil zijn leerstof zoo rationeel mogelijk ordenen, zoodat er een natuurlijk verband tusschen de verschillende trappen ontstaat. Dit verband moet bij iedere gelegenheid duidelijk in 't licht gesteld worden. Het beginsel van associatie bindt dan de verschillende gedeelten samen en bevordert de herinnering en 't duidelijk begrijpen. Van het eenvoudigste wil B e n t h a m voortgaan tot het meer ingewikkelde, van het bekende tot het onbekende, van het meest nuttige tot 't minder nuttige. Zijn voornaamste vakken zijn de natuurwetenschappen, de Botanie en de Zoölogie, Mineralogie en Chemie. Trots de moeilijkheid, die er schuilt in de vreemde termen —

---

[1]) *Works,* VIII. 28.

Bentham zelf maakte een groot aantal, die gelukkig nooit ingang gevonden hebben — zijn ze toch bijna zonder uitzondering gemakkelijker, dan de dorre speculatieve grammatische regelen van doode talen. Het staat bij hem vast: „Among the known subjects of intellectual labour, not many it is believed, can be pointed out that have less in them of intrinsic use, especially since the stock of translations has been completed, than the dead languages". [1]) Hij komt er tegen op, dat er zooveel tijd aan deze vakken wordt gegeven. Het bestaande stelsel is een „woorden"stelsel, en waar „dingen" 't voorwerp van onderwijs vormen, spreekt men er veel over, maar stelt ze niet aanschouwelijk voor. Hij legt den nadruk op 't aanschouwelijk onderwijs. Waar de dingen zelf ontbreken, moeten voorbeelden en modellen de plaats innemen. Het „Scholar-Teacher Principle", [2]) een van de grondbeginselen van Bell en Lancaster, stelt hij zeer hoog. Ook de belooning door eereplaatsen, korte lessen, veel variatie.

Zoo wil Bentham geen schoolsche pedanten kweeken, maar een steeds grooter wordend aantal verstandige, nuttige, tevreden en gelukkige menschen; niet den hoogmoed voeden, maar de persoonlijke vrijheid, de algemeene welwillendheid en de ware zedelijkheid bevorderen.

Zijn taak is nu afgedaan. Met al den ernst van een eerlijk gemoed heeft hij er naar gestreefd zijn eigen landgenooten en de wereld te toonen, dat de

[1]) *Chrestomathia, Works,* VIII. 28.
[2]) *Ibid,* VIII. 46.

verwerke ijking van zijn beginselen het grootste geluk brengt. Met groot zelfvertrouwen en een naief optimisme zegt hij: „Bentham is the most ambitious of the ambitious. His empire — the empire he aspires to — extending to, and comprehending the whole human race, in all places, in all habitable places of the earth, at all future time." „Twenty Years after I am dead, I shall be a despot". [1])

Zijn hooge aspiraties en deze aanspraak op de alleenheerschappij berusten in hoofdzaak op.... een modelgevangenis en een modelschool, op een modelwetboek en een modelstembus. Door deze uitwendige middelen wil hij de ingeboren zelfzucht overwinnen, de menschheid hervormen, de verschillende sancties in harmonie brengen en het grootste geluk voor 't grootste getal verwerkelijken.

Zijn hervormingsstreven was geheel en al op het uiterlijke gericht, op de omgeving en de omstandigheden. In de opvatting van de maatschappij als een verzameling van individuen beweegt hij zich op de lijn der Fransche Encyclopedisten, de wegbereiders der Fransche Revolutie.

---

[1]) Vgl. Roylance Kent, l. c. p. 190.

HOOFDSTUK V.

Waardeering en Beoordeeling.

Het oordeel, dat over Bentham geveld wordt, is zeer uiteenloopend. De een dweept met hem als een van de vruchtbaarste Engelsche denkers van zijn tijd.[1] De ander spot met hem en zijn „huisbakken wijsheid", als „'t genie in de burgerlijke domheid".[2] Tusschen deze twee uitersten ligt tal van verschillende meeningen.

Er heerscht vrij groote eenstemmigheid over zijn groote beteekenis op het gebied van juridische en sociale hervorming. Nemen wij in acht zijn bedoeling, zijn buitengewone energie, zijn bewonderenswaardigen ijver, waarmee hij bezield was voor zijn ideaal, 't grootste geluk van de menschheid, dan moeten wij hem zeer hoog schatten. Met kracht heeft hij de onnoodige oorzaken van „delay", „expense" en „vexation" in de rechtspleging bestreden. Boekdeelen heeft hij geschreven om de misstanden op sociaal en politiek gebied aan te toonen. En hij wist niet alleen af te breken maar ook op te bouwen. Herhaaldelijk heeft hij met duidelijkheid en beslistheid de beginselen

[1] J. St. Mill, vgl. *Dissertations and Discussions,* I. p. 331.

[2] Marx, vgl. Quack, *De Socialisten,* Amsterdam, 3e druk, 1900, V. p. 442.

uiteengezet, waardoor de wetgever zich moest laten leiden. Een bepaald doel heeft hij den wetgever en het volk voor oogen gesteld om na te streven, het grootste geluk der gemeenschap. Green zegt, afgezien van de dwalingen zijner hedonistische psychologie „no other theory has been available for the social or political reformer, combining so much truth with such ready applicability. No other has offered so commanding a point of view from which to criticise the precepts and institutions presented as authoritative". [1]) Dit is zeker geen geringe waardeering van een principieelen tegenstander.

Zijn toegewijde arbeid op 't gebied van de rechtshervorming is niet zonder vrucht gebleven. Sir Henry Maine erkent „I do not know a single law reform effected since Bentham's day which cannot be traced to his influence". [2])

In de politiek heeft hij voortdurend strijd gevoerd tegen „sham representation" en tegen den overwegenden invloed van een betrekkelijk kleine groep van bevoorrechte personen. De geest der democratie in Engeland was reeds wakker geworden, toen hij optrad. Met scherpen blik zag hij de teekenen des tijds en greep hij de gelegenheid aan een beslisten slag te leveren tegen de tirannie der minderheid. Zijn hartstochtelijke vrijheidsliefde en waarheidszin hebben hem ertoe geleid dikwijls scherpe, bittere dingen te zeggen tegen corruptie en „sinister interests". Zijn oog bleef

[1]) T. H. Green, *Prolegomena to Ethics,* third edition, Oxford, 1890, p. 361.

[2]) Vgl. Graham, *English Political Philosophy,* London, 1907. p. 180.

gesloten voor het goede in de bestaande orde. Wij kunnen hem echter zijn overdreven eenzijdigheid vergeven omdat hij, trots zijn eigen grondbeginsel, nooit zichzelf heeft gezocht, maar de belangen van zijn volk en van de menschheid, afgezien nog van de vraag, of zijn grondbeginselen juist waren en of wij zijn middelen goedkeuren. Hij was zonder twijfel een van de krachtige factoren in de worsteling voor de groote constitutioneele hervormingen in Engeland in de vorige eeuw. Aan den strijd, die de eerste „Reform Bill" is voorafgegaan, hoewel nooit in 't openbaar, heeft hij leidend deelgenomen. „In the great struggle that ensued Bentham took a leading part, and it was his principles as given in his *Plan of Parliamentary Reform* that largely prevailed, not indeed fully at the first Reform Bill, but at the second". [1]) Hij heeft echter ook problemen op den voorgrond gesteld, waarmede men in Engeland, nu honderd jaar later, nog bezig is. Ik noem slechts den toestand van den arbeider, 't vrouwenkiesrecht, „the House of Lords".

Op sociaal gebied heeft hij zich verdienstelijk gemaakt door zijn pogingen om 't gevangeniswezen te hervormen, armenzorg te regelen en de volksopvoeding te bepleiten.

Wat men zeker ook niet vergeten mag is, dat hij nieuwe krachten in werkzaamheid heeft gebracht, nieuw onderzoek heeft gewekt. Vooral is er onder zijn invloed een nieuwe stoot gegeven aan de beoefening en den vooruitgang der sociale wetenschappen. Hij was het

[1]) Graham, l. c. p. 180. Vgl. Benjamin Kidd, *Principles of Western Civilisation,* p.p. 73—75.

middelpunt van een groep mannen, die hun beste krachten hebben gewijd aan de studie der sociale en andere wetenschappen. „The range of the Benthamic philosophy, including as it did, politics and morals, political economy, metaphysics logic, theology and analytic psychology, was very wide". [1]) Men denke slechts aan mannen als James Mill, John St. Mill, Ricardo, Austin en Grote. Nemen wij dit feit in acht, dan is de lof door J. St. Mill aan Bentham toegezwaaid zeker niet overdreven. Hij noemde hem naast Coleridge „the teacher of the teachers" [2]), „the great seminal mind of England in his age". [3])

Bentham legde in 't bijzonder den nadruk op die waarheden, met welke de bestaande leerstellingen en instellingen in strijd waren. Hij is alzoo geworden „the father of English innovation, both in doctrines and institutions". [3])

De groote praktische waarde van Bentham's theorie is echter onafhankelijk van den theoretischen grondslag, waarop zij rust. Het was hem in de eerste plaats niet te doen om de speculatieve zuiverheid van een theorie, maar om een „werkhypthese". Hij miste, daarbij een van de grootste vereischten, die aan den wijsgeer gesteld moeten worden, nl. ernst en bekwaamheid om zich in te denken in de gedachten van anderen. Wij behoeven tot toelichting hiervan niet verder te

---

[1]) Roylance Kent, *The English Radicals,* London, 1899, p. 221.

[2]) J. St. Mill, l. c. p. 330.

[3]) *Ibid.*, p.p. 331—334.

gaan dan zijn bestrijding van de anti-utilistische ethische theoriën.[1]) Zonder onderzoek en bewijsvoering verwerpt hij, op een minachtende wijze, alle beschouwingen over natuurrecht, natuurwet, 't zedelijk bewustzijn, de rede enz. als zoovele vormen van „ipse-dixitism". Men moet echter ook in deze bestrijding meer een praktisch dan een theoretisch doel zoeken. Terecht heeft men opgemerkt „Bentham's fundamental objection to other types of moral theories than his own was not so much philosophic or theoretic as it was practical. He felt that every intuitional theory tended to dignify prejudice, convention, and fixed customs, and so to consecrate vested interests and inequitable institutions". [2])

Dat zijn behandeling van de ethiek meer uit practische overwegingen is ontstaan, dan uit zuiver wetenschappelijke behoefte, blijkt uit het feit, dat zijn voornaamste werk daarover eigenlijk dienen moest als inleiding tot een werk over 't strafrecht. [3])

Zijn praktische hervormingsdrang heeft hem er toe geleid overal te vragen naar het nut van het bestaande in praktijk en theorie. Hij behandelt de ethiek alleen om het nut.

Schleiermacher overdrijft als hij van de Engelschen zegt „Jene stolzen Insulaner ..... kennen keine andere Losung als gewinnen und geniessen, ihr Eifer für die Wissenschaften, für die Weisheit des Lebens und für die heilige Freiheit, ist nur

---

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p.p. 8 et seq.

[2]) Dewey and Tufts, *Ethics,* London, 1810, p. 287.

[3]) *Principles of Morals and Legislation,* Preface, p. VI.

ein leeres Spielgefecht. So wie die begeistersten Verfechter der letzteren unter ihnen nichts tun, als die nationale Orthodoxie mit Wut verteidigen, und dem Volke Wunder vorspiegeln, damit die abergläubige Anhänglichkeit an alte Gebräuche nicht verloren gehe, so ist es ihnen eben nicht mehr Ernst mit allem übrigen, was über das Sinnliche und den nächsten unmittelbaren Nutzen hinausgehet. So gehen sie auf Kenntnisse aus, so ist ihre Weisheit nur auf eine jämmerliche Empirie gerichtet" [1]..... En toch is het zeker niet toevallig, dat het Utilisme juist in Engeland door Bentham en Mill zijn klassieke uitdrukking gevonden heeft.

In zijn formule „the greatest happiness of the greatest number" had Bentham een praktisch hervormingsmiddel gevonden en dat was hem genoeg. Wat niet met hem overeenkwam was „nonsense ethics", „nonsense psychology", „verbal principles..... pretences for governing and directing without reason". [2] In dat hervormingsbeginsel lag het ideaal, waarnaar hij streefde. Daaraan ontleende hij zijn maatstaf voor de waardebepaling van wetgeving en openbare instellingen.

De onmiskenbare verdiensten van Bentham op praktisch gebied en de groote draagkracht van zijn hervormingsbeginsel zijn onafhankelijk van den inhoud van dat beginsel. Bentham's ideaal past niet in zijn levensbeschouwing, maar is veel meer in strijd daarmede. Daarom schijnt het mij volkomen juist wat

---

[1] Schleiermacher, *Über die Religion,* Göttingen, 1906, S. 11.

[2] *Rationale of Judicial Evidence, Works,* VI, p. 239.

Green zegt: „We may give Utilitarianism, therefore, full credit for the work it has done in rationalising the order of social and political life, while holding at the same time that its hedonistic interpretation of well-being, if logically carried out, would deprive it of any practical influence for good; and that as this interpretation in a speculative age comes to be more dwelt upon by the individual it may itself induce practical evils, from which deliverance must be sought in a truer analysis of the ultimate good for man". [1])

Wij hebben reeds gezien, dat Bentham de lust beschouwt als den inhoud van het grootste geluk. De lust is voor hem het centrale punt, waarom alles gaat. Dit geeft hij aan met de woorden, waarmede hij zijn *Principles of Morals and Legislation* begint: „Nature has placed mankind under the governance of two souvereign masters, *pain* and *pleasure*. It is for them alone to point out what we ought to do as well as to determine what we shall do. On the one hand the standard of right and wrong, on the other the chain of causes and effects, are fastened to their throne. They govern us in all we do, in all we say, in all we think". [2]) Daar de onlust doorgaans slechts 't negatieve is van den lust, kunnen we in 't vervolg alleen van dezen spreken.

Wat ons allereerst treft is het tweeledig karakter, waarin de lust optreedt, in een natuurlijk of psychologisch karakter en een ethisch karakter. In het psychologisch karakter verschijnt de lust als 't absolute

[1]) Green, *l. c.*, p. 366.
[2]) *Principles of Morals and Legislation*, p. 1.

motief en doel van alle handelingen. De lust alleen bepaalt „what we shall do". Daaraan is vastgebonden „the chain of causes and effects". In zijn ethisch karakter treedt de lust op als maatstaf der zedelijkheid, die vaststellen moet „what we ought to do", „the standard of right and wrong". Daar nu de maatstaf der zedelijkheid noodzakelijk ligt in haar einddoel, in wat ze beschouwt als 't hoogste goed, zoo wordt de lust verklaard als hoogste goed en einddoel der zedelijkheid.

Nu volgt er uit de beschouwing van Bentham van tweeën één, óf alle handelingen zijn goed en dan houdt de zedelijkheid op, óf de lust als absolute drijfveer is een ander dan de lust als maatstaf en einddoel der zedelijkheid. Bentham begint dus met een dubbelzinnigheid.

Hij stelt de lust voor als de eenige en absolute oorzaak van al ons begeeren, doen en laten, 't motief van al ons willen en handelen. Het motief is altijd „some pleasure or pain; some pleasure, which the act in question is expected to be a means of continuing or producing: some pain which it is expected to be a means of discontinuing or preventing. A motive is substantially nothing more than pleasure or pain operating in a certain manner".[1]) „A motive must be the prospect of some pleasure, or other advantage to be enjoyed in future".[2]) „Nothing but the expectation of the eventual enjoyment of pleasure in some shape can operate in the character of a mo-

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 102.
[2]) *Ibid.,* p. 155.

tive". [1]) En de lust als motief is niet die van anderen, maar van den handelenden individu zelf „not only the best, but the only proper judge of what, with reference to himself is pleasure and what pain". [2]) Alleen voor het eigenbelang van den handelenden persoon bestaan er altijd adaequate motieven. [3]) Het uitgangspunt van Bentham is dus geheel egoistisch-hedonistisch.

Hoe komt hij tot dit beginsel? Bowring verhaalt, dat Bentham zich voortdurend op de waarneming heeft beroepen. [4]) En deze zelf verklaart: „*Experience*, *observation*, experiment; in these three words may be seen the sources of all our knowlegdge". [5]) „Experience is the foundation of all our knowledge, and of all our reasoning — the sole guide of our conduct, the sole basis of our security". [6]) Het zou dus voor de hand liggen te besluiten, dat Bentham tot zijn grondbeginsel gekomen is door de waarneming. Nu zal niemand het goed recht van de waarnemingsmethode op 't gebied der ethiek ontkennen. Maar dan is het ook een eerste eisch van ernst en waarheidsliefde om het gebied der waarneming zoo wijd mogelijk uit te breiden. Dan mag men geen enkele bron voor de kennis van zedelijke feiten buiten rekening laten. Taal en letterkunde, ethnologie en geschiedenis moeten ons materiaal leveren. En vooral moet een nauwkeurige waarneming en omvattende analyse van den inhoud

---

1) *Table of the Springs of Action, Works,* I. p. 215.
2) *Deontology,* I. p. 59.
3) *Principles of Morals and Legislation,* p. 313.
4) *Deontology,* I. p. 316.
5) *Chrestomathia, Works,* VIII. p. 28.
6) *Rationale of Judicial Evidence, Works,* VI. p. 241.

van den menschelijken geest ons voorlichten. Aan deze eischen heeft Bentham niet voldaan. Zijn waarneming concentreert zich rondom een enkele reeks van natuurlijke verschijnselen, het streven naar lust en de afkeer van onlust. Uit deze beperkte en eenzijdige waarneming maakt hij een generalisatie en zoo komt hij tot zijn grondbeginsel. Nu gaat hij alle feiten, die daarmede in strijd zijn wegverklaren of wegcijferen.

Meer waarschijnlijk echter is, dat Bentham niet door de waarneming gekomen is tot zijn grondbeginsel, maar dat hij het heeft overgenomen als een dogma van de gelijktijdige sensualistische associatie-psychologie.

Locke leerde, dat de menschelijke ziel is gelijk een blad wit papier gereed om te ontvangen alles wat de gewaarwording en de ervaring er op schrijven zullen. Aangeboren is den mensch alleen het streven naar geluk en de afkeer van smart. „Dit zijn inderdaad aangeboren praktische beginselen, die voortdurend in ons werkzaam zijn en onophoudelijk invloed uitoefenen op onze handelingen. Die beginselen kan men waarnemen bij alle personen, bij iederen leeftijd, altijd en overal". [1]) Deze leer is door Helvétius in de moraal tot het uiterste gedreven. Het gansche bewustzijnsleven trachtte Hartley uit de zinnelijke gewaarwording te verklaren door middel van de associatie der ideeën. Met instemming sprak Bentham van Hartley's poging om de gewoonte op deze wijze te verklaren. [2]) In gewijzigden vorm werkte James Mill de associatie-psychologie nader uit.

---

[1]) Spruyt, *Proeve van eene geschiedenis van de leer der aangeboren begrippen,* Leiden, p. 110.

[2]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 124 n.

Het gansche voorstellings- en wilsleven is volgens deze theorie een mechanische aaneenschakeling van zinnelijke gewaarwordingen. In dezen kring van sensualisten heeft Bentham geestelijk geleefd. Locke noemde hij „the first master of intellectual truth" [1]), Helvétius „the first moralist who turned with steady eye to the utilitarian principle" [2]). Het is dus geen gewaagde veronderstelling te besluiten, dat Bentham tot zijn grondbeginselen, zijn opvatting van de menschelijke natuur, niet door waarneming gekomen is. Hij heeft het van de sensualisten overgenomen. Hij staat dus feitelijk niet op empirisch, maar op aprioristisch standpunt en heeft zijn tegenstanders niets te verwijten van „ipse-dixitism". Zijn aprioristisch standpunt komt ook uit in de axiomatische vereenzelviging van den lust met het goede en onlust met het kwaad [3]).

Dat de lust een belangrijke rol speelt in de motiveering onzer handelingen en dat de verhouding daarvan tot onze begeerte zeer ingewikkeld is, kan niemand ontkennen. In het grondbeginsel van Bentham echter, dat onze lust altijd het eenige motief onzer daden is, schijnt me drieërlei dubbelzinnigheid te schuilen.

Vooreerst ligt er een dubbelzinnigheid in zijn egoïsme (self-regard, self-preference). Dit komt in tweeërlei vorm voor zonder dat Bentham ze onderscheidt en uit elkaar houdt. In zijn ruwsten vorm verkondigt

---

[1]) Roylance Kent, l. c. p. 224.

[2]) *Deontology*, II. p. 31.

[3]) Sidgwick, *The Methods of Ethics*, Third Edition, London, 1884. pp. 388 et seq.

dit egoïsme, dat er achter al onze daden de koele berekening van ons eigenbelang ligt. Wij zijn geheel onverschillig voor de vreugde of smart van anderen, tenzij wij er ons eigen belang in zien. Dezen vorm van 't egoïsme schijnt Bentham te verdedigen, als hij den nadruk legt op het provisorisch karakter van alle zelfopoffering [1]) en als hij uitdrukkelijk zegt „Dream not that men will move their little finger to serve you, unless their advantage in so doing be obvious to them. Men never did so, and never will, while human nature is made of its present materials" [2]). Achter iedere reddingsdaad met eigen levensgevaar, moet men dus zoeken de hoop op geldbelooning of een reddingsmedaille of een eervolle vermelding in 't dagblad. [3])

Op dit standpunt is het duidelijk, dat de zedelijkheid niets meer is dan een gelukkige waarschijnlijkheidsrekening. De hoofddeugd is „selfregarding-prudence" en lost zich op in handigheid. Onzedelijkheid is een misrekening der kansen. Hier is het plicht van iedere gelegenheid zooveel mogelijk te profiteeren met de minste persoonlijke zelfopoffering. „Let happiness be obtained gratis where it can — where it cannot be had without sacrifice, let the sacrifice be as small as possible" [4]). Waar men dan toch eigenlijk bedoelt handigheid of onhandigheid, schranderheid of domheid, geluk of ongeluk is het een misbruik van termen te spreken van zedelijkheid en onzedelijkheid, van goed

---

1) *Deontology,* I. p. 191.
2) *Ibid,* II. p. 133.
3) Vgl. Höffler, *Psychologie, Wien und Prag,* 1897, S. 482.
4) *Deontology,* I. p. 34.

en slecht, van deugd en ondeugd. Men moet op dit standpunt de zedelijke praedicaten vervangen door economische of commercieele.

Het is deze zijde van Bentham's utilisme, die aan Carlyle zulke scherpe woorden ontlokte, „A Mechanical Profit-and-Loss Philosophy" [1]. „Call ye that a Society... where there is no longer any Social Idea extant; not so much as an Idea of a common Home, but only of a common over-crowded-Lodging-house? Where each, isolated, regardless of his neighbour, turned against his neighbour, clutches what he can get and cries „Mine" and calls it Peace, because, in the cut-purse and cut-throat Scramble, no steel knives, but only a far cunninger sort can be employed" [2])

Een geheel anderen zin legt Bentham in het woord „selfregard" als hij spreekt over de sympathie. Hier gebruikt hij egoïstisch voor „das Verhalten dessen, der des Wohls anderer sich annimmt, weil es ihm selber nicht gleichgültig ist, der ihr Wehe lindert und dadurch auch sich selbst Erleichterung verschafft" [3]. Zoo zegt Bentham „In self-regard even sympathy has its root" [4] en verklaart hij „sympathetic sensibility" als „the propensity that a man has to derive pleasure from the happiness, and pain from the unhappiness, of other sensitive beings" [5]. Het spreekt van-

---

[1]) *Sartor Resartus,* Everyman's Library, Duit, London, p. 124.

[2]) *Ibid,* p. 174.

[3]) Paulsen, *System der Ethik,* 7 u. 8 aufl. Stuttgart u. Berlin 1906, I. S. 248-

[4]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 192.

[5]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 50.

zelf, dat wij ons evenmin in ons handelen als in ons denken van onszelf los kunnen maken. Alleen door motieven, die zich tot onzen eigen wil richten kunnen wij in beweging gebracht worden. Al onze daden zijn in dezen zin egoïstisch. Maar dit is toch heel iets anders dan 't grove berekenende egoïsme. En nu vat Bentham beide begrippen samen zonder onderscheid en legt hij als absoluut beginsel neder: „In the general tenor of life, in every human breast, self-regarding interest is predominant over all other interests put together. More shortly thus, — self-regard is predominant — or thus, — self-preference has place everywhere" [1]).

Een tweede dubbelzinnigheid ligt in zijn voorstelling van de verhouding tusschen de lust, de begeerte en de daad. Deze verhouding is zeer verschillend. Zeer zeker kan de lust zijn het onmiddellijk object van de begeerte, van 't willen en streven. Iemand kan zich aan den lust en den wellust overgeven, hij kan een slaaf van zijn lusten zijn. Wij kunnen ons het gedrag van een wellusteling niet anders voorstellen. In dit geval ligt de lust vóór den handelenden persoon in de toekomst en wordt bereikt of niet bereikt, door middel van een gedragslijn, die men met 't oog op dien lust volgt. Hier wordt de gedragslijn bepaald door het vooruitzicht op den lust.

Een andere verhouding ligt in het feit van de begeerte zelf en in de daad van 't willen of kiezen. „Immer wenn wir etwas wollen, so liegt darin notwendig, dass das eigentlich Gewollte, oder der End-

[1]) *Constitutional Code, Works,* IX. p. 5.

zweck unseres Wollens, uns als ein relativ Lustvolles, Befriedigendes, Beglückendes vorschwebt".[1]) Het bloote feit, dat wij aan iets de voorkeur geven boven iets anders, bewijst dat wij er niet onverschillig tegenover staan. Er is op het oogenblik der keuze een zeker lustgevoel verbonden aan de gedachte, dat wij het object onzer begeerte verkrijgen zullen. Hier is de lust iets actueels, iets tegenwoordigs en niet te verwarren met den toekomstigen lust, die volgen zal als onze begeerte vervuld wordt. Nu wijst Sidgwick er op, dat als wij met den lust bedoelen, hetgeen onze keus bepaalt, hetgeen een aantrekkingskracht op onzen wil uitoefent, het dan tautologisch is te beweren, dat wij den lust begeeren, of dat wij een object begeeren, naarmate het ons meer lust verschaft dan een ander.[2]) Dan begeeren we, omdat we begeeren. Maar „taking pleasure in an idea" is heel iets anders dan „aiming at the idea of pleasure".[3])

Meer nog dan in de voorstelling van 't object onzer begeerte ligt er een lustgevoel in het bereiken daarvan. Iedere vervulde begeerte brengt als resultaat een lustgevoel met zich mede, terwijl de onvervulde begeerte teleurstelling, onlust veroorzaakt. Doch dit resulteerend lustgevoel is niet het object van onze begeerte maar het teeken, dat we ons doel bereikt hebben. „Befriedigung oder Lust ist nicht das was gewollt wird, sondern sie ist der Ausdruck dafür dass

---

[1]) Lipps, *Die Ethischen Grundfragen,* Hamburg u. Leipzig, 1899, S. 62.

[2]) Sidgwick, l. c. p. 43.

[3]) Mackenzie, *Manual of Ethics,* London, 1901, p. 67.

der Wille erreicht hat was er will". [1]) Zoo heeft ongetwijfeld de val der monarchie in Portugal in hooge mate voldoening en lustgevoel gebracht aan de republikeinsche partij aldaar. Maar men moet bizonder gevangen zitten in een theorie, als men beweert, dat dat lustgevoel 't motief en doel van jarenlangen arbeid is geweest en dat het streven naar een nieuwen regeeringsvorm slechts een middel daartoe was.

Op een andere verhouding tusschen den lust en de handeling dienen we nog even te letten. Dit geldt 't proces der handeling zelf. De ongehinderde voortzetting van ieder begonnen werkzaamheid van welken aard of oorsprong en met welk doel ook, gaat gepaard met lustgevoel, terwijl verhindering of onderbreking vergezeld gaat van onlust. Dit is het geval reeds met bloote impulsieve handelingen. En zoo kan het gebeuren dat „round all our impulses, merely as such, there twine, as it were, secondary possibilities of pleasant and painful feeling, involved in the manner in which the act is allowed to occur", de „pleasures and pains of achievement". [2]) Nu kunnen deze „pleasures of achievement" op hun beurt doel van ons handelen worden. [3]) Het spel kan hier tot voorbeeld dienen.

Al deze verschillende verhoudingen tusschen den lust en de daad, vat Bentham, door gebrek aan juiste waarneming en nauwkeurige onderscheiding en door een overdreven zucht naar vereenvoudiging onder

---

[1]) Paulsen, l. c. I. S. 258.

[2]) William James, *The Principles of Psychology,* London, 1902, II. p. 556.

[3]) *Ibid,* II. p 557.

één gezichtspunt samen. Al onze handelingen zijn volgens hem te herleiden tot de begeerte naar lust. Deze verwarring leidt hem alzoo tot de miskenning van de groote verscheidenheid van drijfveren in den menschelijken geest, den rijkdom en adel van de menschelijke natuur. Zijn bekrompen theorie doet te kort aan de menschelijke ziel.

Dat de wil niet gericht is op een subjectief gevoel of een gevoelstoestand, maar op een objectief doel, behalve in sommige gevallen, die meestal door het algemeen zedelijk bewustzijn worden afgekeurd, blijkt uit tal van feiten. In de eerste plaats wijzen we op die handelingen, die in direct verband staan met het organisch leven, waarvan het behoud van individu en geslacht afhangt. Deze werkzaamheden behooren evengoed thuis in het plantenrijk, waar ze onafhankelijk zijn van 't gevoel, als in het dierenrijk. De oorzaken daarvan „spread upwards into our kind from an insentient realm of natural history; and would be required here as in the plants, though we were as little susceptible of sensation as they. To any individual creature needing nourishment, and belonging to a race needing renewal, they or their equivalents are indispensable". [1]) Op goede gronden toont Martineau aan, het bestaan van een heele reeks motieven, die in hun normale werking niets te maken hebben met een berekening van lust en onlust. Deze primaire motieven „are essentially disinterested in their action, simply impelling us hither and thither, without choice or reckoning of ours". [2]) Ze drijven instinctief naar een

[1]) Martineau, *Types of Ethical Theory,* II. p. 140.
[2]) *Ibid,* II. p. 167.

aanpassend object of een natuurlijke uiting. Zoodra dat object bereikt of de natuurlijke uiting voltooid is, houdt hun aandrang op. In al deze instinctieve en impulsieve handelingen gaat de lust, in gevoel of voorstelling niet aan de werkzaamheid vooraf, maar is ze het ongezochte en onbedoelde gevolg van de gelukkige uitvoering daarvan.

Tot hetzelfde resultaat komt Paulsen, die ook in het zelfbewuste leven deze verhouding tusschen het willen en handelen als de normale beschouwt. „Und dies Wesensverhältniss ist bleibend: der Wille Voraussetzung der Tätigkeit und Lust. Auch bei dem entwickelten, zum selbstbewusstsein gekommenen Willen ist es nicht anders: er ist gerichtet nicht auf vorgestellte Gefühlserregungen der Lust, sondern auf ein Objectives, auf die Sache, auf die Tätigkeit, auf die Zustandsveränderung. Eine mehr oder minder bestimmte Vorstellung des objectiven Erfolges geht bei den entwickelten Willen der Entschliessung vorher, und sie ist oft auch, nicht immer, eine lustbetonte. Dagegen eine Vorstellung von Lust überhaupt, zu der die Tätigkeit als Mittel zum Zweck sich verhielte, komt als Motiv des Wollens überhaupt nicht vor". [1])

Van zuiver psychologische zijde komt James sterk er tegen op alle motieven te vereenzelvigen met het streven naar lust. „Pleasures and pains are far from being our only stimuli. With the manifestations of instinct and emotional expression, for example, they have absolutely nothing to do". [2]) Hij noemt het „a narrow teleological superstition" al onze daden te

[1]) Paulsen, l. c. I. p. 256.
[2]) James, l. c. II. p. 550.

verklaren als gevolgen van een bewust of verborgen begeerte naar lust of afkeer van smart.

Niet alleen bewijst de psychologie 't bestaan van tal van motieven onafhankelijk van eigen lust berekening, maar ook 't bestaan van *altruistische* motieven. Deze motieven zijn de oorzaak van daden, die onmiddellijk het welzijn van anderen als doel hebben. In een ondeelbaar oogenblik, vóór er tijd of gelegenheid is voor de berekening van de lust- of onlustgevolgen, grijpt de aanblik van 't gevaar of lijden van een ander ons aan, brengt onzen wil in beweging en dringt tot ingrijpen en redden. De moeder, die gevaar ziet voor haar kind, spoedt onmiddellijk voort om het te redden, al moet zij haar eigen leven er bij inschieten. Het hulpelooze en zwakke wekt onmiddellijk het medelijden op, dat in verdediging en bescherming overslaat, waar het noodig blijken mocht. Uit sympathie voor een vriend handelt men soms in strijd met de eischen van 't eigenbelang. Iemand moet een verwonderlijk armoedige opvatting van de menschelijke natuur hebben, als hij alle daden van toewijding, alle daden, waar eigen gemak, eigen rust, eigen gezondheid, eigen leven opgeofferd worden voor een ander, wil verklaren uit een berekening van eigenbelang. „The passionate devotion of a mother — ill herself, perhaps — to a sick or dying child is perhaps the most simply beautiful moral spectacle that human life affords. Contemning every danger, triumphing over every difficulty outlasting all fatigue" [1]. En dit alles is niet slechts 't gevolg van een blind instinct, maar van een wel bewuste en overlegde gedragslijn.

---

[1]) James, l. c. II. p. 440.

Gevolg van blind instinct! Men zou kunnen tegenwerpen, dat onze handelingen, die in het instinctieve en impulsieve wortelen niet behooren tot 't gebied der zedelijkheid.

Tot dit bezwaar heeft Bentham geen recht. Voor hem toch zijn de *gevolgen* object van zedelijke waardeering. Hij heeft geen recht te vragen naar de bron, waaruit ze ontspringen om dan een gedeelte daarvan buiten het gebied der zedelijkheid te bannen.

Indien alle instinctieve daden buiten 't gebied der zedelijkheid liggen, waarom wordt een instinctieve uiting van wreedheid of laagheid algemeen afgekeurd, terwijl zulk een uiting van goedhartigheid of zelfopoffering algemeen bijval vindt? Al deze instinctieve drijfveeren, waar tegenover het algemeen zedelijk bewustzijn niet onverschillig staat, bewijzen, dat de menschelijke ziel geen zedelijk blanco is, zooals 't utilisme wil, maar wijzen heen naar den zedelijken aanleg daarin aanwezig.

Geen wonder is het, dat 't utilisme in zijn egoïstisch hedonistisch uitgangspunt, met zijn beschouwing van de menschelijke natuur als een zedelijk blanco, met geen hooger opvatting van den mensch „than a Vulture that flies through the universe seeking after Somewhat to eat; shrieking dolefully because carrion enough is not given him" [1]), door het algemeen zedelijk oordeel verworpen wordt.

Lecky stelt de vraag in hoever deze theorie overeenkomt met de algemeene gevoelens en de taal

---

[1]) Carlyle, geciteerd door Dewey and Tufts, l. c. p. 265.

der menschheid. Zijn antwoord is, dat naar dezen maatstaf beoordeeld, geen theorie meer nadrukkelijk verworpen wordt. Bij alle volken en in alle talen wordt er een scherp onderscheid gemaakt tusschen eigenbelang en utiliteit aan den eenen kant, deugd en belangeloosheid aan den anderen kant. De woorden eer, recht, gerechtigheid en dergelijke brengen geheel andere dingen voor den geest dan de woorden voorzichtigheid, scherpzinnigheid en eigenbelang. „The universal sentiment of mankind represents self sacrifice as an essential element of a meritorious act and means by self-sacrifice the deliberate adoption of the least pleasurable course without the prospect of any pleasure in return. A selfish act may be innocent, but cannot be virtuous and to ascribe all good deeds to selfish motives is not a distortion but a negation of virtue" [1]). Het utilisme ontkent zelfs de mogelijkheid van hetgeen door 't algemeen zedelijk oordeel beschouwd wordt als 't eigenlijk wezen van een edele, belangelooze daad.

Op een ander feit, later door Sidgwick genoemd „the Paradox of Hedonism", vestigt Lecky de aandacht. Waar de wil zich richt op den lust als zijn object, daar wordt zijn doel dikwijls juist gemist. De heilzame, rustgevende invloed van het gebed op den bidder wordt algemeen erkend ook afgezien van de vraag naar de gebedsverhooring. Wordt echter deze heilzame uitwerking van het gebed 't directe doel van

---

[1]) Lecky, *History of European Morals,* New Impression, London 1905, I. p. 35.

't bidden, dan ondervindt men die nimmer. Met dit doel voor oogen kan men toch evengoed nederknielen voor een afgod! Evenzoo is het met het innerlijk geluk der deugd. „The pleasure of virtue is one which can only be obtained on the express condition of its not being the object sought". [1] Sidgwick toont aan, dat de intellectueele genoegens niet verkregen kunnen worden als men direct daarnaar streeft, doch slechts als men zich over zichzelf heen zet en zich geeft aan het onderwerp van zijn studie. „In order to get them one must forget them". [2] De kunstenaar ondervindt een gloed van genot terwijl hij de verwerkelijking van zijn ideaal in de heerlijkste toonen of schoonste kleuren aanschouwt, maar hij moet opgaan in dat ideaal en niet het subjectief gevoel tot doel stellen. „Zoo wie zijn leven zal zoeken te behouden, die zal het verliezen; en zoo wie het zal verliezen, die zal het in het leven behouden." [3] Dit is een levenswet van algemeene geldigheid.

Een waarheid, die overal geldt is deze: „der Trieb und das Verlangen der Betätigung ist voor aller Vorstellung von Lust, nicht umgekehrt die Vorstellung von Lust vor dem Trieb, ihn erst hervorbringend oder erweckend". [4] Aandrift en verlangen, motief en doel is *objectief*. Het object kan zeer verschillend zijn. Dat hangt af van de opvoeding, de omgeving en het persoonlijk karakter. In gevallen, die door 't algemeen

---

[1] Sidgwick, l. c. p. 47.
[2] Lecky, l. c. I. p. 36.
[3] Lukas 17, 33.
[4] Paulsen, l. c. I. p. 254.

zedelijk bewustzijn worden afgekeurd, kan het object zijn zingenot. Het kan echter ook zijn de volkomen overgave aan den wil van God al eindigt dit in een kruis.

Het utilisme begint met een psychologische fictie en verliest daardoor alle theoretische waarde.

Er ligt niet slechts in de beteekenis van „egoistisch" en van „lust" een dubbelzinnigheid. Hetzelfde geldt ook het gebruik van „motief". [1]) Het is van veel belang hierop te letten, omdat Bentham daaruit gewichtige gevolgen trekt.

In de eerste plaats bedoelt hij met motief niets anders dan een blinden drang, die voortdrijft in de eene of andere richting, zonder voorstelling van doel of gevolgen. In de tweede plaats gebruikt hij motief, zonder waardeverandering, in nauw verband met een duidelijke voorstelling van 't doel en de gevolgen. In beide gevallen ontzegt hij aan 't motief alle zedelijke waarde en staat het dus moreel volkomen gelijk. Een voorbeeld kan dit ophelderen. Zonder voorbedachten rade, zonder bedoeling of voorstelling van de gevolgen wordt er een geweerschot door een jongen gelost op een aantal personen met noodlottigen afloop. Zijn motief was een lustdrang in den vorm van nieuwsgierigheid en heeft volgens Bentham geen zedelijke waarde. Een struikroover overvalt een eenzamen reiziger, ontneemt hem zijn leven om zijn geld. Ook hier is 't motief een lustdrang, in den vorm van „pecuniary interest", [2]) op zich zelf dus eveneens

---

[1]) Dewey and Tufts, l. c. p. 249.

[2]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 109.

zedelijk neutraal. Bentham verwart hier een lust drang met een drang naar lust in een bepaalden voorgestelden vorm.

Hij tracht zich te redden door het verschil in de zedelijke waarde der handeling te zoeken in de intentie, de bedoeling, de voorgestelde en gewilde gevolgen in termen van lust en onlust. Maar in het eerstgenoemde geval is er geen bedoeling en 't motief is zonder zedelijke waarde. Die daad valt dus geheel buiten het gebied der zedelijkheid en het heeft derhalve geen zin hier van een neutraal motief te spreken. In het tweede geval is er wel een bedoeling, maar geen motief in neutralen zin. Hier is het motief geen blinde lustdrang, maar onafscheidelijk verbonden met de voorstelling van het doel, de middelen en de gevolgen. Een zuiver neutraal motief kan alleen bestaan waar geen bedoeling of intentie is en bestaat dus, volgens Bentham's eigen opvatting, voor de zedelijkheid niet, daar deze te doen heeft met de bedoeling en de gevolgen. „When forsight enters, intent, purpose enters also, and with it a change of motive from innocent, because blind, impulse, to deliberate, and hence to virtuous or blameworthy interest in affecting a certain result. Intention and motive are upon the same moral level. Intention is the *outcome* foreseen and wanted; motive, this outcome *as* foreseen and wanted. But the voluntary act, as such, is an *outcome*, *forethought and desired*, and hence attempted". [1])

Door de scheiding van motief en intentie miskent Bentham de organische eenheid van de vrijwillige daad.

---

[1]) Derwey and Tufts, l. c. p. 250.

Ditzelfde bezwaar geldt ook zijn eenzijdige beschouwing van de lust- en onlustgevolgen als 't eigenlijk object der zedelijke beoordeeling. Schijnbaar ziet hij dat object in de bedoeling en in het karakter (disposition). Hij komt daardoor echter in tegenspraak met zich zelf. „Is there nothing then about a man that can properly be termed good or bad, when, on such or such an occasion he suffers himself to be governed by such or such a motive? Yes, certainly: his disposition" [1]). Nu hangt voor Bentham zelf het karakter geheel en al af van de motieven. „The nature of a man's disposition must depend upon the nature of the motives he is apt to be influenced by: in other words, upon the degree of his sensibility to the force of such and such motives". [2]) De motieven zijn eveneens de oorzaken van de intentie. „The causes of intention are called motives" [3]). Het wezen van het karakter ligt dus in de heerschende motieven. Het bestaan en de verandering en het verschil van bedoeling hangt af van de motieven. In karakter en bedoeling komt het, volgens Bentham zelf, eigenlijk op de motieven aan en toch hebben ze zedelijk geen waarde! Men zou evengoed kunnen spreken van een gevolg zonder oorzaak! Doch Bentham ontneemt weer aan de bedoeling en 't karakter alle zelfstandige zedelijke waarde. Ze hebben slechts secondaire waarde. „It is with desposition as with every thing else: it will be good or bad according to its effects" [4]).

[1]) *Principles of Morals and Legislation,* p. 131.
[2]) *Ibid,* p. 142.
[3]) *Ibid,* p. 88.
[4]) *Ibid,* p. 131.

Bentham blijft consequent „effect-moralist". Dan echter, staat ook de daad van een hond, die een drenkeling redt precies op dezelfde zedelijke lijn als een gelijksoortige daad van een mensch; dan is de wind, die een huis omver waait even onzedelijk als de brandstichter. Dan valt alle onderscheid tusschen het bloot natuurlijke en specifiek zedelijke weg. Op het standpunt van Bentham is dit onderscheid niet te handhaven. Vandaar dat hij het nuttige met het zedelijke, het schadelijke met het onzedelijke vereenzelvigt. Daarmede stelt hij de gevolgen van menschelijke en dierlijke handelingen en van natuurlijke verschijnselen op dezelfde lijn.

Bij Bentham is er geen plaats voor de zelfstandige zedelijke waarde van 't karakter en de persoonlijkheid. Evenals hij de zedelijkheid tracht af te leiden uit iets dat niet zedelijk is, lost hij ze weder op in een middel tot het niet-zedelijke, de lust.

Opzettelijk heb ik nog niet gesproken van het „grootste geluk". Dit toch is slechts de som, de vermenigvuldiging van de lust. Deze vermenigvuldiging sluit natuurlijk in de commensurabiliteit van den lust en de soortgelijkheid, de qualitatieve gelijkwaardigheid daarvan. Bentham aanvaardt deze consequentie en geeft de factoren aan de hand, die men bij de vergelijking en de berekening van lust-hoeveelheden in acht nemen moet [1]).

De eerste moeilijkheid bij deze berekening ligt in de vaagheid en onbetrouwbaarheid van de herinneringsbeelden onzer psychische toestanden [2]). Dit geldt in

---

[1]) *Principles of Morals and Legislation*, Ch. IV.

[2]) **Sidgwick**, l. c. pp. 138 et seq.

nog hoogere mate van de ideëele voorstelling van dergelijke toekomstige toestanden. Daardoor wordt de directe vergelijking en juiste kwantitatieve waardebepaling dezer subjectieve toestanden onmogelijk. Het eenige redmiddel is, dat de vergelijking en waardebepaling overgedragen wordt op de lustvoorwaarden, de goederen. Zoo wordt het utilisme een *goederenleer*.

Bentham maakt geen onderscheid tusschen de geestelijke en de materieele goederen. Dezelfde berekeningsfactoren gelden voor beide. Daar nu het materieele, 't concrete zich veel gemakkelijker berekenen laat, verkrijgt zijn systeem een sterk materialistische kleur. Zijn geheele hervormingswerkzaamheid concentreert zich dan ook op het uiterlijke, 't materieele. De rijkdom neemt een eerste plaats in. De gelukkigste, die derhalve ook de beste is, is hij, die in de meest gunstige finantieele en maatschappelijke positie verkeert. Het getal derzulken zoekt Bentham zoo groot mogelijk te maken. Waar het geluk en de zedelijkheid daarvan afhankelijk gemaakt worden, daar kan het „grootste geluk voor het grootste getal" alleen bereikt worden door de finantieele en maatschappelijke gelijkheid van allen. En dit kan slechts tot stand komen waar men het communisme huldigt. Op deze consequentie stuit Bentham af. Zoo ligt er in zijn eischen in zijn ideaal, een innerlijke onmogelijkheid.

Een tweede bezwaar is, dat het feitelijk onmogelijk is alle gevolgen te overzien. Derhalve zal de berekening en vergelijking van de gevolgen, die toch de zedelijke waarde van een daad bepalen, altijd slechts partieel zijn. Hierbij komt nog, dat dezelfde daad onder

verschillende omstandigheden verschillende gevolgen hebben kan en zoo ingewikkeld, dat men geen balans opmaken kan. Nemen wij b.v. den oorlog. In de eerste plaats zijn alle gevolgen nadeelig. Dan echter komt er een opbloei van handel en nijverheid, een herleving van kunst en wetenschap. Welke gevolgen leggen 't grootste gewicht in de schaal?

Het grootste bezwaar ligt in de innerlijke tegenstrijdigheid tusschen de intensieve en extensieve lustkwantiteit. Waaraan moet men de voorkeur geven, aan de meest intensieve hoeveelheid van persoonlijke lust of aan een hoeveelheid lust, verdeeld onder 't grootste getal? Volgens het uitgangspunt van Bentham zeker aan de eerste, volgens zijn einddoel aan de tweede. Theoretisch geeft de eerste den doorslag, practisch de tweede.

Er ligt in 't utilisme van Bentham een tegenstrijdigheid tusschen einddoel en uitgangspunt, die hij niet kan opheffen. Zijn uitgangspunt veronderstelt en rechtvaardigt 't streven naar 't grootst mogelijk individueel geluk. De individuen leven naast elkander, zonder een innerlijke band om ze zamen te binden. Er is geen basis voor de solidariteit van de menschheid. Hiernaast staat het einddoel, dat het streven naar het grootste geluk voor het grootste getal gebiedt. Het uitgangspunt rust op een natuurwet, die ieder dus gehoorzamen moet. Voor zijn einddoel heeft Bentham geen andere basis, dan het voor te stellen als de beste wijze om het individueele geluk te realiseeren en zoo tracht hij het individueele geluk met dat einddoel kunstmatig te vereenzelvigen. Het eenige middel, waar-

door dit verkregen kan worden, is de belooning of de straf, de lust of onlust, door zekere uitwendige machten, de sancties. Het hangt af van de handigheid of onhandigheid van den individu in hoe ver hij zich laat binden door deze verplichtende uitwendige macht. De zedelijkheid wordt op gelijke lijn met het strafrecht gesteld. De zedelijke verplichting wordt opgelost in vrees voor straf en hoop op belooning. Het plichtsbesef is een illusie.

't Utilisme kan groote tact en handigheid, gepaard met een hoeveelheid durf, voortbrengen, maar nimmer een persoonlijkheid. Het hoogste zedelijk leven is de schijnbaar meest volkomen onderwerping aan de wetgeving, het volgen van de algemeene gewoonte en de schijnbaar meest absolute gehoorzaamheid aan den wil van de meerderheid al bestaat die meerderheid ook uit booswichten.

Het utilisme huldigt aan den eenen kant een onwaar individualisme en aan den anderen kant leidt het tot de onwaardige vernietiging van alle individualiteit door de overmacht van een numerieke meerderheid. De massa-regeering op ieder gebied van 't leven, is er een noodzakelijk gevolg van. Het recht en de zedelijkheid hebben geen ethischen grond, maar berusten, ter laatste instantie, geheel en al op het toevallig sociale milieu en op de berekening van winst en verlies.

De Christen kan met deze utilistische beschouwing van 't leven geen vrede hebben. Het Christendom toch ziet de menschheid in een gansch ander licht. In dit licht wordt „het gansche geslacht der menschen"

beschouwd als „gemaakt uit éénen bloede". De maatschappij is dus een organisch geheel en geen aggregaat van individuen, zooals het utilisme wil. Hieruit volgt als eerste levenseisch de actieve naastenliefde en de belangelooze toewijding aan den dienst der menschheid. Weliswaar ziet het Christendom de menschheid nog uit een ander oogpunt, als onder de drukkende macht der zonde. Vandaar zooveel zelfzucht en eigenbelang, zooveel koudheid en hardheid in de wereld en zooveel misstanden en onrecht ook op sociaal gebied. Het Christendom maakt ernst met het feit der zonde. Maar tegelijk beschouwt het de menschheid als voorwerp van Gods ontferming, die door Christus vergeving en verlossing aanbiedt, een nieuw leven wekt en daardoor het ruwe en verfijnde egoïsme overwint. God zelf doet wat de mensch niet doen kan.

Het Koninkrijk Gods, waarin 't ideaal van 't Christendom zijn hoogste uitdrukking heeft, daarin vindt de Christen zijn eindbestemming en tevens de bevrediging van zijn diepste behoeften.

STELLINGEN.

I.

In het Utilisme van Bentham wordt de plaats van het zedelijk gezag ingenomen door de stem der meerderheid.

II.

Streng doorgevoerd, leidt het uitgangspunt van het Utilisme tot de ontkenning der ethiek.

III.

Het Neo-Malthusianisme is de consequente toepassing van het Utilisme op de bevolkingsleer.

IV.

Het Animisme leidt noodzakelijk tot voorvaderendienst.

V.

Een adaequate kennis van God is voor de menschelijke rede onmogelijk en daarom moet alle theodicee mislukken.

VI.

De Religionsphilosophie behoort encyclopaedisch niet tot 't gebied der theologie, maar tot dat der philosophie.

VII.

Het Oude Testament maakt geen principieel onderscheid tusschen de ceremonieele, de burgerlijke en de zedelijke wet.

VIII.

De volksvoorstelling van „den dag van Jahve", door Amos bestreden H. V : 18, is niet het gevolg eener eenzijdige opvatting van de profetie van Joël.

IX.

In Psalm XLIX : 16 en LXXIII : 24 wordt 't eeuwigheidsbewustzijn en daarmede 't geloof in de persoonlijke onsterfelijkheid uitgesproken.

X.

Het Pelagianisme draagt een deistisch karakter.

XI.

De Athanasiaansch-Niceensche leer is een verzet tegen den invloed der Helleensche wijsbegeerte op 't Christendom.

XII.

In Johannes I : 42 leze men πρῶτος in plaats van πρῶτον.

XIII.

De bewering van Krenkel, dat Paulus een „epileptiker" was, is ongegrond.

XIV.

In Rom. VI : 23 : τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας Θάνατος,

is Θάνατος op te vatten als de samenvattende uitdrukking van al de gevolgen der zonde, de physieke, zedelijke en geestelijke.

XV.

Er is geen gegronde reden voor de bepaling opgenomen in de „*Wetten en Bepalingen voor het Bestuur van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika*, Art. 31 : „Kinderen boven de zeven jaren zullen niet worden gedoopt vóór dat zij belijdenis van hun geloof hebben afgelegd, dan in zeer bijzondere en dringende gevallen, door den Kerkeraad te beoordeelen.”

XVI.

De neutrale school in Zuid-Afrika geeft onderwijs, dat niet aansluit bij de opvoeding in de Christelijke gezinnen en brengt dus bij hare tegenwoordige inrichting schade toe aan de volksontwikkeling.

XVII.

„Daar de school de opvoeding der kinderen in het huisgezin voortzet, rust op de Christenouders de plicht voor hun kinderen zulk een school te zoeken of te vragen, waar er in één geest met hen gearbeid wordt en niet wordt afgebroken wat thuis wordt opgebouwd”. — W. A. Joubert, *De Verhouding van Gelooven en Weten* enz. p. 185.
